

Carmencitas sorg

MAURICIO ROJAS

*

Carmencitas sorg

Argentinas kris i historiskt perspektiv

TIMBRO

© Författaren och AB Timbro

Timbro Förlag AB 2002

Telefon: 08-587 898 00

E-post: info@timbro.se

Internet: www.timbro.se

OMSLAG OCH TYPOGRAFI

Formgivningsverket

OMSLAGSFOTO

Anthony Saint James/Gettys Images

FOTO AV FÖRFATTAREN

Pontus Johansson

SÄTTNING

Ateljé Typsnittet L&R AB

TRYCKERI

Kristianstads Boktryckeri AB, Kristianstad 2002

ISBN

91-7566-516-6

*Para Mónica,
por todo aquello que las palabras no pueden decir.*

Innehåll

Förord	9
Inledning	13
Carmencita dansade en lång sommar	17
Historien om välståndlandet Argentina 17 • Det koloniala Argentina 17 • Den argentinska välståndssagan 20 • Att förklara Argentinas framgång 24 • Allt är inte guld som glimmar 30	
Industriutvecklingens problem 32 • Kriget och det glada tjugotalet 43	
Carmencitas sorg	49
Historien om avgrundslandet Argentina 49 • Exportekonomins sammanbrott 50 • I överstens armar 57 • Perón vid makten 63	
Mot avgrunden 75 • Avgrunden 86	
Carmencitas sista tango?	95
Alfonsín 96 • Mannen från La Rioja 100 • Argentinas brittsommar 108	
Myntets andra sida 111 • Åter vid avgrundens rand 115	
Carmencitas sista tango? 133	
Litteratur	137

FÖRORD

Denna bok är ett långt svar till dem som vill skriva Argentinas tragiska problem på de liberala idéernas och den ekonomiska frihetens konto.

Stockholm i mars 2002

Mauricio Rojas

*Carmencita, lilla vän,
akta dig för rika män!
Lyckan den bor ej i oxar eller kor,
och den kan heller inte köpas för pengar.*

Evert Taube
”Fritiof & Carmencita”

*Det kommer aldrig att bli riktigt förstått varför ett land med
så stor potential
har haft en så förvriden historia.*

Daide G Erro
Resolving the Argentine paradox

*Det finns länder som är rika
och länder som är fattiga.
Och det finns fattiga länder som håller på att bli rika.
Och sedan finns Argentina.*

Enligt en klassifikation som tillskrivs Mario Vargas Llosa

»VÄLKOMMEN TILL AFRIKA«, sa passkontrollanten på Buenos Aires flygplats till mig. »Ja, det här är Afrika«, insisterade han inför min oförstående blick och pekade mot gången bakom sig som ledde in i landet. Vi utbytte några ord, och när han fick veta att jag sedan skulle åka vidare till Chile för att vara där den 11 mars 1990, dagen då Augusto Pinochet skulle lämna över makten till den nye, demokratiskt valde presidenten Patricio Aylwin, sade han till mig: »Kan ni inte skicka Pinochet hit, nu när han blir ledig?«

Jag blev mer än förvånad över detta mottagande, men de dagar som jag då tillbringade i Buenos Aires hjälpte mig verkligen att förstå passkontrollantens märkliga sinnesstämning. Jag hade kommit till ett land i hyperinflation och kaos, ett land vars medborgare hade fått se sina inkomster minska med i snitt en fjärdedel på tio år och vars framtidsoptimism var så gott som försvunnen. I Buenos Aires träffade jag Hilda Sábato och Juan Carlos Korol, två forskare som jag samarbetade med. Vi satt en dag i CISEA:s¹ lokaler och diskuterade det tema som just då stod i

1. Centro de Investigaciones Sociales sobre el Estado y la Administración.

centrum för varenda argentinares tanke och möda – hyperinflationen. Mitt i samtalet reste sig en av mina kolleger och gick fram till ett skåp som jag trodde innehöll uppsatser och dylikt, men när skåpdörren öppnades kunde jag till min stora förvåning se cigarettpaket, oljeflaskor och andra varor lagrade där. »Det är en del av våra löner«, fick jag till förklaring. »Vi måste växla varenda *austral* vi får till dollar eller varor så fort det går, så att vi inte förlorar allt.« Samtalet kunde inte heller fortsätta så mycket länge till, eftersom någon ringde för att avisera en extra löneutbetalning som Buenos Aires universitet skulle göra inom en timme. Då gällde det att skynda sig, kvittera ut sina pengar så fort det gick och växla in dem till dollar eller inhandla någonting innan hyperinflationen reducerade deras värde till praktiskt taget ingenting.

Detta var Argentina i mars 1990, mitt i en kris som kanske måste upplevas för att riktigt förstås. Det fanns inga synliga priser i butiker och restauranger ty priserna ändrades hela tiden, och överallt växlade man febrilt till sig dollar, ett tydligt tecken på detta lands bedrövliga tillstånd. När jag kom till Chile fick jag ännu fler prov på Argentinas osannolika förvandling från välståndsländ till avgrundsland. När jag besökte Sonda, ett stort chilenskt dataföretag, fick jag veta att det varje dag kom välutbildade argentinare för att erbjuda sina tjänster till nästan vilket pris som helst. Det var överkligt – utblottade argentinare som kom till Chile för att söka jobb, när det alltid tidigare hade varit fattiga chilensare som sökt sig till det stora och rika landet bortom Anderna.

Vad hade hänt med Argentina, det välståndsländ som jag redan som barn besökte och som då, på 1950-talet, för andra latinamerikaner var så ofattbart utvecklat och rikt? Hur kunde det gå så illa? När började eländet? Det är frågor som argentinarerna själva har brottats med under de senaste årtiondena och som har blivit allt mer pockande i samband med det kaos som bröt ut i landet i december 2001. Då slogs en hel värld av häpnad och förundran

över hur det land som en gång hade givit hopp åt miljontals fattiga europeiska utvandrare hade kunnat falla så djupt i fördärvet. Hur kunde landet, som en gång hade varit så många andra länders matförråd, förvandlas till ett land där dess egna hungriga barn gick bärsärkagång?

I mina tidigare skrifter om Latinamerika har jag skisserat några svar på frågor som dessa, men nu kändes det angeläget att på ett mer samlat och djupgående sätt ta itu med dem. För att göra detta var jag tvungen att gå långt tillbaka i tiden, särskilt till Argentinas guldålder mellan 1860 och 1930, då exporten blomstrade, invandrarna kom i miljoner och landet utvecklades till ett av de rikaste i världen. Det är faktiskt i dessa lyckliga år som man kan spåra de avlägsna rötterna till dagens elände.

Denna bok består av tre delar. I den första berättas historien om välståndslandet Argentina, det vill säga Argentinas förvandling från fattig avkrok i det spanska kolonialväldet till Latinamerikas klarast lysande stjärna i början på 1900-talet. I del två är det historien om avgrundslandet Argentina som förtäljs. Den börjar med exportekonomins sammanbrott 1930 och handlar om den långa vandringen mot det socioekonomiska, politiska och moraliska debacle som landet fick uppleva under 1980-talets början. Tredje delen beskriver tiden efter demokratins återinförande 1983 fram till dagens kaotiska läge.

En anmärkning kan vara på sin plats innan vi ger oss i kast med Argentinas långa resa mot dagens svårigheter. Den historia som här berättas är inte Argentinas historia utan den argentinska krisens historia. Det är en viktig distinktion, eftersom det är mycket som inte finns med i denna berättelse. Det jag lyfter fram i detta sammanhang är uteslutande det som kan vara relevant för förståelsen av hur detta en gång så välmående land kunde hamna där det är i dag.

Historien om välståndlandet Argentina

*Och jag såg sju kor stiga upp ur floden,
feta och vackra, och de betade i vassen.*

Faraos dröm, *Första Moseboken*

PERIODEN 1860–1930 var Argentinas guldålder. Sjuttio glada år av nästan oavbruten tillväxt, modernisering, demokratisering och relativ politisk stabilitet. Miljoner sydeuropeiska invandrare sökte sig då till Argentina, och med hjälp av nya järnvägar och transatlantiska ångfartyg länkades Pampas bördiga jordar till Europas marknader. Buenos Aires utvecklades till en jättemetropol och det spansktalande Amerikas kulturella huvudstad. Imponerande palats prydde detta Paris på andra sidan Atlanten där den store Caruso framträdde och tangomusiken föddes. Men den bländande fasaden dolde en hel del problematiska inslag, som på ett mycket negativt sätt skulle komma att påverka Argentinas senare utveckling. För att ge ett sammanhang åt utvecklingen under perioden 1860–1930 börjar jag min framställning i det fattiga och avlägsna koloniala Argentina.

DET KOLONIALA ARGENTINA

Argentina var under 1500- och 1600-talen en avkrok i det spanska Amerika. »Silverlandet« infriade inte de högt ställda förväntningar som de första spanska besökarna närde när de fick höra

ryktet om ett silverrike någonstans i Rio de la Platas inland. Varken ädla metaller eller lättillgänglig indiansk arbetskraft väntade erövrarna på Argentinas vidsträckta prärier. Klimatet var inte heller gynnsamt för odling av den typ av exotiska och dyrbara grödor som gjorde exempelvis Brasilien till en attraktiv europeisk koloni.

Under denna tid var nordvästra Argentina – Salta, Jujuy, Tucumán, Santiago del Estero och Catamarca – det område som, tack vare närheten till de silverproducerande områdena i Alto Perú (Bolivia), utvecklades mest. Där bodde ungefär två tredjedelar av de indianer som då befolkade Argentina, och därifrån exporterades stora mängder dragdjur, livsmedel och hantverksprodukter till de rika bergstrakterna i Bolivia. Buenos Aires hade grundats 1536 men snart övergivits för att återuppstå 1580. Staden kunde under lång tid inte dra fördel av sitt privilegierade geografiska läge, på grund av de spanska handelsregleringarna och Limas kontroll över handeln från Perus vicekungadöme, som Argentina då var en del av. Boskapen – oftast halvild boskap kallad *gana-do cimarrón* – spred sig snabbt över Pampas, och redan under 1600-talet bildades stora boskapsrancher – *estancias* – främst i Buenos Aires inland. Dessa *estancias* kunde omfatta tusentals hektar jord, men i regel sysselsatte de endast några få *gauchos* (boskapsskötare) som jagade samman den halvilda boskapen, slaktade och flådde djuren och slängde resten. Hudar var nästan den enda produkt som regionen kunde exportera till Europa.

Situationen förändrades radikalt under 1700-talet. Buenos Aires fick då möjlighet att utvecklas till en betydande hamnstad, inte minst efter freden i Utrecht 1713. England fick monopol över slavhandeln i det spanska Amerika som, vad gäller de sydliga provinserna, kanaliserades via Buenos Aires. Mellan 1714 och 1739, då engelsmännen utvisades från det spanska väldet, omvandlades Buenos Aires till det spanska Amerikas främsta in-körsport för slavar och till Argentinas största stad med 11 000

invånare. En omfattande smuggling blev en annan av stadens viktigaste inkomstkällor liksom fortsatt slavhandel, men efter 1739 i portugisernas händer.

I syfte att befästa sin kontroll över Rio de la Platas mynning grundade Spanien 1776 ett nytt vicekungadöme – *Virreinato del Río de la Plata*, innefattande nuvarande Argentina, Uruguay, Paraguay och Bolivia – och upphöjde Buenos Aires till dess huvudstad. Silver från Bolivia, hudar och saltat kött (*tasajo*), främst till slavarerna på Brasiliens och Kubas sockerplantager, dominerade exporten. Buenos Aires befolkning växte från 22 000 invånare år 1770 till 50 000 år 1810. Vid sekelskiftet 1800 var landet fortfarande mycket glest befolkat, och spridda indianstammar kontrollerade nästan hela södra Argentina, stora delar av Pampasregionen och även många andra områden. Befolkningen – förutom de fria indianerna – uppgick då till ungefär 350 000 människor, av vilka 150 000 bodde i den nordvästra regionen, 100 000 i övriga inlandet och ytterligare 100 000 vid kusten.

Argentina spelade en nyckelroll i kampen för det spanska Amerikas frigörelse. Kontakterna med England och andra europeiska länder hade spritt nya idéer och stämningar i Buenos Aires, och landets elit, bestående av handelsmän och godsägare, behövde inte – som fallet var i exempelvis Mexiko, Peru och Bolivia – frukta några indianska resningar. En modern och borgerlig anda tycks ha präglat Buenos Aires redan vid denna tid. Efter upprorsåret 1810 lyckades Spanien aldrig mer återta kontrollen över hamnstaden. Upprorets fana fladdrade i Buenos Aires 1816, när hela det övriga kolonialväldet i Amerika hade återerövrats av Spanien. Argentinska styrkor tågade år 1817 under general San Martíns ledning över Anderna och besegrade de spanska styrkorna, först i Chile och sedan i Peru.

DEN ARGENTINSKA VÄLSTÄNDSSAGAN

Segern över Spanien betydde inte fred i Argentina. Uppsplitande interna och internationella konflikter kom att prägla det självständiga Argentinas första femtio år. Vicekungadömet Río de la Plata splittrades i fyra olika länder, nämligen Argentina, Uruguay, Paraguay och Bolivia. Att fastställa dessa nationers gränser krävde tre krig, ofta med brasiliansk inblandning. Samtidigt pågick kriget mot indianerna i såväl Pampasområdet som norra Argentina. Kriget mot Pampasindianerna slutfördes av general Roca åren 1879–80. Mot Chacos indianer i norr och Patagoniens indianer i söder fortsatte krigsföringen fram till 1800-talets slut. Det interna politiska livet i Argentina präglades i sin tur av våldsamma konflikter mellan olika regionala eliter. Staden Buenos Aires, provinsen Buenos Aires och inlandets starka män, *caudillos*, utkämpade otaliga strider mot varandra, och först 1861 nådde landet, sedan staden Buenos Aires hade segrat i dessa inre stridigheter, en relativ politisk stabilitet som i stort sett kunde upprätthållas fram till statskuppen 1930.

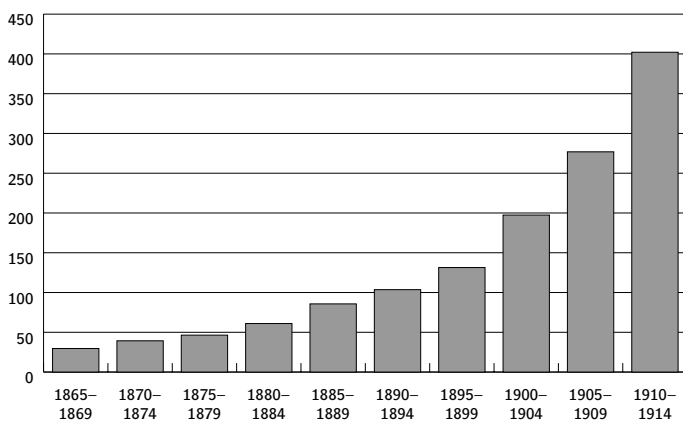
Dessa konfliktfyllda tider utgjorde den epok då jordägarklassen – som också fick en hel del färiska medlemmar ur landets nya militärpolitiska elit – avsevärt utvidgade sina egendomar tack vare de stora landområden från vilka indianerna jagades bort. Några hundratal mäktiga godsägare samt ledande politiker och militärer fick under denna tid miljontals hektar jord att fördela sinsemellan. Bara för att finansiera det så kallade *conquista del desierto* (ödemarkens erövring, 1879–80) mot Pampas indianer såldes 8,5 miljoner hektar jord till 381 personer, alltså i snitt drygt 22 000 hektar per person. Jorden, som ofta var mycket bördig, var belägen framför allt i Buenos Aires inland och kom att bilda grunden för den framtida exportekonomin. Redan före exportboomen och den massiva europeiska invandringen som initierades på 1860-talet, var således de bästa jordområdena fördelade och en klass av oerhört mäktiga *estancieros* (storgodsägare)

hade bildats. Denna klass fortsatte under resten av 1800-talet att utvidga sina egendomar och styrde Argentinas öde fram till 1900-talets andra årtionde.

En snabbt växande export av ull kring 1800-talets mitt gav Argentina en försmak av den tid som skulle komma. Antalet får praktiskt taget tredubblades mellan 1840 och 1860 – från 5 miljoner till 14 miljoner – och exporten växte från 1 610 ton ull till 17 300 ton under samma period. Men detta var ingenting i jämförelse med fortsättningen. Fåraveln hade 1880 passerat 60 miljoner, och 1882 exporterades drygt 110 000 ton ull. Men då hade också vetet börjat utvecklas till en viktig exportprodukt, och snart skulle andra jordbruks- och köttprodukter komplettera Argentinas mäktiga exportekonomi. Som diagram 1 visar kom exportens samlade värde att mer än trettondubblas mellan åren 1865–69 och 1910–14.

Exportboomen grundades på sex samverkande faktorer: en växande europeisk efterfrågan på livsmedel och råvaror; den så kallade andra industriella revolutionen som skapade nya och

DIAGRAM 1, ÅRLIGT EXPORTVÄRDE 1865–1914 I MILJONER GULDPESES

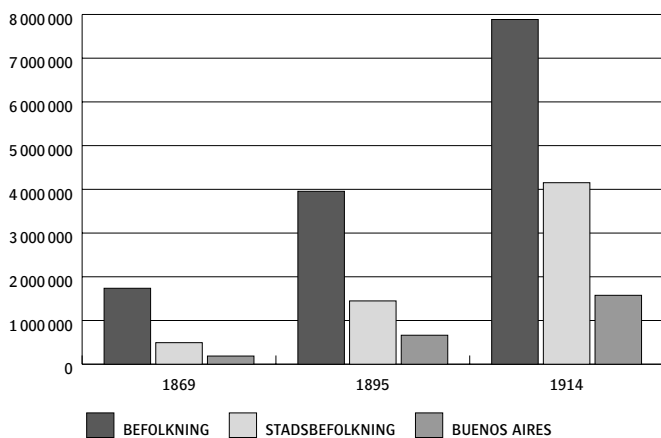
KÄLLOR: ROCK 1988, SID 200; CORTÉS CONDE 1993, SID 65.

mycket billigare transportmöjligheter; stora naturresurser som enkelt kunde tas i bruk; ett stort flöde av invandrad arbetskraft från Sydeuropa; tillgång till stora mängder internationellt kapital; och sist men inte minst, den relativa politiska stabilitet som uppnåddes 1861.

Några siffror kan illustrera exportnäringarnas snabba expansion. Trettio miljoner hektar jord inkorporerades med Argentina efter kriget mot indianerna på 1870-talet, och den totala disponibla jordbruksarealen växte från knappt tio miljoner hektar år 1850 till drygt 51 miljoner 1908. Mellan 1843 och 1884 ökade antalet nötboskap från 10 miljoner till 23 miljoner djur. Den areal som ägnades åt spannmålsodling växte från 340 000 hektar 1875 till 20 miljoner år 1913 och veteexporten ökade från 179 000 ton år 1888 till en rekordsiffra för perioden före första världskriget på 3,6 miljoner ton år 1908. Infrastrukturen utvecklades också snabbt och ett stort järnvägsnät på 33 500 km förändrades 1914 landets viktigaste punkter. Exporten växte med drygt 5 procent per år mellan 1869 och 1913, och Argentinas årliga ekonomiska tillväxt uppskattas till mellan 6 och 6,5 procent under samma period. Detta ger en mycket solid tillväxt per capita på cirka 3 procent per år under dessa 44 år (den demografiska tillväxten låg på cirka 3,3 procent per år mellan 1869 och 1913).

Argentina 1914 var ett helt annat land än det hade varit femtio år tidigare. Den snabba demografiska tillväxten och den ännu snabbare urbaniseringsprocessen – som sammanfattas i diagram 2 – utgjorde mycket viktiga drivkrafter i denna förändring. Buenos Aires, som 1869 hade 187 000 invånare, hade 1914 utvecklats till en jättemetropol med 1,5 miljoner invånare, och landets befolkning, som enligt den första folkräkningen från 1869 uppgick till 1,8 miljoner, hade ökat till 7,9 miljoner enligt den tredje folkräkningen från 1914. Provinshuvudstäder som Córdoba, Rosario, Santa Fé, Mendoza och Tucumán hade omvandlats till betydande submetropoler, där provinsernas exportprodukter sam-

DIAGRAM 2, BEFOLKNINGSUTVECKLING 1869–1914

KÄLLA: DÍAZ ALEJANDRO 1970, SID 422 OCH 424.

lades in för att sedan skickas vidare till Buenos Aires.

År 1914 var Argentina världens mest urbaniserade land efter Storbritannien, med 53 procent av den totala befolkningen bosatt i städer på mer än 2 000 invånare, och argentinarnas levnadsstandard var bland världens högsta. En välmående medelklass hade uppkommit och var nu på väg att tillkämpa sig en del av den politiska makten under radikalpartiets (*Unión Cívica Radical*, UCR, bildat 1891) och dess ordförande Hipólito Yrigoyens ledning. Också en omfattande arbetarklass hade vuxit fram liksom en mycket diversifierad social struktur, som skilde sig avsevärt från den som var karakteristisk under kolonialsamhällets dagar. Järnvägs-, hamn- och kylhusarbetarna bildade stora och militanta arbetarkollektiv, helt jämförbara med dåtidens europeiska arbetarrörelse. Redan under 1900-talets första årtionde bildades två mäktiga fackliga organisationer, *Federación Obrera Regional Argentina* (FORA) och *Unión General de Trabajadores* (UGT). Samtidigt demokratiserades det argentinska politiska systemet i och med reformerna 1912, då allmän manlig rösträtt infördes.

Industrin utvecklades i snabb takt under denna tillväxtperiod. Industriproduktionens värde växte exempelvis 2,4 gånger mellan 1900 och 1913. En mångfacetterad industrisektor omfattade 1914 över 48 000 arbetsplatser, och industrisysselsättningen gick upp från 396 000 arbetare till 633 000 mellan 1900–04 och 1910–14. Om man också lägger till byggsektorn får vi en tillväxt under samma period från 486 000 arbetare till 851 000. Dessa siffror motsvarar 20,6 respektive 27,7 av landets arbetskraft. Industrierna – som bestod av en blandning av traditionellt hantverk, manufakturer och halvmekanserade verkstäder, men som också innefattade stora fabriker och moderna exportinriktade industrianläggningar – hade redan då fått kontroll över en stor del av den nationella marknaden för enklare konsumtionsartiklar – exempelvis 91 procent av livsmedlen, 88 procent av textilprodukterna och 80 procent av byggnadsmaterialet – men hade också gjort betydande inbrytningar inom delar av kapitalvarumarknaden – en tredjedel av de metallmekaniska produkter som marknadsfördes i landet producerades på plats, och 1910 kunde den inhemska industrin tillgodose en tredjedel av landets behov av jordbruksmaskiner och redskap.

ATT FÖRKLARA ARGENTINAS FRAMGÅNG

Kontrasten mellan Argentina och de flesta andra latinamerikanska länder vad det gäller levnadsstandard, ekonomisk utveckling, urbaniseringsgrad, infrastrukturutveckling samt sociokulturell och politisk modernisering var slående vid tiden för första världskrigets utbrott. Att förklara denna kontrast är intressant ur många synvinklar, inte minst för att exportboomen var en generell företeelse i dåtidens Latinamerika. Detta betyder att Argentinas framgångar inte kan förklaras med en enkel hänvisning till exportexpansionen. Länder som Peru, Colombia, Mexiko och Guatemala såg också exporten växa exponentiellt under period-

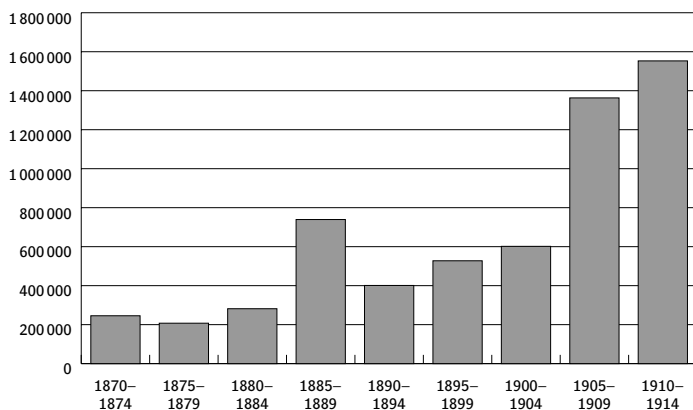
en, men dessa länder fick knappast en utveckling som går att jämföra med den argentinska.

En huvudsaklig anledning till Argentinas relativt framgångsrika och i latinamerikanska ögon avvikande utveckling under denna period var faktiskt det som vid första påseendet kan uppfattas som en grundläggande svaghet, nämligen landets brist på arbetskraft. De argentinska godsägarna hade inte tillgång till stora mängder billiga och ofta halvförslavade indianer och mestiser, som fallet ofta var i merparten av övriga Latinamerika. Detta tvingade den argentinska eliten att söka externa arbetskraftskällor. Den »naturliga« lösningen för ett sådant problem hade tidigare varit en massiv slavimport från Afrika. Så gjorde exempelvis portugiserna i Brasilien och andra europeiska makter i Karibien. Men detta var inte längre en framkomlig väg nu, när den atlantiska slavhandeln låg i dödsryckningar på grund av ett mycket aktivt engelskt motstånd. Inte heller var massimporten av till exempel kinesiska kontrakterade arbetare någon praktisk lösning, i synnerhet inte för de sydamerikanska nationerna vid Atlankusten. Det alternativ som återstod var revolutionerande för latinamerikanska förhållanden och bestod i att man uppmuntrade en frivillig arbetskraftsinvandring. Det blev Sydeuropas fattiga barn som i Argentina kom att lösa arbetskraftsproblemet. Detta lät sig dessutom utmärkt förenas med landets europeiserade politik och kultur. Den argentinska författningen från 1853 gjorde detta till en central beståndsdel av det nya Argentina genom att européerna fick fri invandringsrätt till landet.

För att kunna locka till sig stora mängder européer var Argentina tvunget att erbjuda levnadsvillkor som inte bara var bättre än de europeiska utan också kunde jämföras med de villkor som gällde i andra invandringsländer, till exempel USA och Australien. Att Argentina kunde göra detta berodde givetvis på landets ymniga naturresurser, som ledde till hög avkastning på jordbruket och billiga livsmedel. Denna omständighet, plus en starkt

växande efterfrågan på nya arbetare, gav upphov till moderna arbetsvillkor och ett löneläge som, med undantag för Uruguay, var alldeles exceptionellt i Latinamerika.

DIAGRAM 3, INVANDRING 1870–1914

KÄLLA: CORTÉZ CONDE 1993, SID 56.

Nästan sex miljoner européer – främst italienare och spanjorer – anlände till Buenos Aires mellan 1870 och 1914, och över tre miljoner av dessa stannade för gott i Argentina. Som diagram 3 visar nådde invandringen spektakulära höjder mellan 1905 och 1914. Under dessa tio år anlände nästan tre miljoner invandrare till Buenos Aires. Endast en mindre del av immigranterna sökte sig ut på landsbygden. Trots svåra bostadsförhållanden i stadens ökända *conventillos* (förfallna hus, där många av huvudstadens fattiga hopades) lockades de flesta invandrare av den stora metropolens ljus och sögs upp av Buenos Aires växande klass av industriarbetare, lägre tjänstemän, affärsbiträden, småföretagare och tjänstefolk. Staden fick en annorlunda karaktär, som kom att förbrylla inlandets argentinare och förevigas i tangon, de ensamma, manliga invandrarnas sorgesamma och längtansfyllda musik.

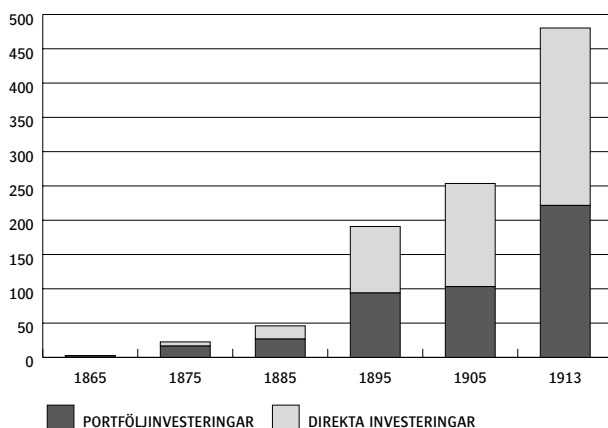
På detta sätt uppstod i Argentina, både på landsbygden och i städerna, en modern arbetsmarknad och en lönearbetarklass, som inte var underkastad halvfeodala relationer, som delade både ursprung och kultur med eliten och som dessutom tjänade tillräckligt mycket för att kunna efterfråga en hel del vanliga konsumtionsartiklar. Samtidigt behövde exportnäringarna och infrastrukturuppbyggnaden en rad industriprodukter, reparationsverkstäder och bearbetningsanläggningar, vilket ytterligare utvidgade hemmamarknaden. Att skörda eller slakta, samla, bearbeta, transportera och slutbereda den stora argentinska exporten fordrade inte bara maskiner, järnvägar, lagerhus och hamnar utan även, framför allt vad gäller köttexporten, moderna livsmedelsfabriker och stora kylhus. Allt detta skapade förutsättningar för framväxten av en nationell marknad av i Latinamerika aldrig tidigare skådad omfattning, som stimulerade uppkomsten av en inhemsk industri och som till stor del skyddades mot internationell konkurrens av det geografiska avståndet mellan Argentina och den tidens främsta industrinationer.

Det stora europeiska invandringsflödet medförde flera betydelsefulla fördelar. Bland immigranterna fanns det, även om de flesta var fattiga sydeuropeiska bönder, åtskilliga som hade erfarenhet av att idka handel eller arbeta i fabrik. Andra var hantverkare eller yrkesarbetare. De förde med sig ovärderliga kunskaper och bildade så småningom en bred rekryteringsbas för den argentinska industrin vad gäller såväl företagare som tekniker och yrkesarbetare. De europeiska invandrarnas betydelse var överväldigande i dessa avseenden, inte minst i Buenos Aires där 1914 drygt 70 procent av arbetarbefolkningen var utlandsfödd. Men ett ännu starkare inslag av invandrare kunde observeras bland företagarna. Mer än två tredjedelar av alla industri- och handelsidkare som var aktiva i Argentina 1914 var födda i utlandet, och för Buenos Aires del handlade det om nästan 80 procent.

Argentina fick alltså genom invandringen såväl arbetskraft

som företagare och kunskaper. Naturresurser fanns i överflöd i landet, åtminstone för jordbruk och boskapsuppfödning. Kapital erhöles huvudsakligen från den interna produktionstillväxten, främst från periodens rikliga exportinkomster. Argentina lyckades med bedriften att, mitt i en dynamisk och importkrävande expansionsfas, uppvisa ett nästan oavbrutet överskott i handelsbalansen – mellan 1891 och 1914 var det bara under två år som Argentina hade ett underskott. Ett viktigt och så småningom mycket kontroversiellt kapitaltillskott kom emellertid från utländska investerare. De engelska investeringarna var särskilt betydande, och Argentina blev en av Englands allra viktigaste marknader för kapitalexport. Dessa stora investeringar är onekligen ett av de tydligaste tecknen på den argentinska ekonomins vitalitet under denna tid.

DIAGRAM 4, BRITTISKA INVESTERINGAR 1865–1913 I MILJONER PUND

KÄLLA: CORTÉS CONDE 1993, SID 61.

Som diagram 4 visar växte de ackumulerade brittiska investeringarna i Argentina från 2,7 miljoner pund 1865 till 480 miljoner 1913 och motsvarade då 40 procent av de totala brittiska invest-

eringarna i Latinamerika (Brasilien kom på andra plats med cirka 22 procent). Av dessa 480 miljoner utgjorde enbart 316 miljoner ett verkligt kapitaltillskott från utlandet, resten bestod av återinvesteringar och andra i Argentina insamlade medel. De engelska investeringarnas inriktning förändrades avsevärt under denna tid. Fram till 1880-talet utgjordes merparten av investeringarna av portföljinvesteringar (lån), därefter av direkta investeringar, främst i järnvägar, handel, finans och kylhus (se diagram 4). Dessa direkta investeringar utgjorde 1913 över 60 procent av de totala engelska investeringarna, och järnvägarna svarade ensamma för 44 procent av denna total. En tydlig arbetsfördelning uppstod mellan argentinska *estancieros*, som ägde jorden, och utländska kapitalister som kontrollerade järnvägarna samt många *frigoríficos* (kylhus) i Buenos Aires (här fick amerikanska investerare en framträdande position i början av 1900-talet). Engelskt kapital fick också betydande inflytande inom handel och bankväsende, men den argentinska statens banker – *Banco de la Nación Argentina* och *Banco Hipotecario Nacional* – hade redan vid denna tid en dominerande position.

Detta stora inflöde av utländskt kapital, som under den aktuella perioden välkomnades med glädje, kom senare att få bära skulden för mycket av Argentinas utvecklingsproblem. Det blev ett centralt tema i den nationalistiska och »antiimperialistiska« retorik som växte fram i konservativa kretsar redan på 1910-talet. Den skulle få en enorm betydelse under Peróns tid vid makten, och skulle senare fortsätta att inspirera mycket av den argentinska politiska utvecklingen på både höger- och vänsterkanten. Man har pekat på den makt som främmande länders kapitalister fick över några av nationens strategiska sektorer och de resurser som fördes ut ur landet i form av vinster och räntor. Men retoriken har i detta, som i så många andra fall, föga med verkligheten att göra. Vinstöverföringarna utgjorde enbart en mindre del av Argentinas enorma exportinkomster under period-

en och kan inte på något väsentligt sätt ha skadat nationens utvecklingspotential. Däremot är betydelsen av det utländska kapitaltillskottets bidrag till utvecklingen av en dynamisk exportekonomi höjd över allt rimligt tvivel. Det utländska inflytandet var hela tiden relativt begränsat, merparten av de produktiva resurserna inom både jordbruket och industrin befann sig alltid i argentinska händer, och Argentinas status som fullvärdig, oberoende nation ifrågasattes aldrig. Betydligt viktigare – fast mindre bekväm än en hänvisning till någon utländsk syndabock – för förståelsen av de ekonomiska och sociala svårigheter som Argentina senare kom att utsättas för är ett par andra aspekter av inhemsk natur, som jag kommer att beröra i fortsättningen.

ALLT ÄR INTE GULD SOM GLIMMAR

Så imponerande tillväxtsiffror som de som här har redovisats ingav respekt. Argentina betraktades kring 1914 som Sydamerikas motsvarighet till USA. Men en hel del problematiska inslag doldes bakom den bländande fasaden. Argentinas väg mot den långvariga kris som har drabbat landet under det senaste kvartseklet inleddes faktiskt under denna guldålder. Två aspekter är i synnerhet värda att uppmärksammas i detta sammanhang. Den ena gäller de egendomsförhållanden som rådde på landsbygden, den andra den ensidiga hemmamarknadsinriktning och bristande konkurrenskraft som stora delar av industrin uppvisade. Jag kommer i detta avsnitt att diskutera den första aspekten och i nästa de industriella problemen.

När den stora invandringsvågen nådde Argentina dominerades landet, som vi redan har konstaterat, av en mäktig storgodsägar-klass. Denna klass utökade väsentligt sitt jordinnehav under hela perioden 1860–1914 och kom att kontrollera en stor del av den bästa jorden i den bördiga Pampasregionen. År 1914 var drygt 60 procent av jorden i Pampas fem provinser, och 80 procent av all

jord i landet, koncentrerad till enheter på mer än 1 000 hektar. Samma år upptog gigantiska *estancias* på mer än 5 000 hektar omkring hälften av Argentinas jordareal. Existensen av denna klass spelade en avgörande roll för att motverka en utveckling liknande den som ägde rum i till exempel USA, där en stor och välmående klass av självägande bönder bildades. Uppkomsten av denna självägande bondeklass i USA vittnade om en mer jämlik resursfördelning och resulterade i en jämnare inkomstfördelning, som i sin tur stimulerade framväxten av en mycket dynamisk konsumtionsmarknad för industriprodukter. Samtidigt tenderar ett nybyggarjordbruk av den amerikanska sorten att bli allt mer intensivt och öka investeringsgraden inom jordbrukssektorn, någonting som skapar gynnsamma förutsättningar för framväxten av en mer diversifierad industristruktur i landet (typexemplet är den tidiga framväxten av internationellt ledande industrier för jordbruksmaskiner i USA).

Det argentinska storgodsjordbruket och boskapsrancherna utvecklades i stället på ett mer extensivt sätt genom att man ohämmat utnyttjade jorden, som var den billigaste produktionsfaktorn, på bekostnad av dyrare produktionsfaktorer, det vill säga arbete och kapital. Detta var alldeles påtagligt i fråga om boskapskötseln men präglade också jordbruket. Storgodsägarna strävade dessutom efter en flexibel anpassning till prisfluktuationerna på exportmarknaden och försökte därför minimera den typ av fasta investeringar som låste användningen av jorden till någon särskild produkt. Idealet var att snabbt kunna byta mellan jordbruk och boskapsuppfödning. Samtidigt förblev den argentinska fördelningen av jordbrukssektorns inkomster mycket ojämnare än i en nybyggarekonomi av amerikanskt snitt. Allt detta reducerade jordbrukets potential som marknad för såväl konsumtions- som kapitalvaror. På detta vis blev länkeffekterna till den övriga ekonomin mindre dynamiska, och jordbruksutvecklingens tillväxtgenererande potential reducerades avsevärt.

Endast i vissa områden, till exempel i provinsen Santa Fé, fick immigranterna tillgång till egen jord, vilket snabbt gav upphov till ett mer intensivt, diversifierat och utvecklingsbenäget jordbruk. Men den jord som var tillgänglig för nybyggarodling översteg aldrig 15 procent av landets totala jordbruksareal. I övriga Argentina blev arrendejordbruket en vanlig brukarform, framför allt där den arbetskrävande odlingen av vete förekom. Denna brukarform uppmuntrade knappast långsiktiga investeringar och mer bestående förbättringar, eftersom jorden inte ägdes av den som brukade den och arrendetiden var begränsad på grund av jordägarnas vilja att relativt snabbt kunna omdisponera jord användningen och skifta från jordbruk till boskapsuppfödning.

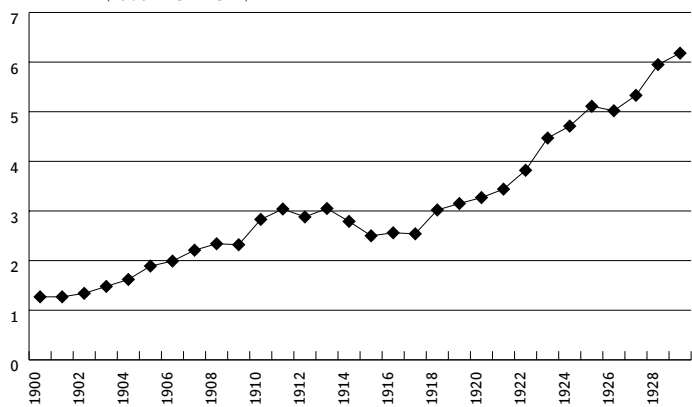
Storgodsens dominans medförde en annan väsentlig nackdel för nationens utveckling som helhet. Invandrarna tenderade att stanna i de stora städerna, framför allt Buenos Aires, i större omfattning än de skulle ha gjort om möjligheten att bli självägande bonde hade funnits. Bara 25 procent av immigranterna absorberades i lantbruket. Denna omständighet gav upphov till en alldeles för snabb och betungande urbanisering präglad av framväxten av en mycket omfattande tjänstesektor, som tog betydande produktiva resurser i anspråk och skulle komma att bli en svår belastning för nationen i framtiden. Detta ledde i sin tur till ofrånkomliga och i längden förödande fördelningskonflikter mellan städerna och landsbygden.

INDUSTRIUTVECKLINGENS PROBLEM

Än mer problematisk på sikt än egendomsförhållandena på landsbygden var den typ av industriell utveckling som Argentina initierade i slutet av 1800-talet. Detta är särskilt viktigt eftersom den industristruktur som formades då i princip skulle komma att präglade Argentinas utveckling fram till krisen på 1980-talet och

strukture改革erna under Carlos Menems presidentskap. Att konstatera denna strukturella kontinuitet går stick i stäv mot den gängse bilden av Argentinas och Latinamerikas utveckling, där man betraktar 1930-talets kris som industrialiseringens initiala fas och en absolut vattendelare mellan två helt skilda utvecklingsmodeller. En mer detaljerad analys av denna tidiga industriutveckling är också viktig, eftersom den avslöjar en av de vanligaste klichéerna om den argentinska ekonomin under denna period. Den föreställning som många fortfarande har om perioden är – även om den ekonomisk-historiska forskningen sedan länge har övergett den – att ultraliberalism och total öppenhet mot omvärlden skapade en ekonomi som fullständigt underkastades exportnäringarnas intressen, vilket hindrade industrins tillväxt. Allt detta stämmer dåligt med verkligheten, lika dåligt som idén om ett totalt strukturellt brott på 1930-talet.

DIAGRAM 5, INDUSTRIPRODUKTIONENS UTVECKLING 1900–1929 I MILJARDER PESOS (1950 ÅRS PRISER)

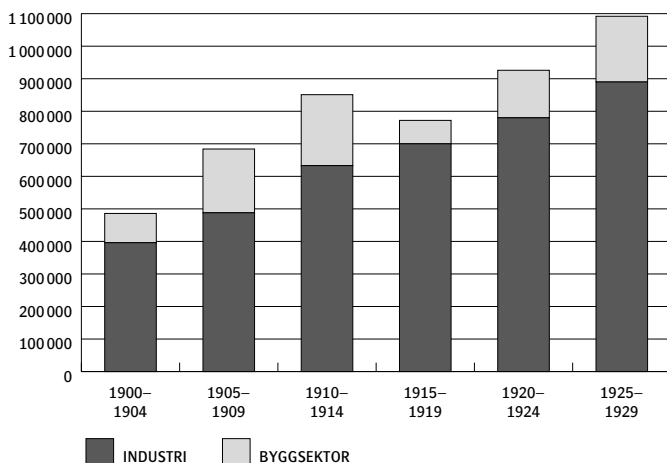

KÄLLA: DÍAZ ALEJANDRO 1970, SID 418–421.

Som vi redan har sett växte en tämligen omfattande industri upp i Argentina redan före 1914, och efter ett avbrott under krigsåren fortsatte denna utveckling med oförminskad styrka fram till

1929. Som diagram 5 visar mer än fördubblades industriproduktionen mellan 1914 och 1929. Diagram 6 visar sysselsättningsutvecklingen, där vi kan konstatera att nästan 1,1 miljon arbetare åren 1925–29 sysselsattes i landets industri- och byggsektor (av totalt 4,2 miljoner förvärvsarbetande). Det problematiska i denna till synes så imponerande tillväxt ligger emellertid i det som var det främsta kännetecknet för merparten av den industri som växte fram i Argentina under perioden 1860–1930, nämligen att den var helt inåtriktad (undantaget var givetvis de industriverksamheter som var direkt kopplade till de primära näringarnas export). Men inte bara det, denna inåtvända industri var dessutom nästan uteslutande inriktad på de segment av hemmamarknaden som inte var utsatta för nämnvärd utländsk konkurrens.

DIAGRAM 6, INDUSTRISSYSSELSÄTTNINGEN 1900–1929

KÄLLA: DÍAZ ALEJANDRO 1970, SID 428.

Detta gällde i själva verket merparten av den argentinska marknaden under 1800-talet och också en bit in på 1900-talet. Höga fraktkostnader, långa resor och andra kommunikations- och

transportsvårigheter gav stora delar av de lokala/nationella marknaderna något vi kan kalla ett naturligt skydd som, utan behov av protektionistiska ingrepp, reserverade dessa delar av hemmamarknaden för de lokala producenterna. Det kunde gälla förädlade livsmedel, vanliga kläder, skodon, möbler, byggnadsmaterial och dylikt. Men det kunde också gälla relativt sofistikerade verkstadsmekaniska produkter som motorer, reservdelar och järnvägsmateriel. Ett litet och föga industrialiserat land som Chile producerade exempelvis lokomotiv, ångmaskiner och turbiner under 1800-talets senare del. Produktionstekniken var förvisso en tämligen primitiv blandning av hantverksmässiga och industriella metoder, men den tidens kommunikations- och transportproblem gjorde ändå en sådan produktion lönsam.

På dessa »naturligt« skyddade marknader utvecklades en nationell industri främst i konkurrens med det lokala hantverket och hemslöjden. Möjligheten att övergå till industriell produktion var i regel beroende av två faktorer, närmare bestämt marknadens storlek och förmågan att, i termer av kunskap och kapital, etablera industriella verksamheter. Angående marknadsaspekten kan man konstatera att det i Argentina redan under 1800-talets senare del uppstår tillräckligt stora marknader för att ge industriella verksamheter betydande produktivitetsfördelar gentemot hantverk och hemslöjd. Detta gällde främst den typ av enkla konsumtionsvaror som i allt större mängder efterfrågades av den nya arbetarklassen och den snabbt växande urbana medelklassen. Därför är det inte alls förvånande att – med hjälp av ett industriellt census från 1914 – konstatera att livsmedels-, teko-, läder- och trävaruindustrin svarade för mer än två tredjedelar av industrisysselsättningen och nästan 80 procent av industrins samlade produktionsvärde vid tiden för första världskrigets utbrott.

Utbudsproblemet var mer komplicerat. Å ena sidan visade den argentinska eliten ett mycket begränsat intresse för att starta industrier. Det fanns inte någon anledning att ge sig in i nya verk-

samheter när alternativet, det vill säga att återinvestera i exportnäringarna, var mycket lönsamt. Dessutom fordrade den industriella produktionen tekniska kunskaper, erfarenheter och organisatoriska talanger, som ofta var mycket främmande för den argentinska eliten. Detsamma gällde den infödda medelklassen, som nästan uteslutande orienterade sig mot tjänstesektorn, främst i form av fria yrkesutövare och som offentliganställda i den snabbt växande argentinska statsbyråkratin, vars sysselsättning mer än tredubblades mellan 1900 och 1929. Såväl utländska investerare som invandrare kom därför att spela en viktig roll i Argentinas industriutveckling. De utländska investerarna dominerade de exportinriktade industriinläggningarna och en stor del av infrastrukturen, medan invandrarna ägnade sig åt de hemmamarknadsinriktade industriverksamheterna. År 1914 var invandrarernas överrepresentation som industriföretagare slående. Medan en knapp tredjedel av Argentinas invånare då var utlandsfödda bestod mer än två tredjedelar av gruppen industriföretagare av personer födda i utlandet.

Den hemmamarknadsindustri som föddes i Argentina blev då nästan helt beroende av dessa immigranternas initiativförmåga, kunskaper och kapitaltillgångar. Det var dessa människors ofta mycket begränsade ekonomiska och kunskapsmässiga resurser som på ett avgörande sätt kom att prägla Argentinas tidiga industrialiseringsprofil. Det typiska för merparten av dessa invandrarföretagare var en oerhörd arbetsförmåga, enkla kunskaper inhämtade genom egna erfarenheter i kommersiella eller industriella verksamheter i hemlandet och en mycket begränsad tillgång till kapital. Resultatet blev en stark inriktning mot enkla produktionsprocesser, med låga krav både på tekniska kunskaper och kapital, som kunde startas i relativt liten skala. Det var ett mönster som i allt väsentligt påminde om 1700-talets engelska industrirevolution, som var baserad på en förhållandevis enkel och billig teknik och en mångfald av små och medelstora industrier

ledda av entreprenörer med praktisk träning men utan akademisk skolning. Det problematiska i denna spontana upprepning av den process som hundra år tidigare hade varit så framgångsrik i England var att det i slutet av 1800-talet var helt andra industri typer, produktionsprocesser och entreprenörer som internationellt hade tagit ledningen över den industriella utvecklingen. Man kan därför mycket väl säga att den argentinska industrin föddes med ett hundraårigt handikapp, långt bakom det tekniska framåtskridandets frontlinje. Argentinas industristruktur var föråldrad redan i sin tidigaste ungdom.

Följden av denna ensidiga inriktning mot enkla konsumtionsartiklar och föga sofistikerade produktionsprocesser var uppkomsten av en platt industrialiseringsprofil. En mycket bred industrietablering när det gällde enkla verksamheter utvecklades parallellt med en motsvarande brist på industriellt djup, det vill säga en mycket begränsad förmåga att utveckla mer tekniskt sofistikerade industrier och i synnerhet en dynamisk kapitalvarusektor. Detta gjorde den argentinska industrin beroende av den process av kunskapsproduktion och teknisk förnyelse som försiggick långt utanför landets gränser. Den tekniska utvecklingen antog på detta vis en extern karaktär och alla dess dynamiska länkeffekter gick förlorade.

Varken den industriella efterblivenheten eller beroendet av importerade maskiner, industriella halvfabrikat och råvaror utgjorde, som vi har sett, något större hinder för en ganska omfattande industrietablering i Buenos Aires och dynamiska provinshuvudstäder som Santa Fé, Rosario och Córdoba. Maskin-, råvaru- och halvfabrikatsimporten för industrins räkning ökade 3,4 gånger och stod för cirka 40 procent av den totala importen mellan 1900 och 1929 (detta utan att räkna in industrins bränslenota eller kostnaderna för importerat byggnadsmaterial). Samtidigt var den icke jordbruksrelaterade industriexporten praktiskt taget obefintlig. En absolut förutsättning för en sådan utveckling var givetvis

dåtidens stora argentinska export av såväl livsmedel som råvaror. Industrisektorns växande exportbehov täcktes med en del av de internationella betalningsmedel som exportsektorn så rikligt genererade under denna tid. Denna omständighet är avgörande för förståelsen av den argentinska industrialiseringens inriktning och problem. Utan Argentinas ymniga naturresurser och det stora inkomstflöde som stapelexporten genererade hade den inåtriktade industrialisering som skedde varit en praktisk omöjlighet.

Det strukturella grundproblemet i en sådan industrialisering är uppenbart. Industrisektorn saknar en självständig utvecklingsdynamik. Den producerar varken sina egna förutsättningar – maskiner, halvfabrikat, teknisk kunskap – eller de medel som behövs för att importera desamma plus en hel del råvaror. Under dessa omständigheter är industrin helt beroende av den naturresursbaserade exportsektorns förmåga att generera ett betydande handelsöverskott. Detta förklarar varför extremt inåtvända och skyddade industristrukturer, som den argentinska, samtidigt är ytterst känsliga för störningar och prisfluktuationer på den internationella livsmedels- och råvarumarknaden. Den strukturella sårbarheten skulle bli ett allt mer överskuggande problem i Argentinas ekonomiska utveckling efter andra världskriget och kom slutligen att spela en viktig roll i 1980-talets ekonomiska sammanbrott. Då kollapsade hela denna märkliga industrialiseringsmodell. Den sprängdes inifrån av samma strukturella spänningar som hade präglat dess utveckling sedan industrins födelse på 1800-talet. Men priset blev då inte bara ett ekonomiskt sammanbrott utan också ett mycket vidare och allvarligare socialt sammanbrott.

En utveckling som bygger på internationellt sett undermåliga industrier kan lätt hamna i farozonen, om de skyddsmekanismer som kompenserar dessa industriernas produktiva underlägsenhet försvagas eller försvinner. Delar av den argentinska industrin hamnade redan i slutet av 1800-talet i denna besvärliga situation.

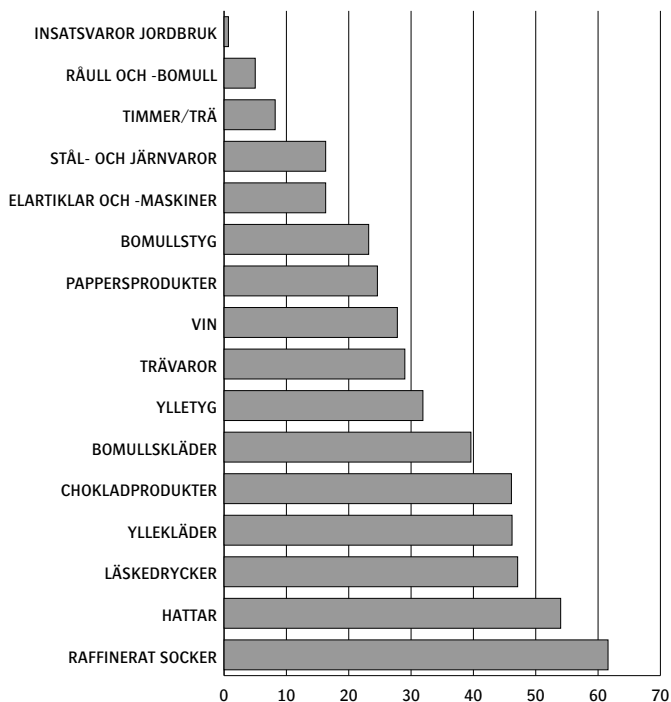
Avtagande fraktkostnader och en infrastrukturutveckling som gjorde de lokala marknaderna allt mer tillgängliga för importerade produkter framstod redan då som ett hot mot en industri som hade svårt att hävda sig på egen hand.

Detta konkurrenshot och likaså viljan att få kontroll över nya marknadssegment ledde till bildandet av industriella sammanslutningar (den främsta av dem alla, *Unión Industrial Argentina*, UIA, bildades 1887) och framväxten av en nationalistisk retorik med krav på politiska ingripanden mot konkurrerande importprodukter. Frihandelsprincipen och laissez-faire-politiken, som vid 1800-talets mitt avbrutit en lång tradition av merkantilism med rötter i det spanska kolonialväldet, utsattes nu för allt hårdare attacker. Merparten av landets intellektuella och ekonomiska elit skulle under lång tid förbli ekonomiskt liberal, men redan i samband med lågkonjunkturen på 1870-talet inledde protektionisterna i det argentinska parlamentet en stark offensiv. Detta ledde till ett första protektionistiskt genombrott genom inrättandet av skyddstullar till förmån för veteodlarna och flera viktiga industrier som framställde bearbetade jordbruksprodukter, närmare bestämt mjöl-, socker- och vinindustrierna. Tulltarifferna – som successivt höjdes inte minst för att finansiera statsbudgeten – blev ett ständigt återkommande debattämne i sekelskiftets Argentina. Inte minst exportörerna klagade på de höga argentinska skyddstullarna som föranledde – eller kunde föranleda – repressalier från de nationer som importerade argentinska produkter.

Resultatet av allt detta blev inte någon samlad och genomtänkt industriell politik utan en ganska ryckig och osammanhängande protektionism, som mer återspeglade statens behov av högre tullintäkter i kombination med olika intressegruppers relativa styrka, än en långsiktig utvecklingspolitik. I regel kom tullpolitiken att cementera en ensidig industristruktur. Importen av industriella råvaror, halvfabrikat och maskiner gjordes generellt billigare i

förhållande till importen av många vanliga konsumtionsartiklar, som oftast drabbades av mycket högre tullsatser. Tulltarifferna 1927 illustrerar detta med all tydlighet. Som visas i diagram 7, skyddades redan före 1930-talets kris många viktiga konsumtionsvaruinriktade industrier av mycket höga faktiska tullavgifter, som i många fall översteg 40 procent av importprodukternas värde (det finns också exempel på tullavgifter på över 100 procent!). Detta visar tydligt hur långt Argentina då befann sig från det frihandelsparadis som många verkar tro att landet var före 1930.

DIAGRAM 7, TULLTARIFFER 1927 (I PROCENT AV DET FAKTISKA IMPORTPRISET)

KÄLLA: DÍAZ ALEJANDRO 1970, SID 290-293.

Sådana tullnivåer innebar att de argentinska industrierna redan under 1900-talets inledande årtionden hade fått en betydande protektionistisk ineffektivitetsbuffert, till vilken vi måste lägga den buffert som transportkostnaderna i sig skapade. Det är klart att en sådan industri inte hade några som helst chanser att exportera sina produkter, och det värsta är att denna ineffektivitetsbuffert skulle komma att avsevärt utökas under de följande decennierna och kompletteras med en djungel av importrestriktioner och växelkursingrepp. Detta gjorde att den argentinska industrin kunde växa och växa men aldrig mogna, aldrig lämna sitt skyddade barnstadium trots sin allt mer uppsvullna storlek. Det var med andra ord en abnorm industrialisering som skedde i Argentina, och för detta skulle landet få betala ett mycket högt pris i framtiden.

Följden av dessa protektionistiska ingrepp blev inte bara en handikappad industri utan också en resursallokering som fördjupade landets strukturella problem. Den selektiva protektionismen skapade en pris- och incitamentsstruktur som gjorde det mer fördelaktigt att investera i relativt enkla konsumtionsvaruindustrier än i exempelvis kapitalvaruindustrin och andra industriellt mer sofistikerade processer. Detta var precis motsatsen till vad landets långsiktiga utveckling fordrade, men återspeglade ganska väl de styrkeförhållanden och intressegrupper som Argentinas industriutveckling hade givit upphov till.

Kraven på protektionism och statlig intervention var en naturlig reaktion i en hotad industrisektor, men de restes också i andra sektorer av ekonomin så fort konkurrensvillkoren hårdnade. Ofta var det mäktiga godsägargrupper och representanter för industrier direkt relaterade till jordbruksintressena som inledde attackerna mot den ekonomiska liberalismen och blev frihandelsprincipens mest högljudda kritiker när deras intressen hotades. Två viktiga exempel på detta är de protektionistiska ingreppen på 1870-talet, som började med skyddstullen på veteimporten från

1875, och de långtgående kraven från det mäktiga *Sociedad Rural* (Landbygdens förening, som främst samlade stora ranch-ägare) på prisregleringar och andra statliga interventioner inom köttexportbranschen på 1920-talet.

Dessa allt vanligare krav på politiska interventioner skulle i framtiden komma att ge den politiska sfären, och likaså förmågan att påverka denna sfär, en allt viktigare roll i den argentinska utvecklingen. Politiken kom så småningom att uppfattas som ekonomins viktigaste slagfält. Kontrollen över det politiska maskineriet blev nyckeln till ett sammansatt transfereringssystem, som mycket väl kunde avgöra en verksamhets framgång eller misslyckande.

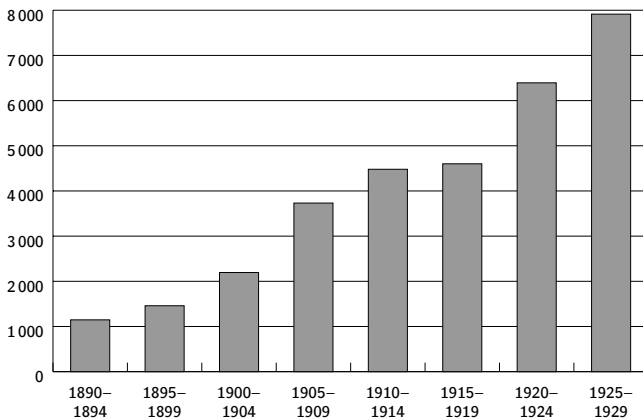
En sådan utveckling har tre viktiga konsekvenser. Den första är ett allmänt tryck som lockar den ena gruppen efter den andra att bilda politiskt inflytelserika organisationer eller korporationer som kan värna om de egna intressena. I samhällen som organiseras på detta sätt tenderar den politiska kampen att ersätta de ekonomiska konkurrensmekanismerna, ofta med långsiktigt förödande följder för både ekonomin och det politiska livet. Den andra konsekvensen är att de samhällsgrupper – oftast de mest utsatta – som inte förmår bilda slagkraftiga koalitioner och därmed vinna politiskt inflytande, blir fördelningskampens stora förlorare. Den tredje konsekvensen av en allt mer politiserad ekonomisk utveckling är att resursallokeringen på sikt kan bli fullständigt kontraproduktiv. En prisstruktur och ett ekonomiskt regelverk, som i första hand återspeglar olika samhällsgruppers politiska inflytande, skapar ekonomiska incitament som ofta har föga med en hållbar utvecklingsstrategi att göra. Argentinas ekonomiska historia skulle under den tid som följde komma att erbjuda mängder av hårresande exempel på detta.

KRIGET OCH DET GLADA TJUGOTALET

Första världskriget gav upphov till stora men kortvariga svårigheter för den argentinska ekonomin. Redan 1917 återgick landet till förkrigstidens dynamiska normalitet. BNP växte med 6,7 procent per år mellan 1917 och 1929 och industrin med 7,8 procent. Exporten ökade med 6,6 procent under samma period. Diagram 8 visar exportens snabba tillväxt efter kriget och synliggör kontinuiteten med förkrigsperioden. År 1929 stod Argentina på toppen. Landet var då världens främsta exportör av fruset kött, majs, havre och linfrö samt den tredje största exportören av vete och mjöl. Argentina 1929 var världens elfte exportnation och stora guldreserver hade ackumulerats. Samma år rankades landet bland världens tio rikaste nationer i termer av per capitainkomst, och det fanns då fler bilar per invånare i Argentina än i Storbritannien. Avståndet i utveckling och välstånd till övriga Latinamerika hade blivit anslående stort.

En viktig förändring som inträffade under denna tid gäller jordtillgången. Möjligheten att enkelt och billigt inkorporera ny

DIAGRAM 8, EXPORTUTVECKLINGEN 1890–1929 I MILJONER PESOS (1950 ÅRS PRISER)

KÄLLA: DÍAZ ALEJANDRO 1970, SID 477.

jordbruks- och betesmark tog praktiskt taget slut, och gjorde framtidens jordbrukstillväxt allt mer beroende av övergången till mer kapitalintensiva bruksmetoder. Den extensiva tillväxtens tid var med andra ord till ända. Detta återspeglades på 1920-talet i det argentinska jordbrukets växande mekaniseringsgrad och övergången till allt värdefullare typer av nötkreatur. Det var bara så Argentina kunde fortsätta att hävda sin ställning som livsmedellexportör i konkurrensen med det allt mer industrialiserade jordbruket i länder som USA, Kanada och Australien. Detta har en avgörande betydelse för förståelsen av Argentinas kommande ekonomiska problem. Krisen på 1930-talet och därefter andra världskriget slog hårt mot jordbrukssektorns möjligheter att fördjupa denna produktiva modernisering. Under 1940-talets andra hälft – när stora investeringar behövdes som mest – användes jordbrukssektorn som landets mjölkko och dränerades på sitt ekonomiska överskott just i det ögonblick då konkurrentländernas jordbrukssektorer snabbt moderniserades. Den eftersläpning detta gav upphov till skulle komma att spela en mycket stor roll i Argentinas tilltagande marginalisering i världsekonomin efter andra världskriget.

Denna periods stora betydelse för Argentinas framtida utveckling ligger emellertid inte så mycket på det ekonomiska planet som på det politiska. Här inträffar tre för framtiden utomordentligt viktiga händelser som jag kommer att beröra fortsättningsvis.

Den första av dessa händelser är att medelklassernas parti, radikalpartiet (UCR), fick sitt stora politiska genombrott vid valet 1916, det första med allmän manlig rösträtt. Partiets ledare Hypólito Yrigoyen blev då vald till landets president, och radikalerna behöll makten fram till statskuppen 1930, då den återvalde Yrigoyen avsattes av general José Felix Uriburu. Under detta långa maktinnehav kom partiet att drabbas både av allvarliga interna splittringar och av anklagelser för korruption och politiskt våld. Den internationella krisen 1929 drabbade också partiet

hårt. Radikalerna visade sig inte alls vara mogna att ta itu med tidens svåra utmaningar, och det var inte många som sörjde över den gamle – och enligt kritikerna senile – Yrigoyens bryska avpollettering från presidentposten. Allt detta gjorde de splittrade radikalerna föga trovärdiga som regeringskraft i de svåra tider som stundade.

Viktigare än detta är emellertid den förödande konfrontation som vid första världskrigets slut inträffade mellan radikalregeringen och Argentinas snabbt växande arbetarklass. Konflikterna började 1918 på landsbygden, där lantarbetarna strejkade för bättre löner och arbetsvillkor i ett försök att, efter de svåra krigsåren, få del i den på nytt växande jordbruksexportens vinster. Regeringen svarade med hårda polisiära metoder när skörden hotades. Konflikterna spred sig snabbt till städerna och framför allt till Buenos Aires, där radikalerna först agerade på ett mer arbetarvänligt sätt. Situationen förändrades emellertid i slutet av 1918, då konflikterna åter hårdnade. I januari 1919, efter våldsamheter mellan polis och strejkande metallarbetare med flera döda som följd, inleddes det som kom att kallas *la semana trágica* («den tragiska veckan»). Den 9 januari bröt massiva strejker ut, och drygt 150 000 demonstranter samlades till protest. Detta följdes av massarresteringar av arbetarledare och flera dagar av blodiga konfrontationer, där bland andra många judar – som var av ryskt ursprung och av många uppfattades som främmande revolutionärer – dödades i det värsta utbrottet av antisemitism i Argentinas historia. Paramilitära ultranationalistiska högergrupper agerade och skulle i fortsättningen bli ett återkommande inslag i argentinsk politik, som kulminerade under terroråren – det så kallade smutsiga kriget – på 1970-talet.

Konsekvenserna av dessa konfrontationer med den framväxande arbetarrörelsen var framför allt två. För det första förlorade radikalerna allt inflytande över arbetarklassen. För det andra exkluderades denna klass, som nu var en central komponent i det

argentinska samhället, från det politiska systemet. Detta utanförskap blev en avgörande förutsättning för framväxten av fenomenet Perón. Arbetarna besegrades grundligt 1919. Tjugofem år senare skulle de åter träda in på scenen i den argentinska politiken, denna gång för att förändra den för alltid.

Den tredje händelsen med stora återverkningar på framtiden var en serie konflikter som ledde till bestående fiendtlighet mellan Argentina och USA. Konflikten grund var enkel och krass. Både Argentina och USA producerade och exporterade samma typ av jordbruksvaror. Amerikanerna hade redan efter inbördeskriget på 1860-talet med all tydlighet visat att de argentinska konkurrerande produkterna, om så krävdes, skulle hållas borta från den amerikanska marknaden. Då gällde det den argentinska ullens. Senare skulle detta gälla främst spannmålsexporten. 1922 riktade USA ett hårt slag mot Argentinas spannmålsexport via Fordney-McCumber-tariffen och visade därmed att Argentinas enda pålitliga kunder var engelsmännen och andra européer. Konflikten skulle åter aktualiseras 1926, då den argentinska köttexporten drabbades. På detta sätt blev USA:s mycket hårdföra tullpolitik i samband med krisen på trettioalet ingen nyhet för argentinarna. Konflikten skulle kulminera under 1940-talet, men då under helt andra politiska förutsättningar.

Andra konflikter med USA hade sin grund i de snabbt växande amerikanska investeringarna i Buenos Aires köttexportindustri. Denna gång var det de mäktiga boskapsuppfödarna kring *Sociedad Rural* som kom i konflikt med de amerikanska bolagen och deras prispolitik. Konflikten förvärrades 1922–23, med krav på reglerade minimipriser och bildandet av argentinska förpackningsindustrier som skulle bryta den amerikansk-engelska dominansen i industrin.

En tredje källa till konflikt mellan Argentina och USA hade att göra med exploateringen av den argentinska oljan. Amerikanska Standard Oil blev i Argentina utsatt för en våldsamt, nationalist-

isk kampanj som, med den gamle Yrigoyen i spetsen, krävde en total nationalisering av oljeindustrin (som redan då dominerades av ett statligt argentinskt företag, *Yacimientos Petrolíferos Fiscales*, YPF). I presidentkampanjen 1928 var antiamerikanismen ett centralt tema, och Yrigoyens överväldigande valseger vittnar tydligt om hur tilltalande denna retorik var i ett land som länge känt sig kommersiellt misshandlat av det mäktiga USA. Betydelsen av denna rivalitet för Argentinas sorgliga öde kan knappast över-skattas.

Historien om avgrundslandet Argentina

*Sedan såg jag sju andra kor stiga upp,
avfallna och mycket fula och magra ...*

*Och de magra och fula korna
åt upp de sju första, feta korna.*

Faraos dröm, *Första Moseboken*

ÅR 1930 BLEV på många sätt en vattendelare i Argentinas historia. Den argentinska tillväxtens motor – en dynamisk exportsektor – slutade att fungera på det sätt den hade gjort fram till 1929. Statskuppen i september 1930 inledde i sin tur en lång period av tilltagande instabilitet och polarisering, som kulminerade med det så kallade smutsiga krigets tragiska år på 1970-talet. Också mentalt förändrades Argentina. Ett framtids- och utvecklingsoptimistiskt land omvandlades allt mer till *el país frustrado* (»det frustrerade landet«) och senare till *el país desesperado* (»det förtrivlade landet«), som vi har sett så många bevis på under senare tid. Samtidigt kan man se att det bakom dessa påfallande diskontinuiteter dölde sig en serie strukturella kontinuiteter, som på ett mycket problematiskt sätt länkade ihop dessa två annars så olika perioder. Det handlar i första hand om en haltande industriell tillväxtmodell, som kom att bli fullständigt ohållbar när dess absoluta förutsättning, en dynamisk exportsektor, fallerade. Västlandslandet Argentina skulle en dag, likt Kafkas Georg Samsa,

vakna förvandlat – till ett avgrundsland. På vägen dit skulle emellertid Argentina uppleva sin djupaste, mest olyckliga och oför- glömliga förälskelse, den som bar namnet Perón, som i Juan Domingo och Eva Perón.

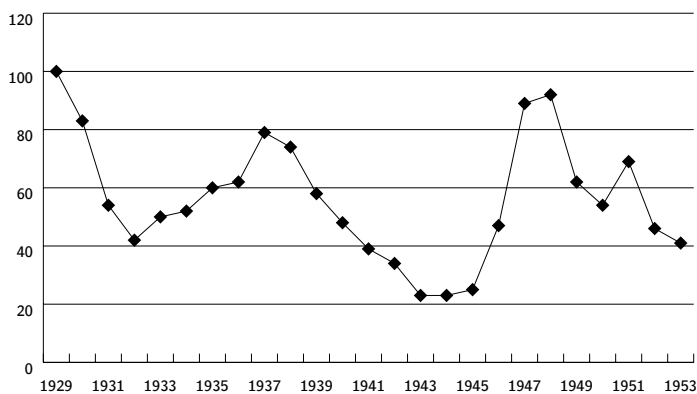
EXPORTEKONOMINS SAMMANBROTT

Den internationella ekonomins sammanbrott 1930 ändrade helt den argentinska utvecklingens grundförutsättningar. Drivkraften bakom landets snabba ekonomiska tillväxt, det vill säga förekomsten av dynamiska avsättningsmarknader på andra sidan Atlanten, avstannade plötsligt. Den därpå följande ekonomiska depressionen samt andra världskriget och dess återverkningar förlängde, i princip fram till Koreakrigets slut 1953, ett slags ekonomiskt undantagstillstånd präglad av helt annorlunda förutsättningar för Argentinas utveckling än de som hade rått mellan 1860 och 1930.

Den internationella krisen 1930 blev inledningen till ett uppseendeväckande ekonomiskt förlopp under 1930- och -40-talen. Exporten gick kraftigt tillbaka i början av 1930-talet för att återhämta sig mellan 1934 och 1937, falla igen 1938 och sedan hålla sig på en låg nivå fram till 1941. Från och med 1942 började en ny återhämtningsfas som kulminerade 1948, men utan att nå de nivåer som hade registrerats före 1930. Den inledande tillbakagången berodde främst på ett dramatiskt prisfall med drygt 60 procent för Argentinas viktigaste exportprodukter mellan 1928 och 1932. Exportvolymen föll däremot med enbart 11,5 procent under samma period. Samtidigt föll inte importpriserna i samma takt, med för Argentina starkt försämrade prisrelationer mellan export- och importprodukterna som följd. Resultatet blev en stor minskning av landets importförmåga och kraftigt reducerade importnivåer. Detta visas i diagram 9, där man också kan studera den fortsatta utvecklingen fram till Korea-

krigets slut. Som man kan se, pressas landets import efter en kortvarig återhämtning åter tillbaka 1938 för att ligga på extremt låga nivåer 1943–45. Då var Argentinas import knappt en fjärdedel av vad den hade varit 1929. Och inte ens den påföljande återhämtningen kunde lyfta importen till en nivå i paritet med 1929.

DIAGRAM 9, IMPORTUTVECKLINGEN (VÄRDE) 1929–1953 (1929=100)

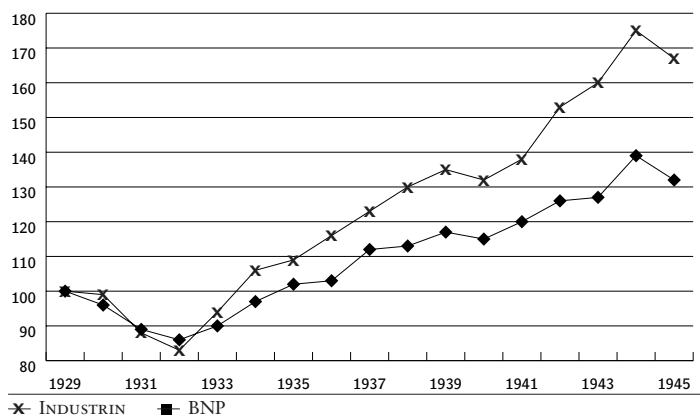

KÄLLA: DÍAZ ALEJANDRO 1970, SID 463.

Dessa förhållanden påverkade givetvis mycket starkt den argentinska ekonomiska utvecklingen under denna märkliga tid. Detta gällde inte minst industrisektorn, som nu fick en oväntad chans att ersätta tidigare importerade varor och expandera långt utöver vad den hade gjort före 1929. Under nästan tjugo år skulle konkurrens- hotet från importerade industrivaror reduceras till ett minimum. Situationen kom i många avseenden att likna den som rådde på 1800-talet och som möjliggjorde den första vågen av industrietableringar i Argentina. Skillnaden var att dåtidens starka konkurrens- skydd främst berodde på avståndet och transportkostnaderna; senare var det den internationella ekonomins sammanbrott och andra världskrigets utbrott som hade skapat ett motsvarande skydd.

Industriutvecklingens möjligheter förstärktes ytterligare genom en internationell prisutveckling präglad av exportprodukternas kraftiga prisfall, inte minst i förhållande till industrivarorna. Detta skapade starka incitament att investera i industrisektorn och andra hemmamarknadsinriktade verksamheter. Industriexpansionen bromsades bara av den argentinska industrins produktionskapacitet samt svårigheterna att importera maskiner och industriella insatsvaror. Denna period är så exceptionell att till och med en snabbt växande argentinsk industriexport förekom. Argentina kunde under andra världskriget till viss del ersätta industriländerna som leverantör av industrivaror till mindre utvecklade nationer i Sydamerika.

DIAGRAM 10. BNP- OCH INDUSTRIUTVECKLINGEN 1929–1945 (1929=100)

KÄLLA: DÍAZ ALEJANDRO 1970, SID 415 OCH 420.

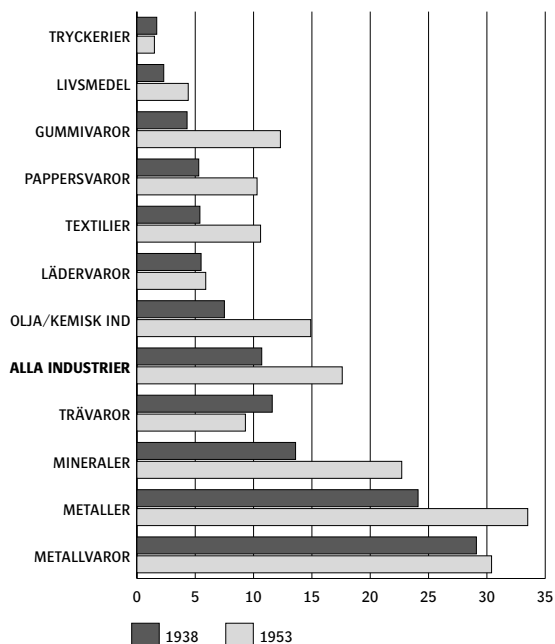
Som resultat av allt detta ser man hur tillväxtdynamikens motor skiftar från de traditionella exportsektorerna och utrikeshandeln till industrin och hemmamarknaden. Detta var på kort sikt så lyckat att ekonomins fall efter krisen 1929 inte bara kunde hejdas utan vändes till en tämligen solid tillväxt. Detta illustreras i diagram 10, som visar utvecklingen av såväl Argentinas BNP som

den ännu mer dynamiska industrisektorn mellan 1929 och 1945. Som vi kan konstatera fördubblades industriproduktionen mellan 1932 och 1944.

Det problematiska med denna vid första anblicken så lyckade industriexpansion var att den i själva verket kom att fördjupa den argentinska industrins brister och i internationellt perspektiv dåliga konkurrenskraft. 1930-talets ekonomiska kris och andra världskriget hade skapat ett ytterst gynnsamt men konstgjort industriellt klimat. Industrin kunde snabbt växa och utan större svårighet erövra nya marknadssegment. Det rådde brist på nästan allt, och efterfrågan fick tillfredsställas av nya lokala industrier oavsett deras tekniska utvecklingsnivå och effektivitet. Resultatet blev att Argentinas klassiska strukturproblem avsevärt förvärrades. Ineffektiviteten växte i samma takt som industrialiseringen spred sig till mer kapital- och kunskapsintensiva sektorer. Diagram 11 ger en god bild av den argentinska industrins efterblivenhet och hur den förvärrades mellan 1938 och 1953. Där ser vi, i en jämförelse mellan Argentina och USA, en av de bästa indikatorer vi har på teknisk utvecklingsnivå, nämligen hästkrafter per industriellt arbetsställe. Som vi kan konstatera var eftersläpningen uppseendeväckande stor redan 1938 – i genomsnitt användes 10,7 gånger fler hästkrafter på en industriarbetsplats i USA jämfört med Argentina – och skillnaden skulle bli ännu större 1953, när en industri i USA använde 17,6 gånger fler hästkrafter än en i Argentina. Vi ser också att gapet växer dramatiskt när vi övergår från konsumtions- till bas- och kapitalvaruindustrier, då man i USA 1953 använde drygt 30 gånger fler!

Denna eftersläpning blev alldeles uppenbar så fort de industrialiserade nationerna återigen var i stånd att förse de internationella marknaderna med sina produkter. Samtidigt hade Argentinas uppdämda importbehov vuxit lavinartat. Kapitalstocken var efter andra världskriget fullständigt föråldrad och otillräcklig. Det är dessa omständigheter som förklarar både de kommande handels-

DIAGRAM 11, HÄSTKRAFTER PER INDUSTRISTÄLLE I USA 1938 OCH 1953 I JÄMFÖRELSE MED ARGENTINA (GÅNGER)

KÄLLA: VITELLI 1999, SID 572.

balansproblemen och den våg av protektionistiska ingripanden som skulle komma att behövas för att skydda den så undermåliga industrin.

Förändringarna i Argentinas ekonomiska utveckling var givetvis inte isolerade företeelser. Tvärtom. De var bara en del av större omorientering av det argentinska samhället mot nya idéer och samhällsmodeller. Utgångspunkten för denna omorientering var en växande övertygelse om att landets fortsatta tillväxt och välstånd varken kunde eller borde vara så beroende av externa krafter och omständigheter, som hade varit fallet med den tidigare exportinriktade tillväxtmodellen. Landet borde sträva efter en högre grad av självförsörjning, och detta fordrade en mycket

aktiv industriell politik, som systematiskt överförde resurser till industrin och främjade dess utveckling genom direkta och indirekta samhällsekonomiska ingrepp. Till detta kopplades en förändrad syn på statens ekonomiska roll, där staten nu sågs som central aktör i utvecklingen mot bredare industrialisering och växande ekonomiskt oberoende. Dessa tre komponenter – ökad självförsörjning, industrifrämjande politik och ekonomisk statsaktivism – kom i fortsättningen att kombineras på många olika sätt och kompletterades med andra ideologiska inslag, ofta lånade från de antiliberala rörelser som då dominerade den kontinentaleuropeiska politiska utvecklingen.

När det gäller den konkreta politiken kom statens ekonomiska roll att långsamt men tydligt växa under trettioalet och de första krigsåren för att sedan expandera kraftigt efter statskuppen 1943 och kulminera under Peróns regeringstid (1946–55). Den i detta avseende första viktiga följden av 1929-årskrisen kom i oktober 1931, då exportörerna ålades att sälja all utländsk valuta till staten, som sedan bestämde hur mycket som skulle säljas vidare till importörerna. Detta gav regeringen en möjlighet att kontrollera importens storlek och uppnå en viss jämvikt i handelsbalansen samt en vinstmarginal för själva valutahandeln. 1933, när krisen var som värst, utvidgades statens ekonomiska befogenheter och funktioner väsentligt. Den nye finansministern Federico Pinedo drev igenom den så kallade *Plan de Acción Económica* («Ekonomisk handlingsplan») innehållande en rad innovationer av stor betydelse. Den allra viktigaste gällde fastställandet av minimipriser för jordbrukets viktigaste produkter, med staten som garantiuppköpare till dessa priser. Viktig var också en skärpning av statens kontroll över valutatilgången genom importlicenser. Därmed kunde staten bestämma inte bara importens storlek utan också dess sammansättning och ursprung. Ännu en betydelsefull reform var införandet av inkomstskatten, som snart kom att omvandlas till en central finansieringskälla för staten och marginalisera

de tidigare så viktiga skatterna på utrikeshandeln. Offentligt finansierade beredskapsarbeten var också en intressant del av Pinedos initiativ. En annan viktig reform kom 1934, med bildandet av en centralbank, som snart – under ledning av den unge Raúl Prebisch – skulle utvecklas i keynesiansk riktning genom en efterfrågereglende kreditpolitik.

Dessa och andra reformer var, trots sin stora betydelse, bara de första stegen mot mer djupgående former av statsintervention och en ny utvecklingsmodell. Andra världskriget accelererade denna utveckling, inte minst genom den argentinska arméns påtryckningar för utvecklingen av nationella industrier och råvarukällor, som kunde ge Argentina en möjlighet att på egen hand klara sina behov av krigsmateriel. Nationalismen började på detta sätt spela en allt viktigare roll som drivkraft bakom kraven på en statsdriven industrialisering. Konflikten med USA, som jag återkommer till, var central i detta avseende, liksom fruktan för en brasiliansk, av USA uppbackad, militär aktion mot Argentina. Arméns direkta industriella verksamheter ökade avsevärt i och med att man 1941 bildade ett eget verk för militär produktion (*Dirección General de Fabricaciones Militares*) och de fick en explosionsartad utveckling efter militärernas maktövertagande 1943.

Allt detta vittnar om ett land som försökte anpassa sig till omständigheter som skilde sig radikalt från dem man var van vid. Osäkerheten var påtaglig och många såg de nya utvecklingstendenserna som tillfälliga avvikelser från det som borde vara Argentinas normala utvecklingsväg. De flesta uppfattade alltjämt jordbruksnäringarna som den argentinska ekonomins orubbliga bas, och de regeringsplaner som främjade industriutvecklingen innehöll ofta ännu kraftigare stimulansåtgärder för jordbrukssektorn. Det skulle behövas nya och dramatiska omständigheter för att leda utvecklingen in på den bana som gjorde Peróns och nationalpopulismens seger möjlig. Och för detta skulle också behövas individer – allt från en osannolikt klantig amerikansk ambassa-

dör till den förtrollande Evita och själva huvudpersonen i detta drama – överste Juan Domingo Perón – vars idéer och agerande kom att spela en avgörande roll i utformandet av Argentinas framtid.

I ÖVERSTENS ARMAR

I juni 1943 var det dags för en ny statskupp i Argentina. Den vacklande och allt mer misskrediterade regering som Ramón Castillo ledde kapsejsade i ett Argentina som helt dominerades av de stora spänningar och svåra vägval som andra världskriget hade givit upphov till. Den gamla handelskonflikten med USA – som fördjupades avsevärt under 1930-talet – hade nu trappats upp till en allmän konfrontation med stora återverkningar på maktbalansen i Sydamerika mellan Argentina och Brasilien. Argentina valde en provokativ neutralitetspolitik, och sympatierna för axelmakterna var tydliga hos både allmänhet och militärer, även om regeringen Castillo i många stycken fortsatte med en de facto engelskvänlig politik (inte minst genom att på kredit sälja stora mängder kött till Storbritannien). Efter Pearl Harbor och USA:s inträde i kriget blev läget ännu allvarligare. Under den panamerikanska konferensen i Rio de Janeiro i januari 1942 saboterade Argentina USA:s ansträngningar att skapa en samlad panamerikansk front mot axelmakterna. USA svarade med en total blockad av vapenleveranserna till Argentina plus ekonomiska sanktioner. Samtidigt växte Brasilien fram som USA:s främsta allierade i regionen och fick stort, både militärt och ekonomiskt, stöd från USA. I Argentina 1942 surrade ryktena om en förestående brasiliansk invasion och ett direkt amerikanskt ingripande på strategiska punkter i Argentina.

Lite av de stämningar som då rådde i Argentina låter sig fångas i denna korta berättelse om förstamajfirandet i Buenos Aires 1943, som återges i Nathan Shachars bok *Till jaguarernas land*:

Nedför Santa Fé-avenyn marscherade tiotusen anti-USA, antidemokratiska, pronazistiska nationalister. De ropade trotsigt »Död åt de brittiska svinen!«, »Död åt judarna!« och »Neutralitet och Castillo!«²

Det var i ett sådant stämningsläge, när det stod klart att Castillo hade valt en gammal godsägare med starka sympatier för de allierade till sin efterträdare – formellt presidentkandidat, men dåtida fuskval brukade vinnas av den sittande presidentens kandidat – som militären ingrep och satte general Pedro Ramírez på presidentstolen.

Bland nyckelfigurerna bakom statskuppen den 4 juni 1943 fanns överste Perón och en halvhemlig grupp yngre officerare som blev kända under akronymen GOU (som förmodligen står för *Grupo de Oficiales Unidos*). Det handlade om starkt axelmaktsvänliga officerare, som inte bara sympatiserade med Tysklands och Italiens krigsansträngningar utan också med den samhällsmodell som Hitler och Mussolini hade infört i dessa länder (Francos Spanien var en annan inspirationskälla). Dessa officerare arbetade i en lång tradition av nationalism, demokratiförakt och tyskvänlighet som fanns i den argentinska armén (Krigsakademien hade bildats av en tysk militärdelegation, och det fanns fortfarande tyska lärare när Perón gick där under 1910-talets första hälft). Detta kom tydligt till uttryck i general Uriburus statskupp mot Yrigoyen 1930, i vilken kapten Perón tog aktiv del och som inledde hans snabba karriär under trettiotalet. Avgörande för Perón – som härstammade från italienska invandrare som i Argentina hade uppnått en medelklassposition – var hans vistelse i Italien (där han bland annat var militärattaché) åren kring andra världskrigets utbrott. När Perón i början av 1941 återvände till Argentina var han övertygad om axelmakternas kommande seger i kriget och djupt imponerad av främst Mussolinis per-

2. Shachar 2001, sid 267.

sonlighet och samhällsbygge. Perón hade i den europeiska fascismen hittat trollformeln som han trodde kunde omvandla Argentina till en mäktig nation i stånd att hävda sitt oberoende mot allt och alla.

Fascismens inflytande blev synligt i Peróns idéer om ett korporativt samhälle – det som han skulle kalla »den organiserade gemenskapen« – baserat på ett av staten styrt samarbete mellan samhällets olika grupper och intressen. Samma sak gällde idén om en inåtriktad ekonomisk utveckling i den anda av självförsörjning eller autarki som var så typisk för den tidens totalitarism. Men fascismens påverkan gällde lika mycket metoderna, framför allt strävan efter att erövra de arbetande klassernas stöd och bilda en massrörelse kring det korporativa samhällsprojektet och en stark ledarkult. Denna medvetenhet om arbetarklassens potentiella betydelse var Peróns stora innovation och grunden för hans kommande framgångar.

Peróns målmedvetenhet i detta avseende märktes redan i oktober 1943, då han till den viktiga posten som statssekreterare i Krigsdepartementet kunde lägga den som chef för Nationella Arbetssekretariatet (*Departamento Nacional del Trabajo*), som han snart rustade upp och omvandlade till det allt mäktigare *Secretaría de Trabajo y Bienestar Social* (Arbets- och välfärdsekreterariatet). Omedelbart började han söka kontakt med ledarna för de stora fackföreningarna och lade sig i de pågående arbetsmarknadskonflikterna på ett för arbetarna fördelaktigt sätt. Redan i december hade han, genom att understödja generösa löneökningar, vunnit det viktigaste argentinska fackförbundets, *Unión Ferroviaria* (Järnvägsarbetarnas förbund), stöd och hälsades av järnvägsarbetarna som *Primer Trabajador Argentino* (Argentinas främste arbetare).

Den upptrappade konflikten med USA – som, efter avslöjandet av ett hemligt argentinskt försök att köpa vapen från Tyskland, utmynnade i att Argentina hotades med total handelsbojkott om

landet inte bröt alla förbindelser med Tyskland – ledde i januari–februari 1944 till häftiga interna konflikter bland de styrande militärerna. I februari 1944 avsattes general Ramírez av de pro-tyska militärerna just när han hade annonserat att Argentina skulle gå med på Amerikas ultimatum. Vicepresidenten och krigsministern general Edelmiro Farrell – som var Peróns närmast överordnade – övertog posten som president. Men det var Perón som blev Argentinas mäktigaste man genom att själv lägga vantarna på posterna som vicepresident, krigsminister, chef för Arbets- och välfärdssekretariatet samt ordförande i Rådet för efterkrigsplanering.

Snart skulle stora fascistinspirerade fackeltåg bli vanligt förekommande företeelser på Buenos Aires gator, och den nationalistiska retoriken firade nya triumfer. Den nya regeringen gjorde omedelbart upp stora expansionsplaner för den argentinska armén. Officerskåren och antalet rekryter ökade radikalt, och de väpnade styrkornas andel av statsbudgeten steg från 17 procent 1943 till 43 procent två år senare. Ännu viktigare för framtiden var den fokusering på en snabb och allt mer autarkisk ekonomisk utveckling som präglade den nya militärregeringen. Stora statliga satsningar på infrastruktur, basindustrier samt prospektering och råvaruutvinning (framför allt mineraler och olja) gick parallellt med starka incitament till och förnyat skydd för landets befintliga industri. Tullmurarna mot importerade industriella konsumtionsartiklar höjdes ännu mer och restriktiva importkvoter infördes. Samtidigt skapades en bank för industriell utveckling (*Banco Industrial*) i syfte att underlätta industriexpansionens finansiering.

Under dessa år kunde Perón ännu intensivare ägna sig åt att försöka vinna den argentinska arbetarklassens gunst. Han använde sig skickligt av en kombination av piska och morot. Samarbetsvilliga fackföreningsledare kunde räkna med stort stöd genom statens medlarroll – Arbetssekretariatet, vars medlarbud

var tvingande, förhandlade bara med av Sekretariatet erkända fackföreningar – medan de ledare som inte ville underkasta sig Peróns nya giv bekämpades med all kraft. Vinnaren blev den mer samarbetsvilliga *Confederación General del Trabajo* (CGT), som snart utkonkurrerade andra, mer bångstyriga organisationer. 1945 hade antalet fackföreningar som var med i CGT nästan tredubblats i förhållande till läget 1941. Så formades peronismens i särklass starkaste framtida maktbas.

Perón dikterade dessutom en störtflod av dekret som gav arbetarna stora förmåner i form av löneökningar, semester, pension och arbetsskadeförsäkringar med mera. Allt detta väckte givetvis ett växande motstånd mot Perón från arbetsgivarhåll och andra konservativa kretsar. Redan i slutet av 1944 – då Perón utfärdade ett dekret som tvingade arbetsgivarna att göra extra löneutbetalningar vid årets slut – bröt det argentinska industriförbundet (*Unión Industrial Argentina*) med Perón.

Krigsslutet och förhoppningar om bättre tider ledde till en dramatisk ökning av arbetsmarknadskonflikterna, som 1945 mer än tiodubblades i jämförelse med 1944. I juni 1945 började spänningen växa, då oppositionen mot den militära regimen – de så kallade *Fuerzas Vivas* (levande krafter) – mobiliserade mot Peróns politik samtidigt som fackföreningarna mobiliserade till dess försvar. Också den amerikanske ambassadören, Spruille Braden, gav sig med liv och lust in i kampen mot Perón och den sittande regeringen. Den 9 september organiserades stora regeringsfientliga manifestationer, och den 24 september iscensattes det första kuppförsoket mot de styrande militärerna. En stämning av inbördeskrig spred sig och general Farrell började inse att nederlagets timma var nära. Trycket blev för stort, och den kontroversielle vicepresidenten tvingades avgå den 9 oktober och sattes i arrest den 12 oktober.

Många trodde då att spelet var över för Peróns del, men de hade knappast förstått det som hade hänt under de två föregåen-

de åren. Översten var inte längre bara överste utan Argentinas främsta arbetarledare – peronismen hade fötts. Fackföreningsledare – främst köttindustriarbetarnas ledare Cipriano Reyes – och unga officerare lojala mot Perón började med Eva Duartes hjälp att mobilisera motståndet – Perón hade träffat henne i januari 1944 och skulle inom kort gifta sig med henne. Den 17 oktober kom sanningens stund. Buenos Aires arbetarbefolkning gick man ur huse, fyllde upp *Plaza de Mayo* framför presidentpalatset och krävde Peróns frigivning. Lite av stämningen från denna för Argentina så avgörande dag kan vi få en uppfattning om genom ett par citat från Joseph Pages biografi över Perón:

Tidigt på morgonen började det hända saker i de sjabbiga förstäderna som ligger mellan La Plata och Buenos Aires. Från Berisso och Ensenada strömmade Cipriano Reyes supportrar tillsammans med bustrur och barn medan de skanderade »Vi vill ha Perón«. Närmare Buenos Aires, i Avellaneda och Lanús, gav sig också metallarbetarna ut på gatorna. Fabriker och verkstäder stängde eller öppnade inte alls. Järnvägsarbetarna förklarade strejk och stängde av spårtrafiken till och från huvudstaden ... I centrala Buenos Aires stod välklädda porteños ute på trottoarerna och glodde på invasionen. Mörkhåriga och mörkhyade demonstranter bar overaller eller andra slags arbetskläder ... De bar plakat och banderoller som de hade gjort själva, några med bilder av Perón fastsatta; de sjöng populära melodier med för dagen nyskriven text; de sjöng för sin överste. Fastän det var en varm och mycket fuktig vårdag, och det vid middagstiden kom några regnstänk från den molniga himlen, fortsatte folk att strömma till.³

General Farrell tog tillfället i akt för att återta kontrollen över situationen. Perón frigavs omedelbart, återinsattes på alla sina poster och kunde från presidentpalatsets balkong tala till en jub-

3. Page, 1983, sid 128–129 (egen översättning).

lande folkmassa på uppskattningsvis 300 000 människor. Det var det fattiga Argentinas seger – *los descamisados* (de skjortlösa) och de föraktade *cabecitas negras* («små svartskallar») hade nu blivit en kraft att räkna med i Argentinas historia.

Några dagar senare annonserade Farrell att presidentval skulle hållas i februari 1946. Perón var den givne kandidaten i ett val som, tack vare den amerikanske ambassadörens inblandning, kunde presenteras som ett val mellan USA och Argentina eller, som det konkret lät då, *Braden o Perón*. Valutgången blev entydig. Med 54 procent av rösterna hade Perón – i ett val utan fusk – besegrat hela den samlade oppositionens kandidat. Argentina var i överstens händer.

PERÓN VID MAKTEN

Peróns första tid vid makten visade att han var fast besluten att infria sina löften. Han utgick från en utvecklingsprognos som inte alls var ovanlig vid denna tid. Grundkomponenten var förvisningen om att efterkrigstidens internationella utveckling skulle präglas av ännu värre störningar och spänningar än de som följde efter första världskriget. Andra världskriget skulle snart följas av ett tredje mellan kommunism och kapitalism, med ett totalt sammanbrott för världshandeln som konsekvens. Utifrån detta perspektiv skisserades en femårsplan som syftade till att redan 1951 göra Argentina i stort sett autarkiskt, det vill säga för sin utveckling oberoende av andra ekonomier. Detta mål skulle helt komma att prägla den aggressiva ekonomiska politik som Perón förde 1946–48, vilken – förutom att konsolidera Peróns maktbas bland landets arbetare – syftade till att snabbt rusta Argentina för en långvarig isolering. I ett sådant perspektiv var exportsektorns långsiktiga framtid av ringa betydelse. Det gällde att utnyttja exportnäringarna maximalt så länge det gick, och likaså att sätta sprätt på den ansevärd guld- och valutaserv som Argentina

hade ackumulerat under kriget (som 1945 låg på 1,2 miljarder dollar i guld och konvertibla valutor plus 430 miljoner dollar i inkonvertibla/blockerade valutor).

Den politik som Perón beslutsamt satte i gång präglades av följande drag: radikal omfördelning av inkomster till arbetarnas fördel, ett lika radikalt angrepp på jordbrukssektorns resurser, stora satsningar på industriutveckling, en omfattande nationaliseringspolitik och, till sist, ett försök att bygga upp ett stats-korporativistiskt samhälle med klara fascistiska drag. Till detta måste man lägga nya konflikter med USA, som i slutet av fyrtio-talet utsatte Argentinas export för stora påfrestningar.

Omfördelningspolitiken till löntagarnas förmån var det mest spektakulära inslaget i den nya regimen och lyfte Peróns popularitet till nya höjder. Den massiva omfördelning som skulle inträffa under Peróns första mandatperiod (1946–52) var en konsekvens av den nya regeringens arbetarvänliga politik i kombination med en spektakulär arbetarmobilisering. Fackföreningarnas medlemskap växte från drygt en halv miljon 1945 till nästan två miljoner 1949, och strejkerna ökade lavinartat – i exempelvis Buenos Aires tiodubblades antalet arbetare involverade i strejker mellan 1945 och 1947. Dessa strejker ledde gång på gång till statliga medlingsbud som gynnade arbetarsidan och lyfte reallöner till rekordnivåer. På detta sätt kom den genomsnittliga reallönen i städerna att 1949 ligga 70 procent över nivån 1945. Detta resulterade i en makalös ökning av lönerna (inklusive sociala avgifter) andel av nationalinkomsten från 38,4 procent 1943–44 till 45,4 procent 1947–49 och 49,5 procent 1950–52.

Följden blev en snabb expansion av hemmamarknaden för både industrivaror och jordbruksprodukter. Detta stimulerade industrisektorns tillväxt men föranledde också en kraftig omdirigering av jordbruksproduktionen från export till landets inre marknad. Så till exempel konsumerades drygt 80 procent av den argentinska köttproduktionen och nästan åttio procent av spann-

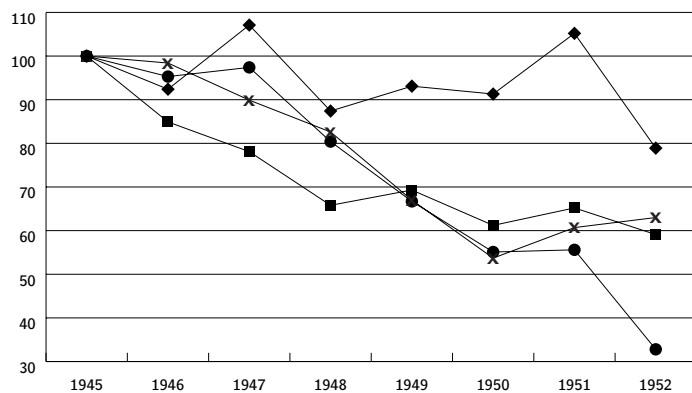
målsproduktionen av argentinarna själva i början av 1950-talet. Detta är ett klassiskt dilemma i en ekonomi där exportvarorna också är centrala komponenter i den typ av inhemsk konsumtion som växer snabbt när arbetarna får bättre levnadsvillkor (så kallade *wage goods*). I den situationen leder stora omfördelningar som inte motsvaras av produktionsökningar till en kollision mellan exportbehovet och den interna konsumtionen, men detta var inte någonting som alls bekymrade den nya argentinska regeringen, som tvärtom var inriktad på en ännu högre grad av ekonomisk isolation.

Den andra komponenten i Peróns politik, det vill säga angreppet på exportnäringarnas inkomster, var själva grundbulten i den nya regeringens strategi. Det var på detta sätt som stora delar av omfördelningen av inkomsterna, men likaså den starka expansionen av de offentliga utgifterna och den snabba industrialiseringen, skulle finansieras. Redskapet för denna massiva resurstransferering från jordbrukssektorn/landbygden till staten, industrin och den urbana ekonomin var det i maj 1946 inrättade *Instituto Argentino para la Promoción del Intercambio* (IAPI, Argentinska institutet för handelsfrämjandet). Förslaget att grunda IAPI kom från industrimagnaten och Centralbankschefen Miguel Miranda, som skulle komma att spela en nyckelroll under Peróns första år vid makten och som står bakom den femårsplan som, åtminstone på papperet, skulle omvandla Argentina till en mer eller mindre självförsörjande nation.

IAPI fick inköpsmonopol på Argentinas viktigaste exportprodukter – med ull som enda betydande undantag – till priser som IAPI själv bestämde. Sedan fick IAPI sälja Argentinas exportvaror till de internationellt gällande priserna och behålla de eventuella vinsterna av denna operation (när det gäller vetet betalade IAPI, för att bara ge ett exempel, mindre än hälften av de internationella priserna mellan 1947 och 1949). Detta gav på 1940-talet den argentinska statskassan betydande resurser som kunde användas

i industriutvecklingen eller för regeringens sociala reformer och, inte minst, det omfattande välgörenhetsarbete som Eva Perón drev genom den stiftelse som från och med juni 1948 bar hennes namn. Samtidigt lågprioriterades jordbruket vad gäller krediter och tillgång till importerade varor (under 1940-talets senare hälft var importen av jordbruksmaskiner och redskap inte ens en femtedel av motsvarande import till industrin). Dessutom drabbades jordbruket av en starkt negativ prisutveckling i förhållande till andra produkter. 1950–52 hade jordbruksprodukternas relativa priser försämrats med cirka en tredjedel i jämförelse med läget 1937. Till detta måste till sist den långdragna konflikten med USA läggas. Denna konflikt kom först att stänga ute merparten av de argentinska exportprodukterna från den amerikanska marknaden och sedan – i och med det amerikanska förbudet att använda Marshallplanens dollar för att köpa argentinska produkter – från många europeiska marknader.

DIAGRAM 12, ODLAD AREAL 1945–1952 (1945=100)

◆ VETE ✕ MAJS ● LINFRÖ ■ HAVRE

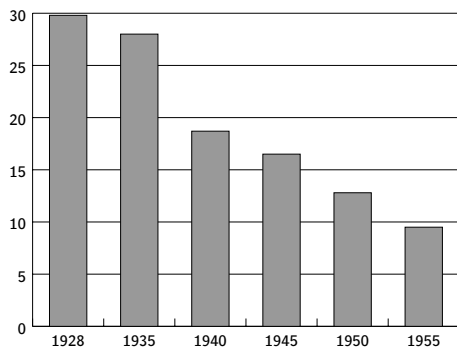
KÄLLA: ROCK 1988, SID 370.

Följderna av den förda politiken plus den amerikanska blockaden blev mycket kännbara både i form av produktionsnedgång och

fallande exportvolym. Produktionsminskningen kan tydligt observeras i diagram 12, som visar förändringarna i den odlade arealen för Argentinas fyra viktigaste exportgrödor mellan 1945 och 1952. Men ännu viktigare var den långsiktiga effekten av denna jordbruksfientliga politik under en period då konkurrerande länders jordbrukssektorer var i full gång med att modernisera. Produktivitetsgapet mellan Argentina och exempelvis USA fördjupades och blev senare allt svårare att överbrygga. Produktivitetökningen mellan perioden 1935–39 och 1950–54 i det amerikanska jordbruket – som redan från början var mycket mer produktivt än det argentinska – var mer än dubbelt så stor (48 kontra 21 procent).

På längre sikt fullbordade denna utveckling Argentinas uppseendeväckande nedgång som exportnation, vilket tydligt kan observeras i diagram 13. Men denna utveckling skulle också få

DIAGRAM 13, EXPORT I PROCENT AV ARGENTINAS BNP* 1928–1955

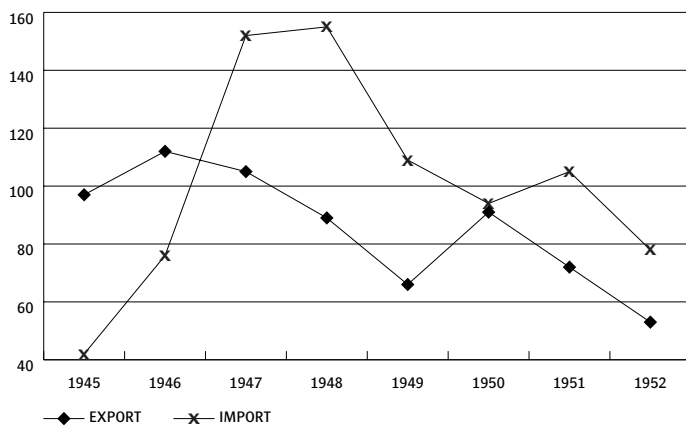

* AVSER LANDETS GROSS DOMESTIC PRODUCT, GDP.

KÄLLA: BULMER-THOMAS 1988, SID 74; DÍAZ ALEJANDRO 1970, SID 407.

direkt återverkan på Argentinas handelsbalans och det stora gap som öppnades mellan en exportutveckling på tillbakagång och en, fram till 1948, starkt växande import. Diagram 14 visar denna utveckling mellan 1945 och 1952 och ger oss en bakgrund till den

DIAGRAM 14, IMPORT- OCH EXPORTUTVECKLINGEN 1945–1952 I MILJARDER PESOS
(1960 ÅRS PRISER)

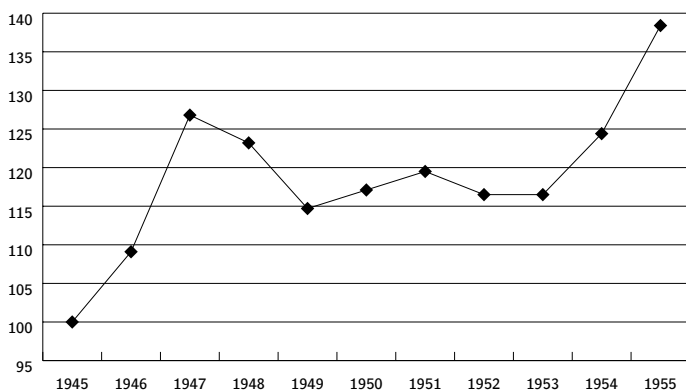
KÄLLA: DÍAZ ALEJANDRO 1970, SID 407

handelsabalanskris som skulle drabba Argentina så snart de under kriget ackumulerade valutareserverna var förbrukade.

Den tredje komponent som präglade Peróns regering var den industribefrämjande politiken som, på samma sätt som den jordbruksfientliga politiken, kom att få mycket negativa följder för Argentinas framtida utveckling. Industriutvecklingen under Perón formades av en politik som pressade ner vinstmarginalerna genom stora löneökningar, men som samtidigt kanaliserade rikligt med resurser till industrin via Industribankens lätt tillgängliga och billiga krediter. Dessutom stimulerades industriproduktionen av en snabbt växande hemmamarknad som, genom tullar, kvantitativa importrestriktioner och differentierade växelkurser, blev allt mer avskuren från utländsk konkurrens.

Konsekvensen blev en mycket snabb industriexpansion under Peróns första två år vid makten, som sedan förbyttes i en långvarig tillbakagång mellan 1948 och 1953 (i samband med Argentinas handelsabalanskris och allmänt försämrade ekonomi) för åter börja växa i slutet av Peróns era. Dessa upp- och nedgångar

DIAGRAM 15, INDUSTRIPRODUKTIONEN 1945–1955 (1945=100)

KÄLLA: DÍAZ ALEJANDRO 1970, SID 415-416.

visas i diagram 15. Men viktigare än dessa kortsiktiga svängningar är den typ av industriutveckling som kom att präglade perioden. Här tillämpade Perón en industriell politik som saknade all överensstämmelse med ett mer långsiktigt utvecklingsmål, men som var mycket väl anpassad till hans populistiska syften. I stället för att styra resurserna mot skapandet av modernare bas- och kapitalvaruindustrier, som var Argentinas industriella akilleshäla, lät han de enklare konsumtionsvaruindustrierna expandera stort, ofta i form av föga produktiva småindustrier som tekniskt sett låg långt efter den produktiva standarden i de industriellt utvecklade nationerna. Det är faktiskt så att antalet arbetare per arbetsplats minskade under denna period av extensiv industriexpansion, det vill säga en expansion som inte byggde på teknisk utveckling och förbättrad produktivitet utan på ökade arbetsinsatser. 1954 hade en genomsnittlig industrianläggning i USA nästan sex gånger fler anställda än sin argentinska motsvarighet. På så sätt kom den argentinska industrins relativa efterblivenhet att förvärras under denna period (se diagram 11 ovan), och dess beroende av importerade maskiner, halvfabrikat och råvaror blev ändå större. Det

kan låta som en historiens ironi att denna nationalistiska regering, som ville göra Argentina starkare och mer oberoende, de facto gjorde landet både svagare och mer beroende av utlandet än på länge.

Det fjärde draget i Peróns politik var hans strävan att minimera det utländska kapitalets inflytande i landet. Det uppnåddes genom en serie snabba åtgärder som fick starkt folkligt stöd. Utlandsskulden återbetalades helt, och en rad nationaliseringar gällande infrastruktur, serviceföretag och banker kulminerade i februari 1947 med nationaliseringen av de engelska järnvägarna (som nästan helt betalades med de reserver Argentina hade i blockerade engelska pund). På detta vis expanderade den argentinska statens ekonomiska roll betydligt, och några av de mest förlustbringande offentligt ägda bolag som tänkas kan grundades.

Slutligen präglades Peróns regering av olika försök att bygga upp ett statskorporativt samhälle med fascistiska drag. Kontrollen över fackföreningsrörelsen var avgörande i detta sammanhang och fullföljdes med den blandning av belöningar och bestraffningar som Perón så skickligt hade använt sig av redan tidigare. Bångstyriga ledare åsidosattes och förföljdes samtidigt som de lydiga premierades rikligt. Eva Perón spelade här en nyckelroll och styrde de facto det mäktiga CGT. Detta skedde parallellt med bildandet av ett politiskt parti (kallat *Partido Peronista* från och med december 1947) som hade sitt främsta kännemärke i lojaliteten mot Perón (som nu kallades *el líder*, ledaren, eller *el conductor*, föraren, som han själv föredrog att bli kallad) och Evita (som av senaten skulle upphöjas till *Jefa Espiritual de la Nación*, nationens andliga ledare). Detta uppnåddes också genom systematiska utrensningar av mindre lydiga anhängare samt en växande personkult och strikt toppstyrning (*verticalidad*), som kulminerade med att Perón fick oinskränkt rätt att ändra partiets politik och byta ut ledande personer.

Samtidigt igångsattes en »peronisering« av den argentinska

staten, universitetsväsendet och massmedierna. Tusentals universitetslärare avskedades, högsta domstolens oberoende ställning togs bort och framträdande oppositionspolitiker som Radikalpartiets ledare, Ricardo Balbín, fängslades. Stora valsegrar både 1948 och 1951 (då Perón återvaldes med 64 procent av rösterna i det första val där kvinnor fick rösta) reducerade den politiska oppositionens institutionella ställning till praktiskt taget ingenting. En ny författning antogs 1949 och Peróns sociala lära (*Justicialismo*, från *justicia social*, social rättvisa) gjordes till nationens ideologiska grund.

I början av 1950-talet intensifierades Peróns försök att utvidga statskorporativismen och bilda *la Comunidad Organizada* (den organiserade gemenskapen) genom att i statskontrollerade föreningar organisera andra samhällssektorer än arbetarna. Redan 1951 hade en sådan organisation bildats för arbetsgivarna, och senare skapades liknande organisationer för offentligt anställda, universitetsstudenter, fria yrkesutövare och till och med för gymnasieelever. Men dessa organisationer fick aldrig den sociala förankring och styrka som den peronistiska fackföreningsrörelsen hade.

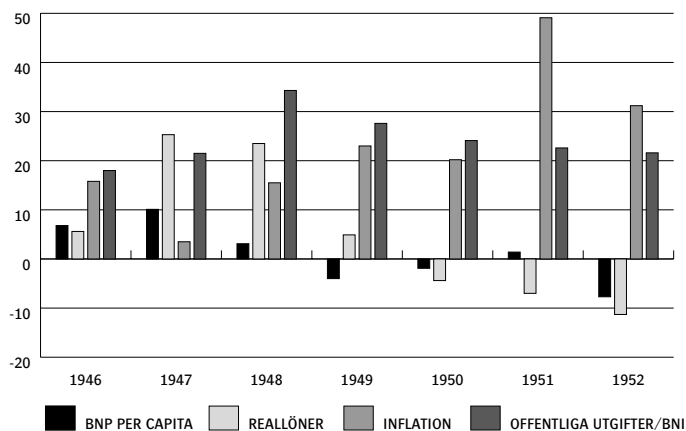
Parallellt med att staten »peroniserades« och fick ett allt starkare korporativt grepp över samhället expanderade både dess funktioner och dess personalstyrka. De offentliga utgifterna formligen exploderade 1947–48 och nådde nivåer motsvarande 34,3 procent av Argentinas nationalinkomst, det vill säga mer än en fördubbling i förhållande till nivån 1943–44. Det argentinska samhället blev allt mer reglerat, och statsapparaten plus fackföreningarnas kontroll över stora delar av trygghetssystemen (så kallade *obras sociales*) skapade stora anställnings- och belöningsmöjligheter för Peróns anhängare. Staten – innefattande både den nationella administrationen och provinsadministrationerna plus de offentligt ägda företagen – blev på detta sätt den argentinska samhällsekonomin främsta aktör och kunde lätt utnyttjas av karriär- och privilegiehungliga individer (1954 hade antalet of-

fentligt anställda gått upp till 725 000 personer, att jämföras med ett genomsnitt på 370 000 personer under åren 1940–44). Detta satte igång en utveckling som skulle leda till ett av Argentinas svåraste problem, nämligen en växande politisk korrupktion och privilegiekamp.

Verkligheten satte emellertid snart stopp för Peróns nationalpopulistiska program. Den snabba tillväxten fram till 1948 destabiliserade den argentinska ekonomin och följdes av ett djupt fall som kulminerade 1952. Den stora offentliga expansionen och kostnadstrycket från löneökningarna ledde till en tilltagande inflation, som kombinerades med allvarliga handelsbalansproblem och kraftiga importrestriktioner. Inflationen fungerade här som en produkt både av en underfinansierad budget och en snabbt växande efterfrågan som inte motsvarades av en verklig produktionstillväxt. Men inflationen var också ett centralt verktyg i en fördelningskamp mellan olika samhällsgrupper. Arbetsgivarnas svar på det ökade lönetrycket var prishöjningar, som i sin tur ledde till nya lönekrav i en spiral som Argentina skulle få uppleva många gånger om i framtiden.

I diagram 16 kan vi observera samvariationen mellan nationalinkomst per capita, reallön, offentliga utgifter och inflation. Vi ser här en typ av ekonomisk cykel som vi kan kalla den populistiska. Den inleds med en starkt expansionistisk politik som ger »pengar åt alla«. På kort sikt leder det till tillväxt, men till priset av växande obalanser – budget- och handelsbalansunderskott, stort kostnads- och efterfrågetryck m m – och en tilltagande inflation. Efter ett par tre år leder obalanserna ekonomin in i en nedgångsfas och tvingar fram kraftiga stabiliseringsåtgärder – devalvering, stram budget, pris- och lönestopp med mera. Detta inträffade under krisåren 1949–52 och gjorde Argentina redo för det första stabiliseringsprogrammet, det som Perón själv skulle driva igenom i en lika spektakulär politisk helomvändning som den Carlos Menem skulle prestera fyrtio år senare.

DIAGRAM 16. BNP PER CAPITA, REALLÖNER, OFFENTLIGA UTGIFTER OCH INFLATION
1946–1952 (VARIATIONER I PROCENT)

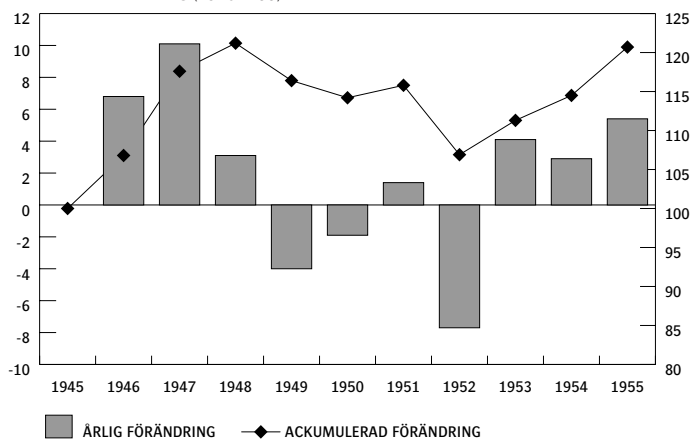

KÄLLOR: DÍAZ ALEJANDRO 1970, SID 417, 421 OCH 527–528; VITELLI 1999, SID 372.

Det vi nu får se är en Perón som fryser lönerna och försöker skapa bättre vinstmarginaler för arbetsgivarna, som uppmantrar utländska investerare – till och med det förhatliga Standard Oil – att söka sig till Argentina, som stöder jordbruksnäringarna i stället för att strypa dem, som devalverar peson och bromsar den interna efterfrågetillväxten för att stimulera exporten, som försöker omdirigera resurserna mot basindustrierna i stället för att koncentrera dem på konsumtionsvaruindustrin och som prioriterar de stora industrierna i stället för de små. Kampen mot inflationen och likaså för en mer balanserad budget och bättre handelsbalans blev centrala inslag i Peróns tre sista regeringsår. På detta sätt lyckades han vända den negativa spiralen och 1953–55 blev åter goda tillväxtår för Argentina. Diagram 17 ger oss en helhetsbild av den ekonomiska utvecklingen under Peróns regeringstid (1946–55) genom att visa såväl den årliga som den ackumulerade förändringen av landets BNP per capita.

Men en bättre ekonomi kunde inte rädda Perón, allra minst nu när det populistiska guldregnets tid var över. Från 1952 började

DIAGRAM 17, BNP PER CAPITA 1946–1955, ÅRLIG VARIATION OCH ACKUMULERAD FÖRÄNDRING (1945=100)

KÄLLA: DÍAZ ALEJANDRO 1970, SID 417 OCH 421.

hans fiender samla kraft och han fick dessutom nya och mäktiga motståndare, inte minst inom kyrkan och bland militärerna. Hans auktoritära och allt mer nyckfulla regeringsstil kunde inte undgå att provocera många. 1952 dog dessutom den då 33-åriga och cancersjuka Eva Perón, och med henne förlorade Perón både ett ovärderligt personligt stöd och en folktribun av första rang. 1953 utbröt blodiga konfrontationer och oppositionspartiernas lokaler samt den ansedda *Jockey Club* vandaliserades. 1954 exploderade en oväntad våg av strejker som skakade landet, och i mitten av 1955 var Argentina på randen till inbördeskrig.

Gatudemonstrationer för och emot Perón kom och gick vintern 1955, och våldsamma konfrontationer blev allt vanligare. Den 11 juni samlades 100 000 motståndare till Perón med anledning av firandet av *Corpus Christi*, för att tysta marschera under påvens flagga. Några dagar senare samlades en stor mängd Perónanhängare till motdemonstration, som slutade med att hundratals människor dödades när några av marinens flygplan bomb-

ade folkmassan. Efter detta gav sig peronisterna på både motståndare och kyrkor, som sattes i brand. Flera våldsamheter följde och den 31 augusti – samma dag som undantagstillståndet återinfördes – höll Perón sitt livs mest aggressiva tal, där han uppmanade sina anhängare att ta lagen i egna händer och lovade att fem motståndare skulle dö för varje peronist som dödades:

Vi måste svara på våldet med ännu mer våld ... Vem som helst som var som helst försöker ändra på den existerande ordningen ... kan dödas av vilken argentinare som helst ... när en av de våra faller kommer fem av deras att falla.⁴

Efter denna ödesdiga uppmaning till inbördeskrig var det inte svårt för Peróns motståndare bland de väpnade styrkorna att sätta igång den revolt som, efter flottans hot om att bomba presidentpalatset, ledde till Peróns avgång den 19 september 1955. Perón sökte skydd i en paraguayansk kanonbåt och flögs två veckor senare till Paraguays huvudstad Asunción, där han påbörjade en lång exil som skulle vara fram till hans triumfatoriska återvändande till Argentina den 20 juni 1973. Perón hade lämnat Argentina, men peronismen stannade kvar.

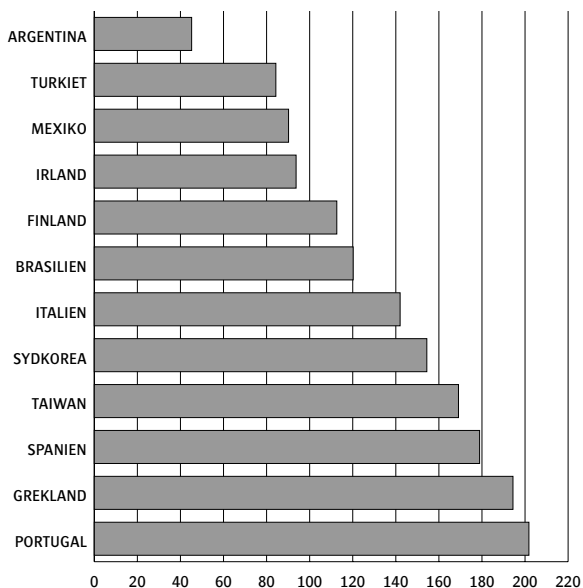
MOT AVGRUNDEN

Mellan Peróns avgång 1955 och hans återinträde som Argentinas president den 17 oktober 1973 hade landet tio olika presidenter, av vilka fem var generaler. Repressiva militärer avlöstes av svaga civila regeringar, som i sin tur avlöstes av nya militärdiktaturer genom återkommande militärkupper i ett land som blev allt svårare att regera. Ekonomiskt präglades Argentina av ständiga upp- och nedgångar föranledda av nya populistiska cykler av expan-

4. Page 1983 (egen översättning).

sion, inflation, handelsbalansproblem, kris, devalveringar och åtstramande stabiliseringar med starka sociala spänningar som följd. Argentinas långsiktiga eftersläpning i förhållande till många andra nationer – som initierades på 1930-talet och fördjupades under Peróns år – skulle nu fortsätta, speciellt i jämförelse med andra nationer som i mitten på 1950-talet var delvis utvecklade eller mindre underutvecklade. Detta illustreras i diagram 18, där tillväxten i Argentinas inkomst per capita 1955–74 jämförs med elva andra nationers. Som vi kan se är Argentinas tillväxt mellan hälften och en fjärdedel av dessa länders. Detta visar de enorma utvecklingsmöjligheter som gick Argentina förbi under denna internationellt sett mycket dynamiska tid.

DIAGRAM 18, BNP* PER CAPITA, ACKUMULERAD TILLVÄXT I PROCENT 1955–1974

* AVSER GROSS DOMESTIC PRODUCT, GDP

KÄLLA: PENN WORLD TABLE.

Det är ingen mening med att i detta sammanhang fördjupa sig i de förvecklingar som karakteriserade denna period. I stället kan en analys av de ekonomiska och politiska strukturer som låg bakom Argentinas förlorade möjligheter och tilltagande instabilitet vara på sin plats.

I ekonomiska termer dominerades den argentinska problematiken av den struktur som i allt väsentligt hade skapats redan före första världskriget. Det handlar om det som har kallats en halvsluten ekonomi, med en inåtriktad och undermålig industri som måste skyddas med olika protektionistiska åtgärder och som belastar exportnäringarna med växande importbehov. I mitten av 1950-talet var det argentinska dilemmat på sätt och vis enkelt. Utan ännu starkare skyddsmekanismer och politiska interventioner skulle betydande delar av den mycket omfattande industri som hade vuxit fram mellan 1930 och 1955 ha hamnat i stora svårigheter. Det tekniska utvecklingsgapet till de industrialiserade nationerna var alldeles för stort för att något annat skulle vara att vänta. I det avseendet var Argentinas läge mycket besvärligare än i de nationer som påbörjade sin industriella utveckling vid denna tid. Dessa nationer var inte tvungna att skydda en föråldrad industri eller avveckla den med alla de sociala och ekonomiska kostnader som detta medför. Argentina drabbades således av de typiska problem som brukar drabba gamla industrinationer när deras ekonomiska struktur blir föråldrad i jämförelse med mer dynamiska nykomlingar.

Att ge sig på en radikal omstrukturering av den befintliga argentinska industrin var ingenting som någon regering då ens övervägde på allvar. Industriföretagarna hade blivit en mycket mäktig intressegrupp och industriarbetarna var inte bara många – drygt 2,3 miljoner eller 30 procent av landets totala arbetskraft om man också räknar in byggnadsarbetarna – utan också väl organiserade och militanta. Tidsandan dominerades dessutom av utvecklingsnationalistiska ideologier, som i en inåtriktad, planerad

och skyddad industrialiseringsstrategi såg lösningen för mindre utvecklade eller halvutvecklade länder. Allt detta förklarar varför Argentina fortsatte längs den väg som inte var något annat än en återvändsgränd.

Den industriprotektionistiska politiken intensifierades genom höjda tulltariffer, men ännu viktigare var den arsenal av interventioner i form av kvantitativa importrestriktioner, importlicenser, importförbud och multipla växelkurser som introducerades. Redan 1958 låg det skydd som dessa olika protektioniska instrument gav den argentinska industrin på helt osannolika nivåer – 133 procent i genomsnitt för kapitalvaror och 164 procent för industritillverkade konsumtionsartiklar enligt Little, Scitovsky & Scott⁵ – och nivåerna skulle bli ännu högre under de kommande åren.

Industrins exportförmåga var givetvis mycket begränsad – inte ens 1 procent av Argentinas industriproduktion exporterades vid mitten av 1960-talet – och samtidigt hade industrins importberoende ökat avsevärt – vid samma tid var konsumtionsvarornas andel av importen endast 10 procent; resten utgjordes av råvaror, halvfabrikat, bränsle, byggnadsmaterial, maskiner, verktyg och transportmedel. Därmed hade beroendet av den traditionella exportsektorn ytterligare ökat, men den sektorn uppvisade knappast den typ av dynamisk tillväxt som hade kunnat trygga industrins växande importbehov (Argentinas export växte med mindre än 1 procent per år mellan 1950 och 1968, en uppseendeväckande låg siffra med tanke på att världshandeln då växte med 7,8 procent per år). Därför utsattes den argentinska ekonomin för starka restriktioner och återkommande externa chocker, relaterade till jordbruksprodukternas skiftande öden på de internationella marknaderna. Detta gjorde kampen för de återstående, och i förhållande till behoven allt knappare, internationella betalnings-

5. Little, Scitovsky & Scott 1975.

medlen allt viktigare. Behovet av ytterligare politiska ingrepp och regleringar blev ofrånkomligt, och därmed var privilegiekampen i full gång. Den grupp eller näringsgren som inte hade politiska kontakter och inflytande kunde knappast överleva i en miljö där politiska beslut hade fått en allt överskuggande betydelse för ekonomin.

Statens kontroll över utrikeshandel och valutaflöden ökade parallellt med många andra interventionsåtgärder, som till slut gav den argentinska ekonomin en fullfjädrat neomerkantilistisk struktur. Politikens avgörande ekonomiska roll tvingade varje samhällsgrupp att organisera sig för att ha någon chans att lyckas i den fördelningskamp som hade allt mindre med respektive grupps produktiva insats att göra. En växande instabilitet och kraftiga inflationstendenser blev en naturlig beståndsdel i fördelningskampen under det som skulle bli Argentinas långa marsch mot de hyperinflationer som drabbade landet 1989–90. Detta ledde till nya politiska ingrepp och allt mer reglerade prisstrukturer, alternerande med perioder av liberalisering som genererade nya spänningar, vilket i sin tur gjorde kampen för politiskt inflytande ännu viktigare som ekonomiskt konkurrensredskap.

De offentliga utgifterna expanderade kraftigt i den allt mer genompolitiserade ekonomin och motsvarade redan 1975 drygt 30 procent av landets nationalinkomst. Men finansieringen av denna expansion blev allt mer haltande med stora budgetunderskott som följd – det årliga budgetsunderskottet 1973–75 motsvarade i genomsnitt 10,3 procent av Argentinas nationalinkomst – vilka oftast finansierades genom att man tryckte mer sedlar med nya inflationstendenser och växande instabilitet som resultat. Upp- och nedgångarna i den argentinska ekonomin tvingade fram ett växande beroende av räddningspaket från IMF (tio stycken 1954–80 gjorde Argentina till IMF:s i särklass viktigaste »kund« i Latinamerika), vilka tvingade fram åtstramningar och konkurrensfrämjande åtgärder, som omedelbart utlöste stora

streckvågor och blåste liv i den nationalistiska/antiimperialistiska retorik som har spelat en så viktig roll i Argentinas politiska liv.

Utvecklingsmässigt hade Argentina vid 1950-talets mitt genomgått det som kallas för importsubstitutionens enkla eller första fas. Det gällde nu att gå vidare mot tekniskt mer sofistikerade produkter som fordon, telekommunikationsmedel, maskiner och andra kapitalvaror. Detta betraktades dessutom som nödvändiga steg för att lindra de svåra handelsbalansproblem som industriutvecklingen hade givit upphov till. Men här fanns det ett allvarligt hinder. Den argentinska industrin hade små förutsättningar att på bred front ge sig in på dessa nya områden. De negativa effekterna av en utvecklingsprofil som saknade en egen dynamisk teknik- och kunskapsproduktion, märktes tydligt. Lösningen på detta kom att heta transnationella företag.

Perón var den förste att inse detta mitt under sammanbrottet för det nationalpopulistiska experimentet som han hade initierat 1946. En lag som främjade utländska investeringar dikterades 1953, och redan ett år tidigare hade en etableringsöverenskommelse uppnåtts med italienska Fiat. Fjorton andra internationella bolag fick tillstånd att starta dotterbolag i landet mellan 1953 och 1955, bland andra Mercedes-Benz och Kaiser Motors från Detroit. Men detta var bara en modest början till det som komma skulle. Snart fanns Ford, Renault, Peugeot, Citroën, Firestone, IBM, Duperial, Olivetti, Coca-Cola och många andra stora utländska bolag etablerade i landet. President Arturo Frondizi (1958–62) gjorde omfattande etablering av transnationella bolag till en grundbult i den utvecklingsstrategi som han kallade *desarrollismo* (»*developmentalism*« på engelska, ett ord som saknar svensk motsvarighet). Redan 1963 var 35 av 88 industriföretag som sysselsatte mer än 1 000 arbetare utlandsägda, och många marknader dominerades av relativt nyetablerade transnationella bolag.

Att få dessa stora bolag att bygga upp produktionsanläggning-

ar i ett land med en marknad som mycket effektivare kunde förses med importerade varor, var en uppgift som fordrade ännu starkare protektionistiska ingrepp. Enda sättet att få fram så uppbarbara »felinvesteringar« var att praktiskt taget helt och hållet reservera de berörda nationella marknaderna för industrivaror producerade inom landets gränser. Som General Motors VD F G Donner uttryckte saken var alternativet för GM, som för andra fordonstillverkare, att producera i Argentina eller dra sig ur den marknaden. Så fick Argentina exempelvis sina fordonsindustrier, men kostnaden för de argentinska konsumenterna var i många fall kännbar. De argentinska bilfabrikerna arbetade med produktionsserier långt under normal internationell standard. 1960 fanns 21 fordonsproducenter för en marknad på 100 000 fordon per år, det vill säga en marknad som med den tidens produktionsstandard knappt hade räckt för mer än en eller två kostnads-effektiva producenter. På detta sätt kom en lastbil som hade tillverkats av ett amerikanskt bolag i Argentina år 1967 att kosta 145 procent mer än samma lastbil producerad i USA!

Ineffektivitetsgraden varierade givetvis från industri till industri, och det fanns industrier som efter ett tag kunde fungera relativt effektivt och till och med, fast ofta under galgen och med en hel del politisk hjälp, kunde börja exportera en del av sin produktion. Detta kan faktiskt konstateras – också för en del argentinska firmor – redan vid 1970-talets ingång. Industriexporten växte då från mindre än 100 miljoner dollar 1969 till knappt 900 miljoner 1974, någonting som tydde på existensen av en begränsad, men ändå inte helt obetydlig, exportpotential i delar av denna av tradition så inåtvända industriutveckling.

De transnationella företagens etablering i Argentina kom också att få märkliga effekter på handels- och betalningsbalansen. Det man förväntade sig var att dessa företag skulle lindra den växande belastning som industriexpansionen hade givit upphov till, men den omedelbara effekten blev den motsatta. Importbehovet

växte kraftigt när de i Argentina etablerade firmorna inte kunde få tag i delkomponenter och insatsvaror lokalt. Ett typexempel är återigen den mycket expansiva fordonsindustri som under dessa år utvecklades i Argentina – främst i Córdoba. Mellan 1959 och 1970 belastades handelsbalansen med 900 miljoner dollar i import till fordonsindustrin, samtidigt som denna industri exporterade produkter för bara 45 miljoner dollar. Samtidigt registrerades ett negativt finansiellt flöde – investeringar kontra hemtagna vinster – som belastade betalningsbalansen med 133 miljoner dollar under samma period, alltså sammanlagt en dryg miljard dollar på minusnotan i Argentinas betalningsbalans.

Hoppet var givetvis att de transnationella företagen skulle föra med sig och sprida en ny företagskultur och fungera som spjutspetsar i en process av tekniköverföring och industriell modernisering. Och det blev onekligen så på många sätt. Argentina fick tillgång till industrier som den nationella industrin inte var i stånd att utveckla. Men processen var motsägelsefull. Den argentinska miljön med sina starkt merkantilistiska drag tvingade de nyetablerade företagen att på många sätt anpassa sig till en ekonomisk och politisk omgivning som avsevärt skilde sig från den i ursprungslandet. Det var en naturlig process som visar betydelsen av den strukturella och institutionella ram som omger och formar företagsamheten i ett givet land. Att agera på ett »modernt« kapitalistiskt sätt, det vill säga som man gjorde i USA eller Västeuropa, hade varit fullständigt vansinnigt i Argentina. För att klargöra detta – och samtidigt belysa de mikroekonomiska processer som var typiska för den »argentinska utvecklingsmodellen« – kan det vara intressant att närmare titta på det vi kan kalla den argentinska företagsprofilen – egentligen latinamerikanska, ty Argentinas plågor i detta avseende delades av resten av regionen. Det handlar om en specifik typ av företagsprofil som växte fram inom ramen för halvslutna ekonomier med begränsade hemmamarknader och starkt merkantilistiska drag.

Denna företagsprofil präglades i första hand av marknadens – det vill säga den skyddade hemmamarknadens – begränsade omfattning. Det gjorde att korta produktionsserier – ofta en femtedel eller mindre av dem som på 1960- och 70-talen var normala i utvecklade nationer – blev regel och att en mycket bred produktionsmix var nödvändig för att upprätthålla rimliga produktionsnivåer. I stället för tilltagande specialisering, standardisering och stordriftsfördelar fick industrin en stark tendens till mångsyssleri, som givetvis påverkade valet av både organisation och produktionsteknik.

Företagsprofilen i Argentina kom också att präglas av den stora osäkerhet som företagen dagligen tvingades hantera. Detta kunde gälla allt från galopperande inflation, vars verkliga utfall var svårt att förutsäga, till snabba växelkursändringar, strejkvågor, allvarliga politiska konfrontationer och helomvändningar i den förda ekonomiska politiken. Att hantera denna instabila miljö och skydda sig mot osäkerheten medförde givetvis stora kostnader, som vi kan kalla sociopolitiska transaktionskostnader. Företagen svarade på detta med att försöka organisera bort så mycket av osäkerheten som möjligt. Det gjordes bland annat genom att i verksamheten bygga in så många produktionsmoment som möjligt (så kallad vertikal integration) och genom att bygga upp stora lager av alla möjliga produkter. Man skapade helt enkelt omfattande och kostsamma organisationer samt stora varureserver för att gardera sig mot marknadens osäkerhet och politikens nyckfullhet. I de utvecklade länderna var tendensen efter andra världskriget den motsatta. Växande stabilitet, pålitliga institutioner och allt öppnare ekonomier samt förbättrade kommunikationer gjorde marknaderna säkrare och transaktionskostnaderna lägre, och på det viset underlättades både specialisering av industrierna samt minskad lagerhållning.

Företagarverksamheten i Argentina kom till slut helt att präglas av politikens allt överskuggande betydelse för ekonomin. Att

påverka det politiska systemet var i den situationen ett absolut överlevnadsvillkor. Därför blev det nödvändigt att satsa omfattande resurser på ett spel som hade mycket litet med ett effektivt resursutnyttjande att göra, men som lämpade sig utmärkt för att främja korruptionen i både stort och smått. Advokater och personer med rätt namn och politiska kontakter var företagens strategiska resurspersoner. Stora avdelningar byggdes upp för att ta hand om den oändliga pappersexercisen och lobbyverksamheten som öppnade vägen till viktiga importlicenser, saftiga offentliga kontrakt, eftertraktade etableringstillstånd, billiga lån, speciella priser, lägre växelkurser o s v. Det handlade om ett enormt samhällsekonomiskt resursslöseri, som ledde till abnorma företagsstrukturer och en merkantilistisk företagarmentalitet.

Om vi nu lämnar det ekonomiska området och vänder blicken mot politiken ser vi andra viktiga strukturer och konflikter som samspelade med de ekonomiska under denna sorgliga vandring mot avgrunden. Det absurda i situationen kan beskrivas på följande sätt. Peronismen inte bara överlevde Peróns landsflykt utan förblev Argentinas starkaste politiska och sociala kraft med bergfast förankring i den starka argentinska fackföreningsrörelsen. Peronismens popularitet gjorde att peronisterna kunde vinna varje val där de tilläts delta eller på ett avgörande sätt påverka valutgången i de val – de flesta – där de inte fick vara med. Peronisterna kunde de facto både avsätta och tillsätta regeringar, men fick inte själva regera. Detta hindrades av den andra stora aktören i argentinsk politik under denna tid, nämligen krigsmakten. Peronisternas strategiska mål var att göra Argentina omöjligt att regera utan Perón vid makten. Militärernas mål var att hålla Perón borta från makten. Och ingendera var i stånd att slutgiltigt avgöra denna tvekamp, som allt mer fördärvade Argentina. Som ett mellanspel i denna kamp mellan militärer och peronister fick olika grupperingar inom Radikalpartiet regera då och då, men utan att ha någon egen stark maktbas och utan någon som helst

chans att få kontroll över vare sig militärer eller peronister.

Detta omöjliga spel tog en dramatisk vändning i slutet av 1960-talet, under general Onganías hårda diktatur (1966–70). Nya vindar svepte över Latinamerika i den kubanska revolutionens spår. Nya militanta vänstergupper formerades överallt, också i Argentina. Stora delar av den peronistiska rörelsen radikaliserades och en ny generation arbetarledare, samt allt mer militanta arbetare – främst från de nya, stora utlandsägda industrierna som hade vuxit upp i exempelvis Córdoba – trappade upp arbetarmotståndet avsevärt. 1969 blev ett avgörande år i detta avseende. Studenter och arbetare gjorde gemensam sak i en våg av strejker och manifestationer som kulminerade i maj 1969 med den berömda *Cordobazo*, då regeringen förlorade kontrollen över Argentinas näst största stad som var centrum för landets bilindustri.

Lika eller ännu mer bekymmersamt var uppkomsten 1970 av en rad väpnade motståndsgupper, med både peronistiska och marxistiska förtecken. I mars 1970 kidnappades Paraguays konsul och i juni avrättades general Aramburu, en av centralfigurerna bakom statskuppen mot Perón och landets president 1955–58. Omedelbart organiserades motsvarande grupper på högerkanten, som med polisens och militärens stöd grep till brutala repressalier mot vänsteraktivisterna. Detta blev startskottet för en spiral av våld som inom några år skulle förvandla Argentina till ett skräckvälde.

Det var i detta läge som militärerna erkände sig besegrade av sin gamle rival. De kom till slutsatsen att det bara var Perón – som i oktober 1970 hade fyllt 75 år – som kunde ge Argentina en stabil regering och en ny start. Det fanns helt enkelt ingen annan person som kunde samla ett tillnärmelsevis lika stort folkligt stöd bakom sig. Det var en omvändelse under galgen, som beredde vägen för Peróns återkomst till makten tre år senare. Det var Argentinas sista hopp, men det försvann snart. Den gamle Perón

– som vann en jordskredsseger vid valet 1973 – fick bara regera i några månader. Den första juli 1974 dog Juan Domingo Perón i en hjärtattack. För Argentinas del återstod bara avgrunden.

AVGRUNDEN

När Perón den 20 juni 1973 anlände till Buenos Aires flygplats Ezeiza var det inte bara hundratusentals entusiastiska argentinare som väntade. Denna Peróns stora triumfdag skulle besudlas med blod på ett sätt som förebådade de förskräckande dagar och år Argentina hade framför sig. Vänster- och högerperonister konfronterade varandra. Vänsterperonisterna skanderade: »Perón, Evita, socialistiskt fosterland!« och högerperonisterna replikerade: »Perón, Evita, peronistiskt fosterland!« Snart var allt kaos och bara vapnen talade. Båda sidorna var tungt beväpnade, och det hela slutade med hundratals döda i det som gick till historien som Ezeizas massaker.

Det som hände på Ezeiza är betecknande för Argentinas tillstånd under 1970-talets första hälft. Peróns närvaro i Argentina lade knappast band på det framväxande våldet. Vänsterperonisterna från gerillaorganisationen *Montoneros* förklarade krig mot *los burócratas*, byråkraterna, det vill säga peronismens mer konservativa gamla garde inom fackföreningsrörelsen. I september 1973 mördades det mäktiga CGT:s generalsekreterare José Rucci. I januari 1974 satte trotskistiska *Ejército Revolucionario del Pueblo* (ERP, Folkets revolutionära armé) igång en massiv attack mot militärgarnisonen i staden Azul. Samtidigt dök den sedermera så fruktade *Alianza Argentina Anticomunista* (AAA, Argentinsk antikommunistisk allians) upp på den andra kanten.

Efter Peróns död brakade helvetet lös. Peróns änka, Isabel, som nu var Argentinas president efter att ha varit vicepresident under Perón, gav militärerna och dödsskvadronerna fria händer i kampen mot vänstern. Det som följde var en osannolik våg av brutal

repression. Redan i början av 1975 försvann cirka 50 vänsteraktivister och -sympatisörer per vecka i ett krig som skulle vara i flera år, och som med all rätt skulle komma att kallas *la guerra sucia*, det smutsiga kriget. Det som började under Isabel Peróns presidentskap fortsatte med oförminskad styrka då militären tog makten 1976. Nathan Shachar sammanfattar det som inträffade i Argentina under dessa sorgliga år:

Dödsskvadroner började operera flera år innan militärerna formellt tog över, den stora terrorn bröt ut efter Peróns död 1974. Skillnaderna mellan subversiva aktivister och passiva sympatisörer framställdes som subtila och cyniskt utlagda rökriddar. Det sades, och bekräftades senare, att när en misstänkt aktivist greps blev hans adressbok grovskissen till en massaker. Alla som råkade stå på pränt där var i fara – pianoläraren, slaktaren eller den avlägsne släktingen. I den kombinatoriska lavin av namn som följde döddades uppemot 25 000 personer ... De argentinska myndigheternas mord på sina egna medborgare 1974–82, är unikt. Ingenting liknande har ägt rum i Västerlandet efter kriget.⁶

Eländet begränsades emellertid inte bara till den interna repressionen. Bland de militärer som, med general Jorge Rafael Videla i spetsen, tog makten i mars 1976 fanns de som bestämt hävdade att det var ett krig som landet behövde för att åstadkomma en nationell samling kring ett bestående och revolutionerande militärt styre. Detta aktualiserades i början av 1980-talet då militärerna, nu under general Leopoldo Galtieris ledning, i ett sådant krig såg enda sättet att hålla sig kvar vid makten mitt i en allt mer förödande ekonomisk kris. Chile var det naturliga målet för detta vansinne och kriget var verkligen mycket nära att bryta ut, men de troliga kostnaderna och en hel del andra förvecklingar gjorde

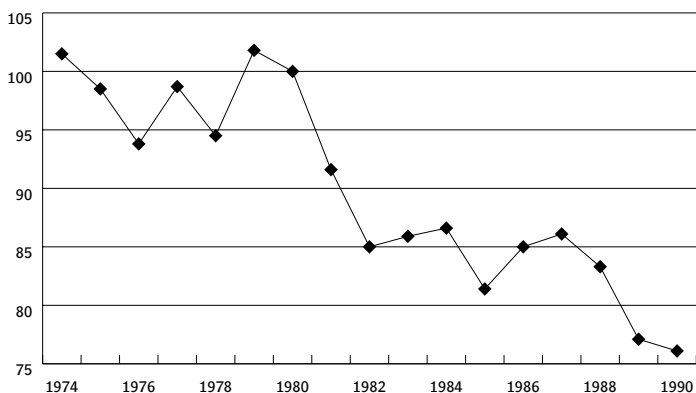
6. Shachar 2001, sid 216 och 268.

till sist att ett »lättare« byte valdes. Den 2 april 1982 invaderades Falklandsöarna (eller Malvinas, som de kallas i Argentina) i ett äventyr vilket, som bekant, slutade med ett utomordentligt pinsamt nederlag, som emellertid öppnade vägen för demokratins återupprättande i Argentina.

Med Peróns död inleddes en i ekonomiska termer mardrömslik period på sexton år som – enligt diagram 19 – skulle komma att reducera argentinarnas inkomst per capita med en fjärdedel och leda till en explosionsartad utbredning av fattigdom i detta en gång så välmående land (1970 levde 5 procent av de argentinska hushållen under fattigdomsgränsen medan det 1990 var 27 procent). Det handlar om en allt mer kaotisk utveckling, vars mest kännetecknande drag var en galopperande inflation som på slutet av 1980-talet omvandlades till hyperinflation (den totala prisstegringen mellan 1976 och april 1991 var på ofattbara 2,1 miljarder gånger!).

Redan under Isabel Peróns regeringstid (mitten av 1974 till mars 1976) började den ekonomiska nedgången som en konsekvens av

DIAGRAM 19, INKOMST PER CAPITA 1974–1990 (1980=100)

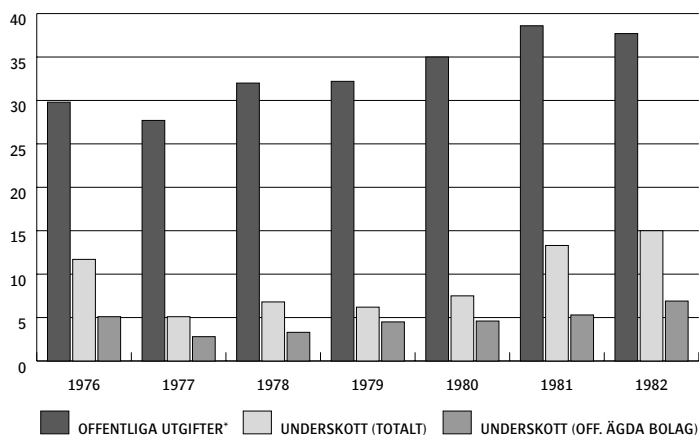
KÄLLA: IMF 2000, SID 208; CEPAL 1991.

den internationella lågkonjunkturen, vilken i sin tur var en följd av den första oljeshocken 1973. Inkomsten per capita föll med cirka 7 procent mellan 1974 och 1976 och statsfinanserna löpte amok på grund av en kraftig intäktsminskning (motsvarande drygt 6 procent av landets BNP mellan 1974 och 1975), med ett snabbt växande underskott i de offentliga finanserna (1975 motsvarande rekordartade 15,4 procent av Argentinas BNP) och en våldsam inflationsökning som följd (från 24 till 182 procent mellan 1974 och 1975).

Det var ett sådant land på fallrepet som militärerna tog över i mars 1976 för att inleda något som de kallade *Proceso de Reorganización Nacional* (Nationell reorganiseringsprocess). Det militärerna då försökte sig på var verkligen cirkelns kvadratur, det vill säga att bromsa inflationen och stabilisera ekonomin utan att i grunden sanera statsfinanserna och eliminera den offentliga sektorns underskott. Dessutom ville de till varje pris hålla arbetslösheten på en mycket låg nivå (mellan oktober 1978 och dito 1980 låg den faktiskt kring 2,5 procent). Diagram 20 visar den statsfinansiella utvecklingen mellan 1976 och 1982. Vi ser där att de offentliga utgifterna efter en kortvarig tillnyktring åter börjar expandera 1978, vilket även underskottet i de offentliga finanserna gör. I diagrammet visas också det som var den argentinska ekonomins verkliga sorgebarn, nämligen de offentligt ägda företagens underskott, som under denna period ansvarade för mellan 40 och 72 procent av den offentliga sektorns totala underskott. Det gick givetvis inte att få kontroll över inflationen på detta sätt. Inte heller blev de sociala konflikterna färre under dessa brutala år av kraftigt sänkta reallöner och växande fattigdom. Till råga på allt lämnade en mycket snabb internationell skuldsättning – utlandsskulden växte från 7,9 till 35,7 miljarder dollar mellan 1975 och 1981 – landet mer än någonsin tidigare exponerat för externa chocker.

En av militärregeringens mest innovativa drag var att kraftigt sänka tullavgifterna och avskaffa merparten av de protektionis-

DIAGRAM 20, OFFENTLIGA UTGIFTER, TOTALT UNDERSKOTT OCH UNDERSKOTT FRÅN OFFENTLIGT ÄGDA BOLAG SOM PROCENT AV BNP* 1976–1982

* AVSER GROSS DOMESTIC PRODUCT, GDP.

KÄLLA: HEYMANN & NAVAJAS 1990, SID 145.

tiska ingrepp som av tradition hade avskärmat stora delar av den argentinska ekonomin från utländsk konkurrens. En genomsnittlig tullnivå på nästan 100 procent reducerades på några år till bara en tredjedel (för maskiner och andra investeringsvaror reducerades tulltarifferna till noll) och merparten av de kvantitativa importrestriktionerna avskaffades. Denna politik hade såväl principiella motiv baserade på insikt om hur ohållbar den argentinska växthusindustrialiseringen var, som ett inflationsbekämpande syfte, och dess tillämpning kom att kompliceras en hel del av starka svängningar i växelkurspolitiken. Först var det en undervärderad peso som mildrade effekterna av liberaliseringen och sedan hände motsatsen, det vill säga en övervärderad peso gjorde importen billigare och förstärkte därmed liberaliseringens följder.

Liberaliseringspolitiken blev emellertid inte mycket mer än en kort episod. Den fick full effekt bara under ett par tre år, och i

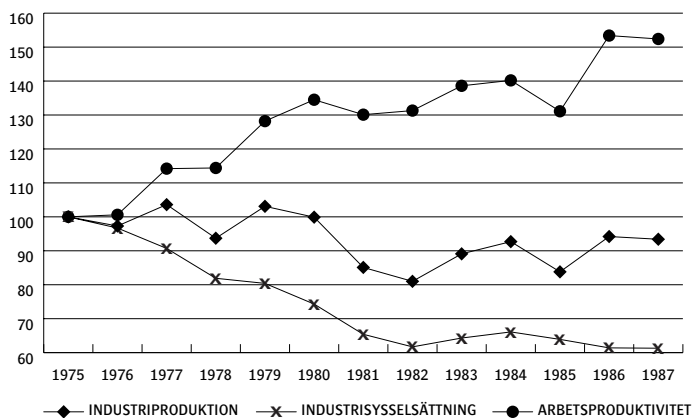
samband med den djupa ekonomiska kris som inleddes 1981 kom den att mer eller mindre begravas. Dessutom bör det påpekas att utrikeshandelns liberalisering genomfördes under sämsta tänkbara makroekonomiska förutsättningar – hög inflation, stor kapitalflykt, höga räntor samt allmän instabilitet och osäkerhet. Men denna politik var ändå så innovativ att en analys av det som skedde med den tidigare så skyddade industrisektorn kan vara på sin plats. Det som hände då både förbådade och inte minst förberedde de strukturreformer som skulle genomföras under Menems presidentskap.

Diagram 21 visar utvecklingen 1975–87 för industriproduktionen, sysselsättningen och arbetsproduktiviteten inom industrisektorn. Det vi ser är ett extremt uppseendeväckande förlopp. Fram till 1975 hade Argentinas industrisysselsättning vuxit trendmässigt, men från detta år och framåt ser vi hur utvecklingen vänder brant och sysselsättningen minskar med nästan 40 procent fram till 1987. Detta var, som Adolfo Canitrot påpekade i en mycket inflytelserik uppsats, »en av periodens mest betydelsefulla strukturella förändringar».⁷ Samtidigt stagnerar industriproduktionen efter en kraftig minskning 1979–82. Dess nivå 1987 låg 6,6 procent under nivån för 1975 (och mycket lägre än så om man räknar i per capita-termer). Samtidigt ökar arbetsproduktiviteten dramatiskt med drygt 50 procent under perioden i fråga.

Förloppet kan tolkas på följande sätt. Militärernas nya politik satte i gång en dynamisk process av produktiv förnyelse och modernisering av den argentinska industrin, som accelererade i och med utrikeshandelns liberalisering både genom det starka konkurrenstrycket från importerade produkter åren 1979–81 och ännu mer genom möjligheten att importera stora mängder av billigare investeringsvaror under samma period. Kapitalvaruimport-

7. Canitrot 1986, sid 114.

DIAGRAM 21, INDUSTRIPRODUKTION OCH -SYSSLESÄTTNING SAMT PRODUKTIVITET PER INDUSTRIARBETARE 1975–1987 (1975=100)

KÄLLA: KATZ & KOSACOFF 1989, SID 86 OCH 92.

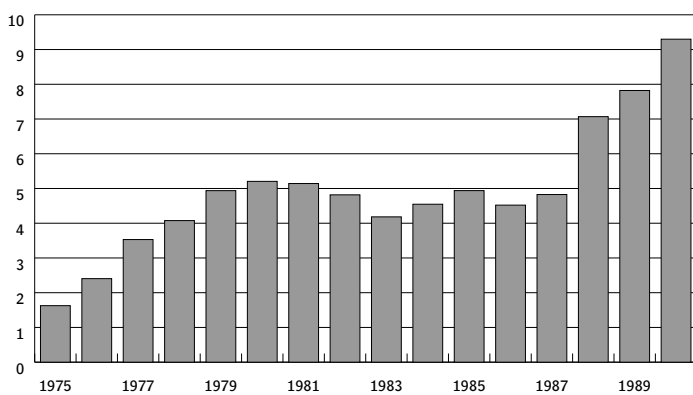
en kom faktiskt att mer än fyrdubblas mellan 1977 och 1980–81 (jämfört med en ökning på cirka 2,5 gånger för totalimporten). Industriföretagarna förstod, för att åter använda Canitrots ord, »att en förnyelse av produktionsapparaten var en förutsättning för deras möjligheter att överleva inför den utländska konkurrensen på de lokala marknaderna«. ⁸ Och mest intressant av allt är att denna process av produktiv modernisering verkar ha fortsatt med oförminskad styrka – vilket lätt kan observeras i diagrammet – även sedan öppenhetspolitiken hade övergivits 1982. Vi skulle alltså stå inför ett historiskt trendbrott vad gäller den argentinska industrins produktivitetens utveckling och konkurrenskraft.

Sammanfattningsvis kan man säga att den argentinska industrin blev mindre, men samtidigt starkare, under denna traumatiska period i landets historia. Den utomordentligt kraftiga produktivitetens utveckling som kan observeras i diagram 21 är det bästa be-

8. Ibid, sid 112.

viset på att något mycket väsentligt hade inträffat med industri-sektorn i Argentina. Ett annat tecken på detta är industriexportens snabba tillväxt under 1970-talets andra hälft och också i slutet av 1980-talet, en utveckling som på ett avgörande sätt kom att förstärka en tendens som hade initierats några år tidigare. Diagram 22 visar en utveckling som ändå var hoppningivande mitt i allt det elände som Argentina upplevde under dessa år.

DIAGRAM 22, INDUSTRIEXPORTEN 1975–1990 I MILJARDER DOLLAR

KÄLLA: BISANG & KOSACOFF 1993, SID 124.

Vilken betydelse allt detta skulle få för Argentinas möjligheter var på 1980-talet en fråga för framtiden. Det som helt dominerade den argentinska ekonomin i början av perioden var nya externa chocker – skuldcrisen – som definitivt destabiliserade den redan tidigare så bräckliga situationen och inledde ett årtionde av tillbakagång och växande kaos. Det var mitt i denna desperata situation som militärerna kastade sig in i kriget mot Storbritannien som skulle bli deras – förhoppningsvis – sista bravad.

Efter nederlaget kom demokratiseringen, och Radikalpartiets Raúl Alfonsín fick i december 1983 överta ett förnedrat, demoraliserat och vanstyrt Argentina. Det land som i början av

1900-talet lockade till sig miljoner förväntansfulla invandrare hade omvandlats till ett land som många av dess barn bara ville lämna om de fick möjlighet. Och Argentinas plågor var långt ifrån över i och med demokratins återinförande.

CARMENCITAS SISTA TANGO?

Få av dem som var med kommer att glömma hur de tiotusentals argentinare såg ut som den 10 december 1983 gav sig ut på gatorna i Buenos Aires för att få vara med när deras nya, demokratiskt valda regering installerades. Med ansikten som strålade av glädje jublade de tills de nästan svimmade av lycka, i tron att de äntligen hade sett slutet på de plågor som hade börjat nästa femtio år tidigare, när den legala regeringen hade störtats och detta hade givit upphov till den långa rad av samhällsolyckor som hade kastat landet in i en allmän ekonomisk, politisk och social nedgång. Nu hoppades de argentinska medborgarna att de hade lagt allt det där bakom sig.

Laurence W Levine, *Inside Argentina*⁹

MED DEMOKRATINS ÅTERINFÖRANDE började Argentina sin kamp för att ta sig upp ur avgrunden. Det som hade gått förlorat under den spiral av växande instabilitet och våld som under decennier präglat landet handlade inte bara om ekonomi eller politik. Argentina var skadat i sin moraliska nerv och självuppfattning och var vid 1980-talets ingång ett land som hade förlorat tron på sin egen förmåga. En djup kris i landets självförtroende hade utkristalliserats, och den skulle i fortsättningen leva sitt eget liv med förödande följder. I ett land som domineras av starka sociala konflikter, misstro och negativa förväntningar är det medborgarnas sinne-

9. Egen översättning.

lag som i första hand måste ändras för att göra det möjligt att initi-
era en hållbar återuppbyggnadsprocess. Men detta låter sig inte
göras i en handvändning, och risken är överhängande att nya svår-
righeter och motgångar åter sätter igång en negativ spiral av eko-
nomisk panik, social desperation och en allas kamp mot alla, som
lätt kan leda landet tillbaka ned i avgrunden. Det vad detta som
skulle hända i Argentina i slutet av 1980-talet och återigen vid se-
kelskiftet 2000. Det var som om Sisyfos förbannelse hade drabbat
detta redan så drabbade land. Och här står Argentina i dag, än en
gång djupt nere i gyttjan. Finns det hopp för Carmencita, eller är
det hennes sista tango vi beskådar i dessa dagar?

ALFONSÍN

Det ligger något på samma gång tragiskt och storslaget över den
man som blev Argentinas president i december 1983. Tragiskt,
eftersom Raúl Alfonsín, som hade så goda avsikter och en hel del
goda idéer om hur Argentinas ekonomiska kris skulle kunna
övertinnas, till slut ändå skulle lida nederlag i denna kris och
tvingas lämna presidentposten i förtid i ett land i totalt ekonom-
iskt kaos. Storslaget, eftersom denne man ändå lyckades slussa ett
sönderslitet Argentina genom demokratiseringens första och
mycket svåra år. När han i juli 1989 överlämnade makten till
Carlos Menem var det en stor händelse i nationens historia. Inte
sedan 1916 hade en demokratiskt vald president överlämnat
makten till en annan demokratiskt vald president, som dessutom
kom från ett annat parti. Det var ett stort steg framåt för Argent-
ina och Alfonsíns största triumf mitt i det ekonomiska samman-
brott som hade tvingat honom att avgå.

Alfonsín fick makten i en situation då underskottet i de offent-
liga finanserna motsvarade 15 procent av landets BNP, årsinfla-
tionen hade passerat 400 procent och investeringsnivån praktiskt
taget hade halverats i jämförelse med läget några år tidigare.

Dessutom belastades landets ekonomi av en utlandsskuld på drygt 40 miljarder dollar, som fordrade stora årliga utbetalningar av räntor och amorteringar som Argentina inte längre klarade av (i slutet av 1983 hade landet ackumulerat 20 miljarder dollar i obetalda räntor och amorteringar). I detta läge var det bara mycket hårda och plågsamma åtgärder som kunde få ekonomin på fötter igen, men Alfonsín valde den populistiska vägen, och då var ekonomins öde beseglat. En ny populistisk cykel var på väg att inledas i Argentina, men nu under så svåra omständigheter att tiden mellan populistisk expansion och behovet av stabiliserande åtstramning skulle visa sig vara extremt kort. Populismens möjligheter att lura verkligheten för en tid var med andra ord över i Argentina. Det var en viktig lärdom för framtiden. Argentina hade bara den svåra vägen att gå om man ville komma någon vart, vilket också Alfonsín inom kort skulle inse.

I januari 1984 lanserade ekonomiminister Bernardo Grinspun en expansiv ekonomisk politik och avvisade kategoriskt allt tal om tillväxt först och omfördelning sedan. Argentinas sociala situation tillät inte det. Man skulle – trodde han åtminstone – få allt på en gång. Detta val av ekonomisk politik var givetvis katastrofalt. Men det var inte helt obegripligt för en regering som behövde stort folkligt stöd för att stabilisera demokratin och inte bara få kontroll över generalerna utan också kunna dra dem inför domstol, vilket Alfonsín faktiskt gjorde. Han hade dessutom att hantera den nya fattigdom som hade börjat växa fram. Därför satte den nya regeringen till exempel igång omfattande matprogram för en miljon fattiga (*Programa de Alimentación Nacional*), man ökade skolbudgeten med en fjärdedel och utlovade betydande reallöneökningar.

Denna vidlyftiga politik ledde knappast till någon expansion, och det ekonomiska läget förvärrade kraftigt under 1984 med fortsatt stort underskott i de offentliga finanserna, en inflation som närmade sig 700 procent per år, rekordlåga investeringsnivå-

er, en kapitalflykt som har uppskattats till 22 miljarder dollar och en hopplös situation vad gäller de till utlandsskulden relaterade betalningarna. I maj 1985 stoppade IMF och andra internationella kreditorganisationer all ny utlåning till Argentina. Landet var helt enkelt bankrutt. Den populistiska flykten från verkligheten hade kollapsat. Detta tvingade ekonomiministern att avgå, och Alfonsín bestämde sig för att göra ett allvarligt försök att stabilisera ekonomin och ta itu med landets stora strukturella problem. Den 14 juni 1985 förklarade Alfonsín Argentina i ekonomiskt kristillstånd och annonserade en ny ekonomisk plan, den så kallade *Plan Austral* (från *austral*, som var namnet på den nya valuta som skulle ersätta den gamla peson).

Det nya ekonomiska programmet – som så småningom kompletterades med nya initiativ – var bland de mest ambitiösa Argentina dittills hade sett. Det innefattade både starka stabiliserande åtgärder och djärva förslag till strukturreformer. Löner och priser skulle frysas, regeringen skulle eliminera budgetunderskottet och sluta trycka pengar för att täcka sina utgifter, Centralbanken skulle göras oberoende och offentligt ägda företag skulle privatiseras, ekonomin skulle avregleras och utrikeshandeln liberaliseras. Man kan mycket väl se Australplanen som ett slags generalrepetition inför Menems kommande reformprogram. Den visade vägen ut ur eländet men skulle också visa hur svårt det var att följa denna väg i ett land med starka organisationer och intressegrupper, som under årtionden hade utkämpat en förödande fördelningskamp de inte alls var beredda att överge.

Efter en inledande framgång kollapsade planen helt ett par år senare. Alfonsín gjorde tappra försök att genomdriva reformerna, men hindren på vägen dit blev honom övermäktiga. Bland de viktigaste faktorerna bakom Alfonsíns misslyckande är två värda att titta närmare på, eftersom de också är mycket viktiga pusselbitar för förståelsen av utvecklingen under Carlos Menems presidentperiod.

Den första av dessa faktorer var provinsregeringarnas fiskala oreda. Alfonsín stramade åt den nationella regeringens budget ordentligt och lyckades faktiskt vända ett underskott, som 1982 var på 6 procent av BNP, till ett överskott på drygt 5 procent 1985–86. Men vad hjälpte det när provinsadministrationernas underskott formligen exploderade under samma period och låg på drygt 7 procent av landets BNP 1987. Det som hände var helt enkelt att provinsregeringarna parerade konsekvenserna av Australplanens åtstrammingsåtgärder genom att låna och spendera mer pengar och framför allt expandera den offentliga sysselsättningen – som de facto fungerade som en arbetslöshetsförsäkring – till osannolika nivåer. Ett typexempel på detta är det av Carlos Menem ledda La Rioja, en fattig inlandsprovins i nordvästra Argentina. Enligt ett reportage i *The Economist* från oktober 1990, som fick den passande titeln »Letter from Menemland«, expanderade antalet anställda under provinsadministrationen från 12 000 till drygt 40 000 mellan 1983 och 1989, en siffra som motsvarade mer än hälften av La Riojas förvärvsarbetande befolkning 1989. Så här beskrivs läget: »Många av dessa anställda har ingenting att göra. Det finns skolor som har fler lärare än elever, och salarna i regeringsbyggnaderna är fullpackade av avlönade dagdrivare.«¹⁰ Mot den bakgrunden kan det inte råda något tvivel om att Carlos Menem visste att det, utan en radikal reformering av Argentinas extremt ineffektiva offentliga sektor, inte fanns någon utväg för landet.

Den andra problematiska faktorn var löneutvecklingen som drev upp både inflationen och det offentliga underskottet samt en konfliktfylld arbetsmarknad där strejkvapnet hade blivit vardagsmat. De av peronisterna kontrollerade fackföreningarna slog till, som de så många gånger tidigare i historien hade gjort när radikaler regerade, och gjorde landet allt svårare att styra. Tretton

10. *The Economist*, 6 oktober 1990, sid 50.

generalstrejker och drygt tusen andra strejker skakade landet under Alfonsíns presidentperiod. Totalt gick ofattbara 83 miljoner arbetsdagar förlorade under denna tid. Drivande bakom dessa konflikter var i första hand de offentligt anställda, som hade sett sina lönevillkor kraftigt försämrade i samband med de offentliga finansernas allt mer kaotiska läge. Strejkande offentligt anställda – inte minst i fattiga inlandsprovinser som La Rioja – stod för ungefär 80 procent av alla förlorade arbetsdagar under Alfonsíns regeringstid.

Alfonsíns ställning försvagades snabbt från och med 1986, i en våg av folkliga protester mot regeringens åtstrammingsåtgärder. Protesterna riktade sig huvudsakligen mot förhållandena på arbetsmarknaden men också mot brott mot de mänskliga rättigheterna som var ett arv från militärdiktaturens dagar. Vid valet 1987 kom spiken i kistan för Alfonsín. Peronisterna hade återhämtat sig och på nytt blivit landets främsta politiska kraft. De fick majoritet i deputeradekammaren och i 16 av de 22 provinseregeringarna. Efter detta blev regeringen allt mer handlingsförlamad och situationen förvärrades snabbt på alla sätt. 1988 och 1989 föll argentinarnas inkomster per capita kraftigt, investeringarna minskade till nivåer som inte hade förekommit tidigare, inflationen ökade våldsamt, den nya valutan, australen, föll fritt och landet var åter redo för konkurs. Snart blev flera argentinska städer skådeplatser för blodiga matkravaller. Argentinas tragiska cirkel hade slutits. Den nation, som en gång hade försett så många länder med mat, fick nu se sina egna hungriga barn omvandlas till desperata gatuplundrare.

MANNEN FRÅN LA RIOJA

Som vi redan har sett finns det mycket som är osannolikt i Argentinas moderna historia, men det är ändå svårt att hitta något lika osannolikt som Carlos Saúl Menem – denne peronist som

vände upp och ned på allt det som var heligt och sant för peronisterna, denne man med omåttligt lyxbegär och orgiastiska vanor från det avlägsna och fattiga La Rioja, som skulle förändra Argentina på ett lika djupgående sätt som Perón en gång i tiden hade gjort, denne, med Nathan Shachars ord, »lille herre som – hur många anklagelser den indignerade skribenten än staplar upp – har länkat sitt lands, ja sin kontinents, öde i nya banor«. ¹¹

Det var många som skrattade när denne, om en operettskådespelare påminnande peronist, född 1930 i La Rioja av syriska invandrare, kastade sig in i leken för att tävla om peronistpartiets (*Partido Justicialista*, PJ) nominering till presidentkandidat inför valet 1989. Så här berättar exempelvis Laurence Levine, f d ordförande för den amerikansk–argentinska handelskammaren, om reaktionerna i Washington inför Menems kandidatur:

*När guvernören för en av de fattigaste provinserna i Argentina förkunnade att han tänkte ställa upp, avfärdades det som ett skämt av många i Washington. Man skrattade gott åt uppkomlingens kandidatur, denne mystiske lille herre med långt hår och polisonger, denne »joker« i Argentinas politiska liv.*¹²

Alla förväntade sig att peronistpartiets ledare, tillika Buenos Aires borgmästare, Antonio Cafiero lätt skulle ro hem nomineringen, men så blev det inte. Den lille mannen från La Rioja vände sig direkt till partiets baser och drev en stark nomineringskampanj präglad av traditionella peronistiska slagord. Han erbjöd inget tydligt regeringsprogram, utan sökte i första hand stöd för sig själv, en ny Perón, mannen som folket kunde följa även om man inte riktigt visste vart. Och det gjorde tillräckligt många peronister för att göra honom till partiets kandidat och

11. Shachar 2001, sid 295.

12. Levine 2001, sid 221 (egen översättning).

sedan tillräckligt många argentinare för att ge honom en övertygande seger i presidentvalet den 14 maj 1989.

Dittills hade många förknippat Menem med peronismens sämsta sidor, och man förväntade sig en ny populistisk period, kryddad med ännu mer nationalistisk demagogi, statliga ingrepp, korporativ kohandel och korruption. Därför utlöste Menems eventuella valseger en våg av ekonomisk panik, som var en viktig bidragande orsak till den första av de två hyperinflationer som drabbade Argentina 1989–90 (med en ackumulerad prisstegring på 26 000 procent mellan februari 1989 och mars 1990). Efter Menems seger gick ekonomin inte längre att styra. Månadsinflationen, som var på 78 procent i maj, gick upp till 114 procent i juni och nästan 200 procent i juli, och en stämning av allmänt kaos spred sig i hela landet. Det var under sådana dramatiska omständigheter som Raúl Alfonsín bestämde sig för att avgå fem månader innan hans mandat tog slut och överlämnade makten till Menem den 8 juli 1989. Nu var det mannen från La Rioja som hade ordet, och han skulle slå alla med häpnad. Genom en serie snabba beslut som varken vänner eller fiender förväntade sig öppnade han ett helt oväntat *window of opportunity* för landet. Alla ekonomiska, sociala och politiska aktörer i Argentina blev så överrumplade att ingen hann reagera innan Menem hade tagit kontrollen och satt igång en serie banbrytande reformer.

Menems första genidrag kom redan innan han hade tillträtt som president. Direkt efter valsegern inledde han ett nära samarbete med representanter för Argentinas viktigaste agroindustriella företag, det transnationella konglomeratet Bunge & Born (B&B). Resultatet blev den så kallade BB-planen, och i det kabinett som Menem annonserade före sitt tillträde hade ledande B&B-ekonomer och -direktörer nyckelroller, med den nye ekonomiministern Miguel Roig i spetsen (efter Roigs död efter en vecka som minister axlades hans mantel av Nestor Rapanelli, en annan ledande kraft inom B&B). Med detta bröt Menem en stor

del av den misstro mot peronisterna som argentinskt näringsliv sedan årtionden närde och klargjorde för alla att den nya regeringen ämnade föra en ansvarsfull ekonomisk politik utan populistiska inslag.

Ännu viktigare ur politisk och psykologisk synvinkel var att Menem markerade att det var han som styrde landet, inte partiet, fackföreningarna, allehanda intressegrupper eller gamla ideologiska falanger. Argentina befann sig i en sådan kris att det fordrade ett frimodigt ledarskap som kunde bryta med allt och alla som stod i vägen för de reformer som landet så väl behövde. Detta blev mycket tydligt i sammansättningen av det nya kabinettet, där ledande peronister lyste med sin frånvaro. Däremot fick Alvaro Alsogaray, det konservativa partiet UCD:s ledare, en nyckelroll som chefsförhandlare för utlandsskulden.

Det andra helt oväntade draget i Menems blixtschackparti gällde utrikespolitiken, där han närmade sig både USA och Storbritannien. För en peronist var detta det mest förbjudna man kunde tänka sig, men Menem gjorde det lika bestämt som han hade utnämnt representanterna för landets främsta kapitalister till ekonomiministrar. Menem reste omgående till USA, där han inte bara lyckades väcka finansvärldens sympatier utan också etablera en mycket vänskaplig relation med George Bush senior. Han besökte också Storbritannien, och snart hade Argentina återupprättat diplomatiska förbindelser med fienden i Falklandskriget. För att göra den nya given i argentinsk utrikespolitik ännu tydligare bestämde sig Menem för att avbryta ett halvhemligt projekt för missiltillverkning, som USA starkt ogillade, och beslutade också att delta i Gulfkriget på FN:s och USA:s sida. Detta väckte stor uppmärksamhet, inte minst med tanke på Menems arabiska ursprung. Så hade den lille mannen från La Rioja på rekordtid förvandlat Argentina till USA:s pålitliga bundsförvant och givit landet ett stort kapital av internationell goodwill.

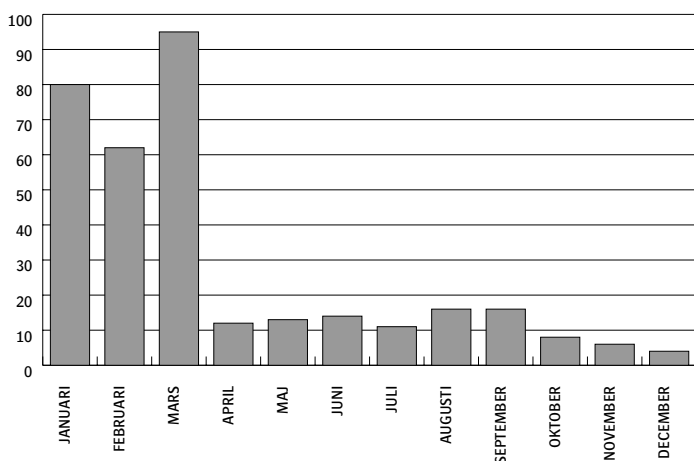
Lika viktigt som dessa två innovativa drag var att Menem om-

gående inledde en serie strukturreformer av Argentinas problemtyngda offentliga sektor genom snabba och symbolladdade privatiseringar samt drastiska personalnedskärningar och hårda besparingar. På detta sätt markerade han att strukturreformerna hade högsta prioritet och till och med gick före stabiliseringsåtgärderna. Denna prioritering skilde sig diametralt från alla tidigare försök att reformera den argentinska ekonomin, där stabiliseringen antingen hade frikopplats eller avsetts vara en inledning till en strukturuomvandling som sedan aldrig kom till stånd. För detta ändamål skickade Menem två viktiga lagförslag till parlamentet redan under 1989, nämligen *Ley de Reforma del Estado* (Lag om statens reform) och *Ley de Emergencia Económica* (Lag om ekonomiskt undantagstillstånd). Snabbheten i Menems agerande, plus de traumatiska erfarenheterna av den första hyperinflationen, gjorde att hans långtgående lagförslag antogs också med oppositionens stöd. Därefter kunde han i rasande tempo och via dekret genomdriva ett omfattande privatiseringsprogram och avveckla merparten av landets korporativa, genomreglerade och protektionistiska strukturer.

Det fjärde steget i Menems snabba förändringsstrategi gällde inflationen. I december 1989 började en andra våg av hyperinflation som visade att den nya regeringens första och ganska traditionella stabiliseringsåtgärder inte räckte till. En ny ekonomiminister, Antonio Erman González (som hade varit Menems ekonomiminister i La Rioja), tillträdde den 15 december, och tre dagar senare avskaffades alla pris- och valutakontroller. Argentina började likna en marknadsekonomi igen. Men det avgörande steget togs den 1 januari 1990, då man lanserade den så kallade *Plan Bonex*, som inte var något annat än en omfattande konfiskation av det argentinska folkets besparingar i nationell valuta. Alla tidsbundna banksättningar – så kallade *plazo fijos*, som till och med kunde omförhandlas dagligen – omvandlades till tioåriga statsobligationer i dollar (*Bonos Exteriores*, Bonex) med

ränteutdelningar var sjätte månad. På detta sätt krymptes likviditeten – pengar, kortsiktiga värdepapper och banksättningar – på ett dramatiskt sätt, och ungefär 60 procent av den monetära basen (M2) försvann. Efter detta uppstod ett så akut likviditetsbehov att inflationen redan i april bromsades drastiskt. Detta kan ses i diagram 23, som visar utvecklingen av inflationen per månad i Argentina 1990.

DIAGRAM 23, INFLATION PER MÅNAD UNDER 1990 (I PROCENT)

KÄLLA: ERRO 1993, SID 210.

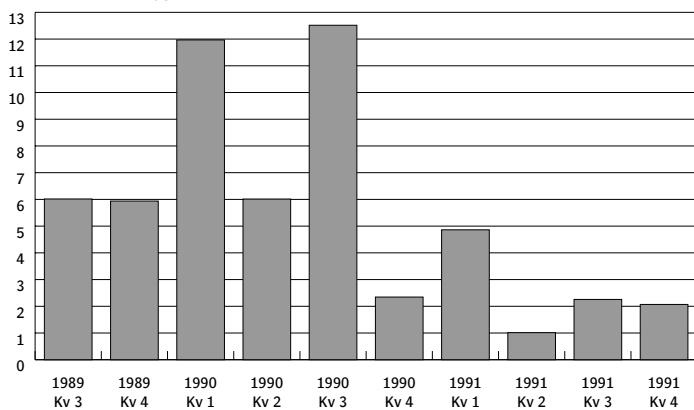
En kortvarig recession blev priset för denna åtgärd som plötsligt hade reducerat efterfrågepotentialen så drastiskt. Menem valde detta fullt medveten om konsekvenserna. Det var, som han brukade säga, »ett kirurgiskt ingrepp utan bedövning«. Och det var verkligen något nytt, ingen föregående argentinsk president hade valt recession som metod att bromsa inflationen och stabilisera landet. Men också en annan effekt av *Plan Bonex* fick stor betydelse. Ett omfattande och mycket välbehövligt flöde av dollar strömmade in till landets banksystem, eftersom många argentin-

are tvingades göra sig av med sparade dollar för att klara sina löpande utgifter. På detta sätt kom Centralbankens valutareserver att mer än fördubblas mellan januari och december 1990. Det var verkligen att slå två flugor i en smäll!

Mycket var vunnet med dessa fyra snabba drag, men spelet om Argentinas reformering kunde inte vinnas utan att utmana peronisternas främsta skapelse, den militanta argentinska fackföreningsrörelsen. Om man inte fick slut på de ständigt återkommande strejkvågorna kunde ingen hållbar stabilitet uppnås och strukturreformerna inte heller genomföras. I detta syfte använde Menem en extremt effektiv blandning av slughet och beslutsamhet. Hans metod var att söndra och härska, favorisera de kompromissvilliga och slå hårt mot resten. På så vis splittrades det mäktiga CGT, och Menem satte hårt mot hårt när det gällde strejkerna inom den offentliga sektorn. Det avgörande ögonblicket kom i september 1990, då en stor strejk inom telefonbolaget Entel slutade i totalt nederlag och med många avskedanden. Detta var typexempel på ett fenomen som kallas för *slowdown strike*, det vill säga en strejk som slutar på ett sätt som avskräcker andra från att gå i strejk, och som har jämförts med gruvarbetarstrejken i Margaret Thatchers Storbritannien och strejken bland trafikledningspersonal i Ronald Reagans USA. Strejker bland offentligt anställda praktiskt taget förbjöds efter denna händelse och effekten på strejkkvoten blev dramatisk, vilket lätt kan observeras i diagram 24 som visar antalet förlorade arbetsdagar per kvartal på grund av strejker.

Sist men inte minst var det tillsättningen av Domingo Cavallo som ekonomiminister i januari 1991 och konvertibilitetslagen (som trädde i kraft den 1 april 1991), som definitivt stabiliserade den argentinska ekonomin. Konvertibilitetslagen garanterade den argentinska valutans – som från och med 1992 ändrades till den nya peson – oinskränkta konvertibilitet till dollar med 10 000 *australes* mot 1 dollar (och den nya peson fick också ett fast vär-

DIAGRAM 24, ANTAL FÖRLORADE ARBETSDAGAR PÅ GRUND AV STREJKER, KVARTALSVIS, I MILJONER

KÄLLA: MCGUIRE 1996, SID 146.

de av 10 000 *australes* och likställdes därmed med dollarn). Centralbanken fick till uppgift att garantera denna fasta växelkurs genom att hålla inne hårdvalutareserver som fullt ut täckte den argentinska penningmängden. Detta kompletterades i september 1992 med en ny lag, där Centralbanken gjordes självständig och förbjöds att över huvud taget låna ut pengar eller stå som garant för lån till regeringen (både den nationella och de provinsiella regeringarna) och offentligt ägda företag. Det var en besk medicin, men hur hade annars ett mer långsiktigt förtroende för den argentinska valutan kunnat skapas efter allt landet hade gått igenom?

Duon Menem–Cavallo blev under de kommande åren en garant för Argentinas snabba transformation till en allt öppnare ekonomi med hög tillväxt och obefintlig inflation. Redan 1992 talade Cavallo om det stundande argentinska undret, och det var många som så gärna ville tro honom, både i och utanför Argentina. Men i tangons land verkar alla drömmar dö unga.

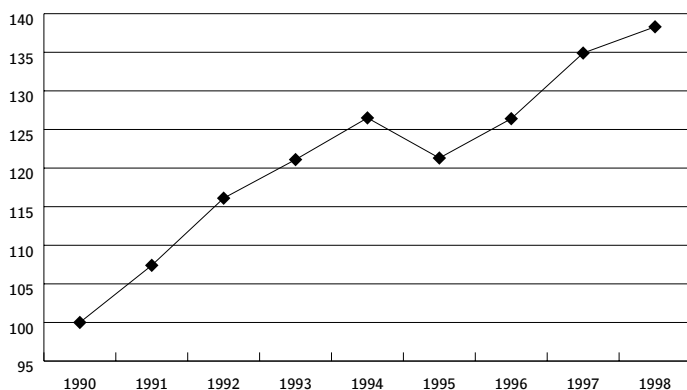
ARGENTINAS BRITTSOMMAR

Reformerna fortsatte i snabb takt under resten av Menems första mandatperiod (1989–95). Ekonomin avreglerades grundligt, tulltarifferna sänktes kraftigt och mängder av importrestriktioner avskaffades. Privatiseringen nådde rekordnivåer och omfattade allt från Buenos Aires djurpark till det stora oljebolaget YPF och det nationella flygbolaget Aerolineas Argentinas. Antalet offentligt anställda minskade med mer än 200 000, mängder av utländska företag etablerades i Argentina och investeringskvoten steg snabbt, exporten ökade och en lyckad regional integration växte fram inom ramen för Mercosur (ett handelssamarbete mellan Argentina, Brasilien, Paraguay och Uruguay), inflationen hade försvunnit och den argentinska centralbanken kunde stoltsera både med sina stora reserver och sin oberoende ställning.

Strukturreformerna och stabiliteten gav upphov till en period av mycket stark ekonomisk tillväxt som, trots ett tillfälligt bakslag 1995 (i samband med den mexikanska pesons kris), skulle fortsätta fram till mitten av 1998. Diagram 25 visar den ackumulerade variationen av per capita-inkomsten mellan 1990 och 1998, en period som måste betecknas som remarkabel med tanke på Argentinas otillfredsställande ekonomiska utveckling sedan 1930. 1998 var den argentinska ekonomin 50 procent större än den hade varit 1990, och under samma period hade argentinarernas inkomst per capita ökat med nästan 40 procent!

En av de mest dynamiska krafterna bakom denna tillväxt var den argentinska industrin, som visade en imponerande förnyelsekraft och verkade fullt kapabel att klara den nya öppenhet mot omvärlden som rådde. Detta ger starkt stöd åt den analys som tidigare presenterats om den argentinska industrins transformationer efter 1975, som redan då alstrade en kraftigt effektivisering och produktivitetstillväxt. Efter 1990 fortsatte samma utveckling, men nu inom ramen för en stark industriell expansion. Industriproduktionen växte med imponerande 47,5 procent mellan

DIAGRAM 25, INKOMST PER CAPITA 1990–1998, ACKUMULERAD VARIATION (1990=100)

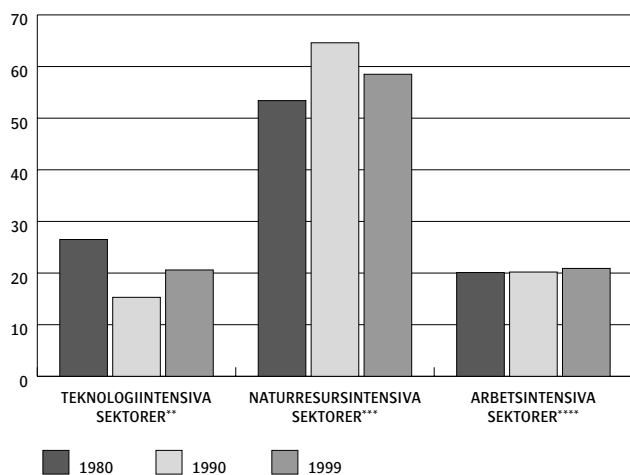
KÄLLA: CEPAL 2001, SID 106.

1990 och 1998 och alla farhågor om en avindustrialisering i spåren av den nya öppenhetspolitiken kom på skam. Men för detta krävdes omvälvande förändringar som inte alla industrier klarade.

Detta var en period av snabb industriell modernisering, präglad av stora investeringar och rationaliseringar som ledde till fallande sysselsättning (minus 19 procent) och makalösa produktivitetsvinster per anställd (plus 82 procent). Arbetsproduktivitetsens utveckling i den argentinska industrin var så stark under denna period att produktivitetsgapet till USA, som hade vuxit under 1970- och 80-talen, nu krympte med mer än 10 procentenheter. Det handlade faktiskt om den produktivetsrevolution (*revolución de la productividad*) som hade varit en central paroll i Menems presidentvalskampanj. Denna produktivetsökning visade sig också i industrins exportförmåga, som växte så pass mycket under denna period att Argentina – om än från en mycket låg nivå och med stor hjälp av den regionala integrationen – kunde börja öka sin andel av de internationella marknaderna för industriprodukter (någonting som för övrigt också gällde jord-

bruksexporten). Detta var särskilt påtagligt för de industriprodukter som inte var naturresursintensiva och som 1998 stod för nästan en tredjedel av Argentinas totala export. Ännu intressantare är att konstatera att öppenheten mot omvärlden inte, som många befarade, hade lett till en »regressiv« industriell strukturomvandling, det vill säga en industriell struktur med en starkare specialisering kring enklare och allt mer naturresursbaserade industriprodukter. Denna tendens kunde faktiskt observeras under 1980-talet, men på 1990-talet vände trenden på ett uppseendeväckande sätt, vilket visas i diagram 26.

DIAGRAM 26, INDUSTRISTRUKTUREN* 1980, 1990 OCH 1999 (I PROCENT)

* EXKLUDERAR OLJESEKTORN (CIU 353)

** CIU 381, 382, 383, 384 OCH 385

*** CIU 311, 313, 314, 331, 341, 351, 354, 355, 362, 369, 371 OCH 372

**** CIU 321, 322, 323, 324, 332, 342, 352, 356, 361, 390

KÄLLA: KATZ & STUMPO 2001, SID 142.

Det var onekligen mycket som »jokern« från Argentina hade åstadkommit på några få år. Menem hade fått landet på fötter igen, men fortfarande fanns enorma problem olösta, och en hel

del nya hade tillkommit genom Menems reformer. Snart skulle det visa sig hur bräcklig det som då kallades Argentinas »flykt mot framtiden« var. Landets sekelgamla strukturproblem och sextio år av tilltagande misskötsel kunde inte trollas bort så lätt. Det förflutna skulle snart hinna i kapp utvecklingen, och flykten mot framtiden skulle sluta i en ny resa mot avgrunden. Argentina hade fått sin brittsommar, men snart skulle det åter bli kallt och ruggigt i Carmencitas land.

MYNTETS ANDRA SIDA

Den 14 maj 1995 återvaldes Carlos Menem med nästan 50 procent av rösterna. Det var hans största triumf, men också den sista. Efter det började mannen från La Rioja tappa greppet om situationen. Det som hände var verkligen paradoxalt. Argentina hade normaliserats så mycket att man nu med allt mer kritiska ögon kunde börja granska presidentens metoder, lösningar och inte minst alla de skumraskaffärer som på ett eller annat sätt kunde associeras till hans administration. Det var dags att titta på undrets avigsidor och ta itu med gamla olösta problem, och sådana fanns det många, från ouppklarade brott mot de mänskliga rättigheterna till kvardröjande fattigdom. Menems framgång blev med andra ord hans farligaste fiende. Han dög för en nation i djup kris, som var beredd att acceptera nästan vad som helst för att ta sig ur eländet, men han var definitivt inte mannen att regera ett mer normalt land. Han som var den argentinska reformprocessens i särklass främsta tillgång förvandlades på detta sätt till dess största belastning.

Korruption var nyckelordet i denna märkliga och, när den sattes igång, snabba förvandlingsprocess. Presidentens utsvävande livsstil, familjeskandaler, enväldiga maktutövning och enorma maktbefogenheter var en del av problemet, men åtminstone lika viktigt var själva reformprocessens villkor, omfattning och inte

minst tempo. Det gällde att göra mycket och göra det fort. Handling, handling och ännu mer handling var Menems recept för att vända Argentinas nedåtgående spiral och skapa ett ekonomiskt, socialt och psykologiskt *momentum* för reformerna. Och det är lätt att tillstå att detta antagligen var det enda riktiga sättet att agera i en så desperat situation som den Argentina befann sig i 1989. Men i allt detta handlingsraseri fanns det gott om utrymme för allehanda misstag, vanskötsel och renodlad korruption. Privatiseringsprocessen kan tydligt illustrera detta.

Det första som bör sägas i detta sammanhang är att utförsäljningen av offentligt ägda företag och andra offentliga tillgångar verkligen var en utförsäljning. På fyra år såldes ett sextiotal stora, offentligt ägda bolag (oljebolag, petrokemiska industrier, stål- och kraftverk, flygbolag, telekommunikationsindustrier, el- och gasbolag, försvarsmaterielindustrier med mera), nitton andra lades ut på entreprenad (bland annat 25 000 kilometer järnväg, Buenos Aires tunnelbana samt TV- och radiostationer) och nästan 800 offentliga egendomar såldes (byggnader, hamnanläggningar, sädesmagasin o s v). Landets gemensamma och så vanskötta tillgångar – de offentligt ägda bolagen hade genererat förluster på drygt 50 miljarder dollar mellan 1965 och 1987 – realiserades i rasande tempo till priser långt under företagets potentiella värde. Till saken hörde givetvis att all egendom i ett bankrutt och kaotiskt land är kraftigt deprecierad, men detta hindrade inte uppkomsten av en utbredd känsla av att landets gemensamma tillgångar hade utplundrats. Denna känsla blev allt starkare med tiden, inte minst i samband med de renodlade korruptionsskandaler som snart började avslöjas, och likaså när man kunde se hur offentliga monopol i många fall ersattes av privata och hur priserna på många väsentliga nyttigheter som vatten, el och transporter ökade kraftigt. I grunden var dessa prishöjningar inte så mycket ett monopolproblem utan den nödvändiga följden

av att man hade avskaffat de subventioner som tidigare höll förlustbringande verksamheter vid liv. Efter privatiseringarna blev det effektivare men också dyrare, och många hade svårt att förstå detta och ännu svårare att betala vad saker och ting verkligen kostade.

Skandalerna började nästan omgående, men den allmänna opinionens tolerans för dessa »olyckhändelser« var i början relativt stor. Redan en av de första viktiga privatiseringarna, den av telefonbolaget Entel, slutade med en stor skandal där dottern till Alvaro Alsogaray (det konservativa partiets ledare och Menems chefsförhandlare för utlandsskulden) var inblandad. Men detta var ingenting i jämförelse med mycket annat som så småningom skulle uppstå (och mycket återstår fortfarande att dra fram i ljuset). Olika maffior, och till och med grupper med anknytning till internationell terrorism, hade sett till att ta för sig i den argentinska utförsäljningen, och hade likaså lyckats skaffa sig många koncessioner av offentliga tjänster som nu sköttes på entreprenad.

Det mest skrämmande exemplet på allt detta är Alfredo Yabrán, en mafioso med kontakter i terrororganisationer från Mellanöstern som, via släktingar till Menems dåvarande fru – den i Syrien födda Zulema Yoma – hade fått in en fot i själva regeringspalatset. Denne man, som sedan blev inblandad i det mycket uppmärksammade mordet på journalisten José-Luis Cabezas (som hade börjat att rota i Yabráns mystiska affärer) och som sedan begick självmord 1998, hade dragit en vinstlott i privatiseringarnas Argentina:

En av världens största offentliga sektorer gick under klubban på ett par år. Under denna huggsexa gjorde Alfredo Yabrán flera remarkabla kap, som inte kunde undgå att väcka nyfikenhet och avund. Hur kom det sig att Yabrán triumferade vid så många budgivningar under privatiseringen? Han hemförde monopollet på all tullfri kommers vid

*Argentinas trettiofyra flygplatser, ensamrätt på bränsle- och matleveranser till flygbolagen, på il- och värdetransporter, på utfärdandet av pass och identitetshandlingar i hela Buenos Aires-provinsen och mycket annat smått och gott. Gemensamt för de pastorat Yabrán lade under sig var att de inte tarvade stora investeringar för att ge avkastning, utan kunde börja mjölkas omgående.*¹³

Yabránfallet och mycket annat gjorde att privatiseringsprocessen – som i stora drag fungerade väl och var alldeles nödvändig för att skapa effektivitet och minska den offentliga sektorns enorma underskott – förlorade all legitimitet. Men det var inte bara det som gjorde att Menems administration allt mer kom att förknippas med korruption och maktmissbruk. Omfattande poliskorruption uppdagades i samband med de fruktansvärda antijudiska terrordåd som skakade Buenos Aires 1992 och 1994, och en stor skandal bröt 1996 ut kring regeringens inblandning i internationella vapensmugglingsaffärer (samma skandal som fem år senare ledde till att Menem sattes i husarrest). Till råga på allt kom konflikten med stjärnministern Domingo Cavallo, som 1996 lämnade regeringen för att förvandlas till en av de personer som med störst auktoritet kunde brännmärka den korruption och det maffiavälde som, enligt hans mening, präglade Menems administration (Cavallo utvecklade detta i boken i *El peso de la verdad*, »Sanningens tyngd«).

Samtidigt led regeringen 1996 ett stort parlamentariskt nederlag kring sina förslag till reformering av den argentinska arbetsmarknaden, och arbetsmarknadskonflikterna började öka igen. Två stora generalstrejker utlösta av den samlade fackföreningsrörelsen skakade landet samma år. Här spelade arbetsmarknadsutvecklingen, som diskuteras närmare nedan, en avgörande roll. Arbetslösheten hade nått för Argentina helt okända mått. Men

13. Shachar 2001, sid 278.

också tillväxtåren och Argentinas normalisering spelade stor roll. Nu fanns det uppenbarligen mer att fördela, och detta gav bränsle åt den typ av militant fördelningskamp som upptar så stor plats i Argentinas historia. Protesterna mot Menems regering skulle bli allt starkare i fortsättningen, och peronisterna fick i parlamentsvalet 1997 se sig grundligt besegrade av en ny valians bildad av Radikalpartiet (UCR) och *Frente País Solidario* (Front för ett solidariskt land, FREPASO). Menem gjorde slutligen ett desperat försök att hålla sig kvar vid makten genom att kandidera till en tredje mandatperiod, något som fordrade en författningsändring, men han vann inget påtagligt stöd för detta. Så slutade Carlos Saúl Menems saga, åtminstone för denna gång, ty vem vet om han åter lyckas bli Argentinas president i valet 2003. Ett folks desperation kan ge de mest oväntade valresultat, och desperation är nästan det enda som dagens Argentina verkar ha gott om.

ÅTER VID AVGRUNDENS RAND

Menems kris hade inte varit mycket mer än en personlig tragedi om den inte hade inträffat i ett Argentina som än en gång skulle drabbas av kärva tider. Den nystart som landet hade fått genom Menems reformer skulle snart utsättas för hårda påfrestningar. Gamla och nya problem, plus en hel del externa krafter, skulle samverka till det sammanbrott som landet drabbades av i slutet av 2001. Argentina behövde ett nytt, kraftfullt och innovativt ledarskap under andra hälften av 1990-talet för att kunna utvecklas vidare och på så vis rädda det som hade initierats av Menem. I stället kom Argentina att, fram till 1999, ledas av en allt mer kraftlös och misskrediterad president och därefter av en ny regeringsallians (UCR plus FREPASO), som snart föll i sär inför den ekonomiska krisens stora utmaningar. Hela den politiska klassen hamnade i totalt vanrykte, och folkets förtvivlan blev

ännu starkare när den inte kunde kanaliseras till ett politiskt alternativ. Så blev Argentina den sjunkande båt som landet är i dag.

De utmaningar Argentina konfronterades med vid den tid då det »argentinska miraklets« *sad end* började (1998) var många, och det skulle fordra en hel avhandling för att belysa dem någorlunda fullständigt. I detta sammanhang uppmärksammas bara de som, enligt min mening, var de viktigaste och som på ett väsentligt sätt bidrog till det kommande debaclet.

Konvertibilitet, recession och skuldkris

Det första därvidlag är de mer långsiktiga följderna av den berömda konvertibiliteten, eller sedelfonden, som hade etablerats 1991. Att denna åtgärd var alldeles nödvändig när den vidtogs är det få som ifrågasätter. Det var helt enkelt livsviktigt att hindra politikerna från att finansiera sina egna misslyckanden genom en oansvarig penningpolitik, och samtidigt fanns det få andra sätt att skapa förtroende för den argentinska valutan än att förse den med en motsvarighet till den gamla guldmyntfoten. Konvertibiliteten – *la convertibilidad*, som man säger i Argentina – var tänkt som en nödvändig tvångströja för ett land som i ekonomiskt hänseende hade löpt amok så många gånger, men denna tvångströja omvandlades till ett stort problem när den blev permanent. Ingen vare sig vågade – och det kan man väl förstå med hyperinflationerna fortfarande i färskt minne – eller hade kraft nog att frigöra Argentina från denna akutlösning. Många hade till och med börjat se den som en dundermedicin mot allehanda ekonomiska malörer. (En av dem som ville, men inte fick, ändra på situationen var faktiskt Menem som, efter devalveringen av den brasilianska realen i början av 1999, ville dollarisera Argentina fullt ut.) Konvertibiliteten kom att betraktas som ett så orubbligt inslag i Argentinas nya giv att man så sent som i maj 2000 fick läsa följande tvärsäkra påstående i *The Economists* särskilda studie av

Argentina: »En prognos verkar emellertid vara trygg – konvertibiliteten kommer att hålla.«¹⁴

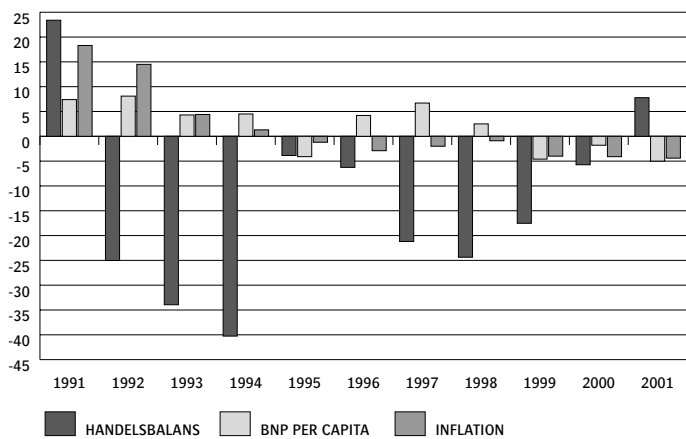
Konvertibilitetens problem var i grunden tre. Det första var att den fasta växelkursen snart gav en övervärderad peso i relation till den argentinska ekonomins generella konkurrenskraft, eftersom inflationen i Argentina, även om den minskade snabbt, ett tag höll sig en bra bit över den amerikanska. Peson blev dessutom ännu mer övervärderad i förhållande till många andra valutor på grund av dollarns appreciering under 1990-talet. I teorin borde detta leda till växande handelsbalansproblem (export som krymper eller – som i det argentinska fallet – växer mindre än importen) och en minskande penningmängd (pengar strömmar ut ur landet för att betala för handelsbalansunderskottet) med recessiva tendenser och deflation som följd, det vill säga en nivellering nedåt av prisläget i Argentina. En sådan justering borde öka den argentinska ekonomins konkurrenskraft (genom att anpassa priserna till landets komparativa produktivetsnivå), återställa jämvikten i handelsbalansen och återetablera en rimligare relation mellan dollarns och pesos köpkraft.

Allt detta skulle faktiskt hända, men inte på det teoretiska planet utan i ett verkligt land, där den deflation som de facto hade inletts 1996 (när priserna i Argentina började växa långsammare än i USA) och den recession som började i slutet av 1998, blev extremt långdragna processer, och vägen mot återställd balans blev så belastad att den med nödvändighet gav vika. Diagram 27 visar denna process. Notera utvecklingen av konjunkturen (i form av BNP per capita), handelsbalansen (under/överskott i procent av exporten) och inflationen (i termer av differensen mellan Argentinas och USA:s konsumentprisindex, där ett plus betyder en minskning av den argentinska pesos köpkraft och därmed en starkare övervärdering gentemot dollarn,

14. *The Economist*, 6 maj 2000, sid 5.

och ett minus innebär motsatsen). Det som förvånar är varaktigheten av underskottet i handelsbalansen. Detta är en produkt av den kraftiga initiala övervärderingen av peson i kombination med någonting som vanligtvis inte beaktas i teoretiska modeller, nämligen när man via utlandslån får tillgång till internationella betalningsmedel som gör det möjligt att under lång tid upprätthålla ett sådant underskott. Men just häri ligger konvertibilitetens andra stora problem.

DIAGRAM 27, HANDELSBALANS*, BNP PER CAPITA** OCH INFLATION*** 1991–2001

* ÖVERSKOTT/UNDERSKOTT I PROCENT AV ARGENTINAS EXPORT.

** ÅRLIG VARIATION I PROCENT, FÖR 1991 GÄLLER PERIODEN APRIL–DECEMBER.

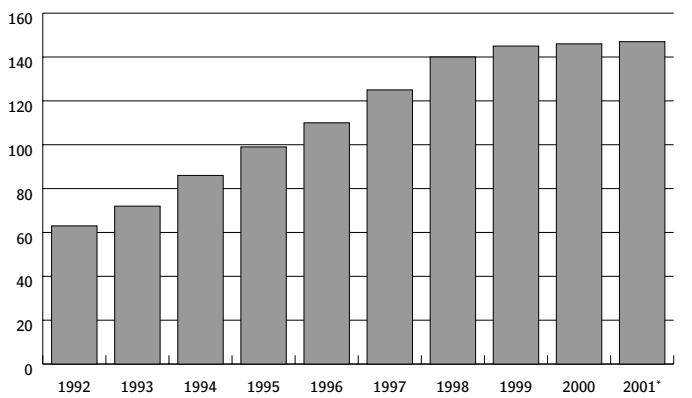
*** DIFFERENS MELLAN ARGENTINAS OCH USA:S KONSUMENTPRISINDEX (1 PROCENT-ENHETER).

KÄLLOR: CEPAL 2001 OCH 2001A; ERRO 1993; BUREAU OF LABOR STATISTICS 2002.

Det enda sättet att ta sig ur sedelfondens tvångströja är att låna pengar. Så kan eventuella underskott finansieras och penningmängden utökas (då via utlandslån). Den egentligen obefintliga penning- och finanspolitiska flexibilitet som följer av konvertibiliteten kan alltså mjukas upp genom framför allt extern finansiering, men denna väg är ytterst riskabel, ty en snabbt växande

utlandsskuld ger en belastning i form av räntor och amorteringar som, så fort låneflödet minskar eller sinar, förvandlas från ekonomins räddande ängel till dess dödgrävare. Och det var precis detta som hände i Argentina. Diagram 28 visar den explosionsartade internationella skuldsättning som präglade 1990-talet. Ökningen berodde på en växande både privat och offentlig skuldsättning, med den privata sektorn som den mest dynamiska aktören under 1990-talets andra hälft. I slutet av detta årtionde motsvarade de räntor och amorteringar som borde ha betalats för utlandsskulden praktiskt taget hela den argentinska varuexporten. Under dessa omständigheter är ett land bankrutt om där inte finns ett fortsatt stort inflöde av utländskt kapital. Men så kunde det knappast fortsätta i all evighet, och sanningens minut kom i slutet av 1990-talet i samband med en allt oroligare internationell utveckling i spåren av Asienkrisen. Från mitten av 2001, när kreditgivarna upptäckte att Argentina befann sig i en finansiell återvändsgränd, sinade den externa finansieringen helt, bortsett från kapital från internationella räddningsorganisationer som IMF.

DIAGRAM 28. UTLANDSSKULDENS UTVECKLING 1992–2001 I MILJARDER DOLLAR

* SEPTEMBER

KÄLLA: CEPAL 2001A, SID 514–515.

Sedelfonden eller konvertibiliteten vilade, skulle det visa sig, på mycket bräcklig grund. Att det fanns stora reserver i Argentinas centralbank var inte avgörande i detta sammanhang. Allt hängde på hur stort förtroende allmänhet, institutioner och experter kunde hysa för den argentinska regeringens vilja och förmåga att hålla fast vid denna politik. När allt fler insåg att detta inte skulle hålla brast förtroendet, trots de stora ackumulerade valuta-reserverna, och den argentinska mardrömskarusellen sattes åter igång. Alla ville fly från den nationella valutan (och landet också i många fall) och ingen ville låna ut pengar till staten. Då återstod inte mycket mer för regeringen att göra än att på olika sätt konfiskera så mycket pengar som möjligt. Detta har också skett flera gånger sedan förra året i form av tvångskonverteringen av den interna statsskulden – på cirka 50 miljarder dollar – till för staten mer fördelaktiga lån, i form av reducerade pensioner (13 procent minus för pensioner över 500 dollar) och löner till de offentligt anställda, i form av inställda utbetalningar till statens leverantörer och till sist, sedan man hade övergivit konvertibiliteten i januari 2002, i form av en tvångsomvandling till peso av alla banksättningar i dollar till en växelkurs långt under marknadsnivån. Det handlade helt enkelt om en omfattande »legaliserad stöld«, för att använda Steve Hanks ord.¹⁵

Från hyperinflation till hyperarbetslöshet

Under hundra år hade Argentina tillåtit sig att tolerera stor ineffektivitet inom både privat och offentlig sektor. Det var en barlast som allt mer tyngde den argentinska samhällsutvecklingen och som i grunden förklarar landets uppseendeväckande tillbakagång under merparten av 1900-talet. Vi har sett hur protektionismen skyddade en undermålig industriell utveckling, hur den

15. Hanke 2002.

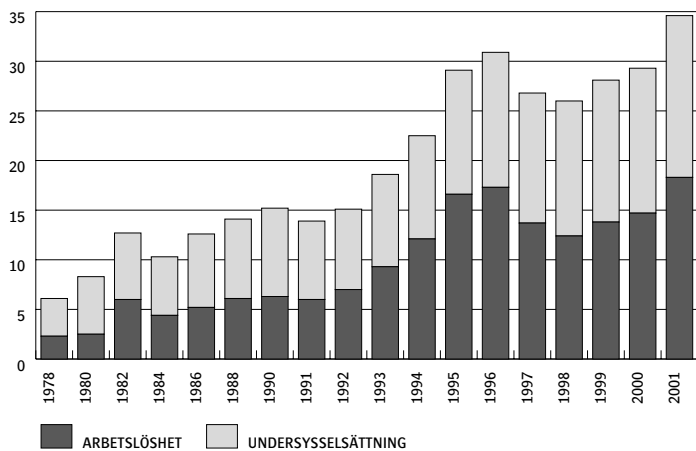
offentliga sysselsättningen omvandlades till ett storskaligt slöseri med landets produktiva resurser, hur politiska beslut, intressekonflikter och korruption blev viktigare framgångsfaktorer än lyckade produktiva satsningar, hur ett helt lands moral förvreds så att man började tro att det var i fördelningskampen som vägen till lyckan låg. Allt detta var det arv som Menem – eller vem som helst som verkligen ville Argentinas väl – var tvungen att ta itu med. Menems lösning var att tvinga fram en produktiviteitsrevolution genom att snabbt och bestämt avveckla de politiskt-korporativa strukturer som hade hållit i gång hela denna fördärvande ineffektivitetskarusell. Men ett så omvälvande beslut kunde inte få annat än på alla sätt omskakade följder.

I industrisektorn utlöste reformerna som vi redan har sett en makalös produktivitetstillväxt, och samma sak gällde de många privatiserade bolagen. Konsekvensen blev en kraftig sysselsättningsminskning, som mellan 1990 och 1998 i industrins fall motsvarade en femtedel av alla anställda. Men personalnedskärningarna var ännu kraftigare i de privatiserade verksamheterna, som var typexempel på den ineffektivitet som sedan årtionden präglade den offentliga sektorn. Av 319 000 anställda i dessa verksamheter 1989 återstod bara 67 000 i slutet av 1993! Samtidigt satte man upp kraftiga spärrar för det som tidigare hade parerat arbetslöshetstillväxten i liknande situationer, det vill säga möjligheterna att expandera den offentliga sysselsättningen. Och inte nog med det, kampen för en effektivare offentlig sektor ledde till en personalreduktion på ungefär 10 procent eller 200 000 personer under samma period.

Resultatet av dessa drastiska omvälvningar blev en arbetslöshetsexplosion som på några få år förändrade ett av den argentinska utvecklingens mest karakteristiska drag, nämligen en ganska låg arbetslöshet. Tendensen mot högre arbetslöshetsnivåer hade varit tydlig redan under 1980-talet, men den blev nu mycket starkare, vilket tydligt kan konstateras i diagram 29 som också

visar undersysselsättningens utveckling (personer som arbetar mindre än 35 timmar per vecka på grund av bristande arbetsmöjligheter). En grupp som drabbades särskilt hårt var de unga; i slutet av 1990-talet uppskattade man att det fanns 920 000 ungdomar mellan 15 och 24 år som varken arbetade eller utbildade sig. Denna utveckling skedde parallellt med en lavinartad tillväxt av den svarta ekonomin, som alltid hade varit betydande i Argentina. Bakom allt detta låg också extremt höga kostnader för att anställa folk (under 1990-talet motsvarade sociala avgifter och andra pålägg cirka 50 procent av bruttolönerna, alltså betydligt mer än i Sverige och andra utvecklade länder) och tämligen rigida arbetsmarknadsregler, som i allt väsentligt var ett arv från Peróns första regeringstid.

DIAGRAM 29, ARBETSLÖSHET OCH UNDERSYSSELSÄTTNING 1978–2001
(OKTOBER MÅNAD, I PROCENT)

KÄLLA: INDEC 2001.

Fattigdomsexplosionen

1990-talets arbetslöshetschock spelade en avgörande roll för regeringen Menems förlorade popularitet efter 1995 och likaså för de allvarliga sociala konflikter som därefter åter skulle drabba Argentina. Men arbetslöshetschocken spelar också en central roll för att förklara fattigdomens snabba utbredning och en allt mer ojämlig inkomstfördelning.

Först ett par ord om vad vi talar om i detta sammanhang. Fattigdom kan definieras på många sätt, ofta i relation till andras inkomster eller välstånd (relativ fattigdom). Så är inte fallet i fortsättningen. Här definieras fattigdom som en relation mellan disponibel inkomst och kostnaden för en viss mängd varor och tjänster som anses nödvändiga för ett uthärdligt liv. Enligt den argentinska statistiska centralbyrån¹⁶ motsvarade detta i maj 2001 mellan 133 och 154 dollar per vuxen och månad, beroende på vilken region av Argentina man levde i. Det argentinska fattigdomsstrecket ligger alltså långt över det på 2 dollar per person och dag som ofta används i den internationella statistiken. Samtidigt definieras extrem fattigdom – *indigencia* – som en inkomst som inte ens ger tillgång till en »matkorg« med ett godtagbart kaloriintag för en vuxen person (2 700 kalorier per vuxen och dag i detta fall). Detta motsvarade vid samma tidpunkt mellan 55 och 65 dollar per vuxen och månad, också det långt över den nivå (1 dollar per person och dag) som ofta används internationellt. Samtidigt måste man påpeka att inkomstfattigdomen inte säger mycket om ackumulerat välstånd i form av exempelvis boende, kapitalvaror och utbildning. Och detta är inte alls oväsentligt i ett land som Argentina, där en betydande del av de nya fattiga kommer från en allt mer utblottad medelklass. Så kan till exempel nämnas att mellan 95 och 97 procent av alla argentinska hushåll 1998 hade tillgång till egen TV, kylskåp och spis, och tre

16. INDEC 2002.

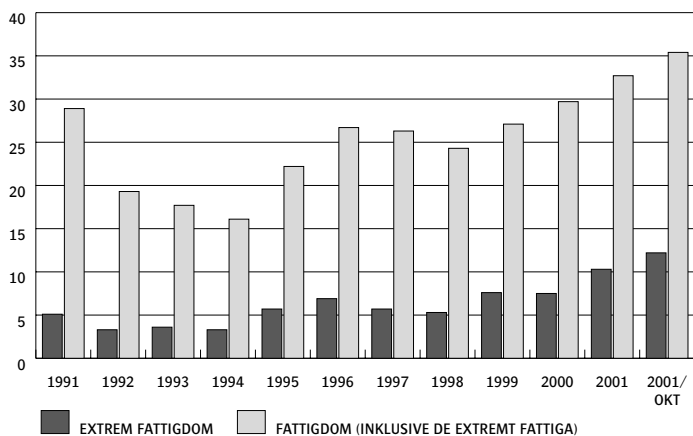
fjärdedelar ägde en tvättmaskin. Samtidigt har den argentinska befolkningen relativt hög utbildningsnivå; bara 8 procent av den ekonomiskt aktiva stadsbefolkningen saknade år 2000 komplett grundskoleutbildning, och nästan 30 procent hade någon form av högskolestudier (därav 15 procent med avslutad högskoleutbildning).

Men vad betyder allt detta när andra har mycket mer och, inte minst, när man själv har sett mycket bättre dagar? Det kan till och med vara så att fattigdomen blir oändligt mycket svårare att uthärda under sådana omständigheter. För en stor del av Argentinas befolkning – och detta skiljer Argentina radikalt från övriga Latinamerika med undantag för Uruguay – är fattigdomen en relativt ny erfarenhet, vars början för de flesta kan dateras till 1980-talets ekonomiska sammanbrott, då argentinarnas inkomst per capita, som vi redan har sett, sjönk med nästan 25 procent.

I maj 2001 räknades 26 procent av alla hushåll och 36 procent av landets invånare som fattiga. Detta motsvarade drygt 13 miljoner personer. Fattigdomen var emellertid mycket ojämnt fördelad i detta vidsträckta land. I Buenos Aires (city) var enbart 11 procent fattiga, medan nästan 40 procent var det i Stor-Buenos Aires (utanför city). Samtidigt låg fattigdomen i de nordöstra provinserna en bra bit över 50 procent. Lika intressant som detta är fattigdomens utveckling under de senaste åren. Vi kan studera detta i diagram 30 med hjälp av siffror för hela Stor-Buenos Aires. Som referenspunkt kan nämnas att andelen fattiga där låg under 5 procent i början av 1980-talet men steg till osannolika nivåer under hyperinflationerna. I oktober 1989 räknades 47,4 procent av Buenos Aires befolkning som fattiga!

Vi kan i diagrammet se att fattigdomen minskade kraftigt under Menems första regeringsår. Det var onekligen en imponerande förbättring i relation till katastrofåren i slutet av 1980-talet, men från och med krisåret 1995 började fattigdomen åter öka

DIAGRAM 30. FATTIGDOM OCH EXTREM FATTIGDOM I STOR-BUENOS AIRES MAJ 1991–2001 SAMT OKTOBER 2001 (INDIVIDER I PROCENT AV TOTALBEFOLKNINGEN)

KÄLLA: INDEC 2002A, SID 3/8 OCH 4/8.

till allt högre nivåer, för att i oktober 2001 stanna på drygt 35 procent. Och vi kan dessutom konstatera att det var den extrema fattigdomen som växte snabbast under denna tid och nästan fyrdubblades mellan maj 1994 och oktober 2001. Detta betyder att det i slutet av 2001 fanns praktiskt taget 1,5 miljoner extremt fattiga i Buenos Aires! Dessa siffror visar klart och tydligt att dagens Argentina är en krutdurk av frustration, desperation och misär, och de ger också en sorglig men nödvändig bakgrund till de bilder av förtvivalade människomassor som vi alltför ofta får se från krisens Argentina.

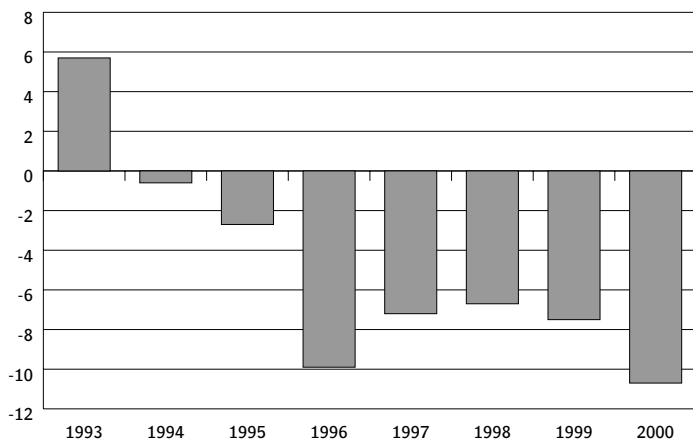
Till råga på allt detta kan man konstatera att inkomstfördelningen har blivit allt mer ojämlig under det senaste kvartsseket. 1974 var inkomstgapet mellan de rikaste och de fattigaste 10 procenten av befolkningen 12,2 gånger. 1990 hade det ökat till 15,4 gånger och 1998 vidgats till 24,6 gånger. Det har sagts att fattigdomen lättare kan uthärdas om den delas av alla, men så var definitivt inte fallet i Argentina.

Den offentliga destabiliseringsmaskinen

Argentina har länge levt över sina tillgångar, och detta har blivit en del av både den folkliga och den politiska kulturen. Att lura verkligheten med lånade pengar eller inflation har omvandlats till en nationell sport, som nästan alltid har slutat mycket illa. Den offentliga sektorn har spelat en ledande roll i denna utveckling mot ett land med alldeles för många *vivos* (ett ord som egentligen betyder »levande«, men som används för att beteckna en påhittig person som alltid är beredd att roffa åt sig eller utnyttja någon annan). Menems reformer syftade i mångt och mycket till att få den offentliga sektorn, som var det argentinska samhällets största syndare, att bättra sig. Och så skedde faktiskt under några år, då »inflationsskatten« (som den offentligt drivna inflationen kallas i Argentina) inte var tillgänglig och en betydande skärpning kunde observeras vad gäller budgetdisciplinen.

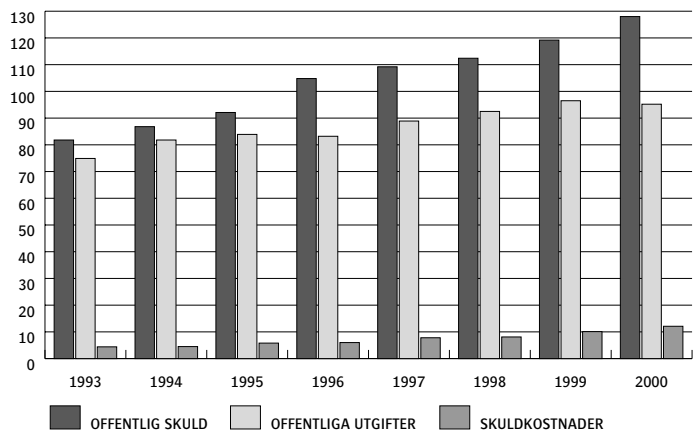
Under 1990-talets första hälft hade Argentina fått sina offentliga finanser någorlunda i balans. Här spelade privatiseringarna en viktig roll, både genom att eliminera en betydande underskottskälla och genom att man fick in ganska stora intäkter för avyttringen av offentlig egendom. Men också personalnedskärningarna och en mer effektiv beskattning var viktiga i detta sammanhang. Som diagram 31 visar förändrades situationen emellertid efter 1995, och betydande underskott – dock inte på de extrema nivåer som tidigare hade präglat landet – uppkom på både nationell och provinsiell nivå. Detta föranledde en snabbt ökande skuldtillväxt, vars kostnader blev allt mer betungande för de offentliga finanserna och resulterade i ännu större underskott. Diagram 32 visar utvecklingen av de totala offentliga utgifterna, den totala offentliga skulden och skuldkostnaderna mellan 1993 och 2000. I syfte att göra problematiken tydligare visar diagram 33 den procentuella ökningen av dessa tre storheter. Där kan man lätt konstatera skuldkostnadernas explosionsartade tillväxt under perioden i fråga. 1993 utgjorde dessa kostnader knappt 6

DIAGRAM 31, DEN OFFENTLIGA SEKTORNS FINANSNETTO I PROCENT AV DE OFFENTLIGA UTGIFTERNA 1993–2000

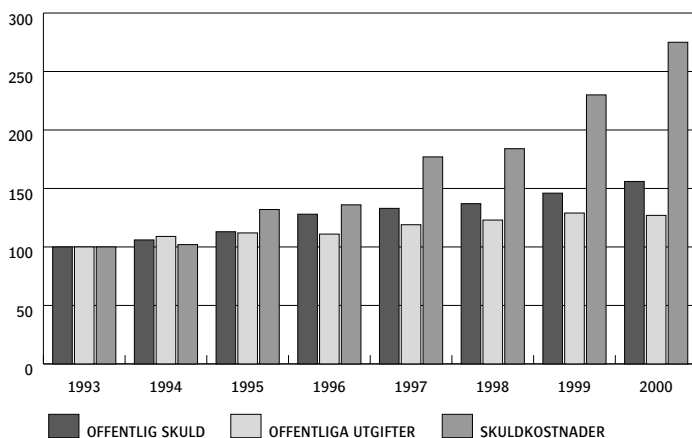
KÄLLA: MINISTERIO DE ECONOMÍA 2002.

DIAGRAM 32, OFFENTLIG SKULD, OFFENTLIGA UTGIFTER OCH SKULDKOSTNADER 1993–2000 (I MILJARDER DOLLAR)

KÄLLOR: CENTRO DE ECONOMÍA INTERNACIONAL 2002; MINISTERIO DE ECONOMÍA 2002.

DIAGRAM 33, OFFENTLIG SKULD, OFFENTLIGA UTGIFTER OCH SKULDKOSTNADER
1993–2000, PROCENTUELLA VARIATIONER (1993=100)

KÄLLOR: CENTRO DE ECONOMÍA INTERNACIONAL 2002; MINISTERIO DE ECONOMÍA 2002.

procent av de totala offentliga utgifterna, medan de 2000 hade gått upp till nästa 13 procent!

Till saken hör också den märkliga struktur som den offentliga sektorn uppvisar i Argentina. Merparten av skatteuppbörden är centraliserad och går direkt till den nationella regeringen, medan utgifterna däremot är mycket decentraliserade och provinserna år 2000 stod för 40 procent av alla offentliga utgifter eller 45 procent om man bortser från skuldkostnaden. Detta skapar grund för en omfattande fördelningskamp inom själva statsapparaten och gör provinserna till ivriga spenderare som sedan, i den mån det går, skickar notan vidare till den centrala regeringen. Det skapar i sig stor fiskal oreda och, när den nationella regeringen har velat strama åt provinsernas utgifter, ett tryck efter egen skuldsättning på provinsnivå. Detta var särskilt påtagligt under krisåren 1999 och 2000, då provinsernas skuldsättning växte med hela 50 procent (att jämföras med en ökning på 14 procent

för totalskulden). År 2000 motsvarade provinsernas underskott 9 procent av deras budgetar.

Till allt detta måste vi lägga socialförsäkringarnas och pensionssystemens (*previsión social*) stora och växande underskott, som bara under tredje kvartalet 2001 låg på 1,75 miljarder dollar, vilket motsvarade en underfinansiering på 40 procent. Detta utgör en allt tyngre belastning på Argentinas offentliga finanser, som bara kan reduceras genom plågsamma sociala nedskärningar eller stora höjningar av arbetsgivaravgifterna, något som ingen vettig människa skulle våga föreslå med tanke på den arbetslöshetskris som landet befinner sig i.

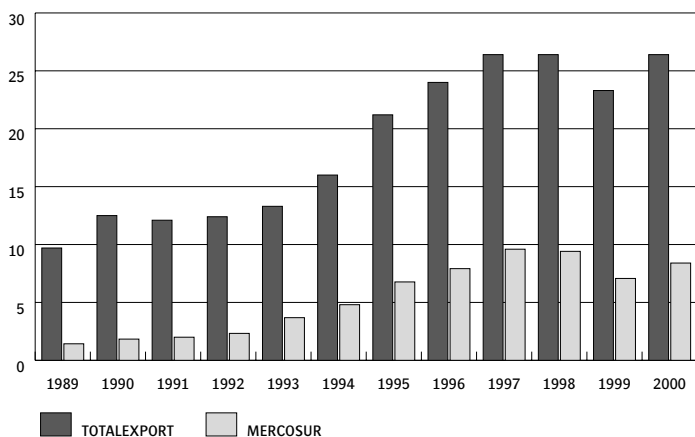
Självfallet kunde ingen stabilitet uppnås under sådana förhållanden, och konvertibiliteten var därför dömd att förr eller senare spricka under den offentliga sektorns skuldtryck. Därför gjorde Domingo Cavallo, som åter hade blivit ekonomiminister men nu under president Fernando de la Rúa, i mitten av 2001 ett sista desperat försök att rädda konvertibiliteten genom den så kallade *ley de déficit cero* (lagen om nollunderskott), som tvingade den nationella regeringen att på månadsbasis visa ett nollunderskott. Men det var för sent – både konvertibiliteten och den argentinska ekonomin befann sig då bortom all räddning.

Mercosur

Ett i sammanget mindre problem, som ändå fick stor konjunktur-ell betydelse för krisförloppet efter 1998, var det regionala ekonomiska samarbetet mellan Brasilien, Argentina, Paraguay och Uruguay som kallas Mercosur (*Mercado Común del Sur*). Mercosur bildades 1991 som ett frihandelsområde i syfte att inom relativt kort tid kunna omvandlas till en regelrätt tullunion.

Mercosurs första år var mycket framgångsrika och den regionala marknadsintegrationen gjorde stora framsteg. Som vi kan se i diagram 34 ökade Argentinas export till Mercosurländerna mer

DIAGRAM 34, TOTALEXPORT OCH EXPORT TILL MERCOSUR 1989–2000
(I MILJARDER DOLLAR)

KÄLLA: MINISTERIO DE ECONOMÍA 2002.

än fyra gånger mellan 1990 och 1997, med Brasilien som helt dominerande handelspartner. 1997 motsvarade exporten till Brasilien 30 procent av Argentinas totala export och var 3,7 gånger större än exporten till USA, som var Argentinas näst viktigaste exportmarknad. Men beroendet av den brasilianska marknaden skulle visa sig förödande, när Brasilien fullständigt bröt med den anda av samarbete som var grunden för Mercosur och kraftigt devalverade sin valuta, real, i januari 1999. Plötsligt förändrades de relativa priserna mellan argentinska och brasilianska produkter med cirka 30 procent till Brasiliens fördel. Effekten blev dramatisk och spädde på de ekonomiska problem som Argentina hade fått uppleva redan under andra halvåret 1998. På ett år minskade Argentinas export till Brasilien med 2,26 miljarder dollar, och denna minskning förklarar 73 procent av landets exportförluster 1999. Den industri som fick ta den hårdaste smällen var den strategiska fordonsindustrin, vars export till Brasilien då mer än halverades. Detta förklarar mycket av den våldsamma produk-

tionsminskningen på minus 40 procent, som denna industri upplevde under första halvåret 1999 i jämförelse med samma period året innan. Det regionala samarbetet haltade efter alla dessa slag, och dess utsikter ter sig i dag allt mer osäkra.

Förtroendekrisen

Den första mars 2002 höll Eduardo Duhalde, Argentinas nye president sedan 1 januari, ett viktigt tal med anledning av öppnandet av parlamentsåret. I detta tal definierade han kärnan i landets kris på följande sätt:

För två månader sedan fick jag av denna församling ansvaret att ta över regeringen ... i ett bankrutt land på randen till anarki ... Folket litar vare sig på politikerna eller på sina företrädare. Folket känner sig inte representerat av sina fackliga ledare och inte heller av näringslivets ledare och misstror också domstolsväsendet. Lika allvarligt som allt detta är att förtroendet också har gått förlorat inom själva samhällsgemenskapen ... det djupa moraliska förfallet som har luckrat upp tilliten mellan medborgarna har också underminerat förtroendet för de offentliga institutionerna och förväntat grundreglerna för den mänskliga samlevnaden ... Framför oss har vi i dag den enorma utmaning som består i att återuppbygga vårt sociala kapital, vars grundkomponenter är ett folks förmåga att samverka kring ett gemensamt projekt, tilliten mellan samhällsgemenskapens medlemmar och deras tillit till samhällets institutioner och sina företrädare, en etisk uppförandekod som alla delar, samt befolkningens medborgaranda, det vill säga att de sätter värde på att få leva i en demokrati och kunna sträva efter en bättre framtid.¹⁷

17. Duhalde 2002 (egen översättning).

Med dessa ord fångade Argentinas nye president den allvarliga förtroendekris i vilken landets alla andra problem bottnar. Krisen har, som vi sett, en lång historia. Den växte fram under årtionden av destruktiv fördelningskamp, populism, privilegiejakt, institutionaliserad korruption, allt våldsammare konflikter och tilltagande instabilitet, och den kulminerade med det smutsiga krigets barbari, Falklandskrigets tragedi och hyperinflationernas kaos. Det var det argentinska samhällets moraliska nerv som allvarligt skadades under denna långa process av förfall, och det traumatiska såret finns där hela tiden, redo att åter rivs upp och störta hela samhället i fördärvet.

Känslan av att leva i ett fullständigt ruttet samhälle och återigen vara på väg mot avgrunden växte successivt under 1990-talets andra hälft i takt med de korruptionsskandaler som avslöjades, de ofattbara våldsdåd som aldrig blev uppklarade och inte minst den aldrig sinande strömmen av mardrömsberättelser från det smutsiga krigets dagar. *Las madres de Plaza de Mayo* (Plaza de Mayos mödrar, som år efter år hade demonstrerat för sina försvunna barn på Plaza de Mayo) fick nu sällskap av *las abuelas de Plaza de Mayo* (Plaza de Mayos mor- och farmödrar) som riktade den offentliga uppmärksamheten mot de små barn till *los desaparecidos* («de försvunna» under det smutsiga kriget) som hade kidnappats och sedan adopterats bort. Detta gjorde det möjligt att öppna nya rättegångar mot de ansvariga för det smutsiga kriget, eftersom det handlade om kidnappning, ett brott som inte kan preskriberas ty det pågår så länge offren finns kvar i kidnapparnas våld eller dras med följderna av det.

En moralisk eller förtroendemässig kris som den jag talar om här låter sig inte kvantifieras lika lätt som vi kan göra med så mycket annat, men dess betydelse för möjligheten att leva ett civiliserat liv kan svårligen överskattas. Det handlar helt enkelt om det mest grundläggande för samhällslivet, det kapital av ömsesidig tillit och pålitliga umgängesregler utan vilket allt annat blir så

mycket svårare eller rent av omöjligt. Det är detta som har brutit i Argentina och sådant kan ta utomordentligt lång tid att reparera.

CARMENCITAS SISTA TANGO?

Sammanbrottet kom i december 2001, efter drygt tre år av massiv fattigdomstillväxt, skyhögt arbetslöshet och ekonomisk recession som hade kostat argentinarna i genomsnitt 11 procent av deras inkomst per capita. President Fernando de la Rúas situation hade blivit hopplös. Hans maktbas hade snabbt eroderat, och efter valet i oktober 2001 hade den peronistiska oppositionen åter blivit Argentinas främsta politiska kraft. Landets beklagliga tillstånd gjorde det uppenbart för alla att kollapsen var nära och att konvertibilitetens dagar var räknade. En snabb flykt från peson inleddes redan i mitten av 2001, och centralbankens reserver började därmed krympa. Penningmängden blev allt mindre, och recessionen fördjupades ännu mer med ett kraftigt skattebortfall som följde. I ren desperation började flera provinsregeringar trycka upp parallella valutor – *patacón*, *lecop*, *lecor* etc – för att bland annat kunna betala ut löner. För att bromsa en allt mer panikartad flykt från peson infördes i december en rad kontroller över bank- och valutatransaktionerna, som bland annat drastiskt begränsade uttagsmöjligheterna från bankerna (den så kallade *corralito*). Det var helt enkelt en masskonfiskation av det argentinska folkets sparande. Därmed blev läget ohållbart och presidenten avgick 20 december, efter ett par dagar av mycket blodiga upplopp och allmänt kaos. En dag tidigare hade ekonomiministern Domingo Cavallo avgått.

Under resten av december hann tre presidenter tillsättas – och avgå (Ramón Puerta, Adolfo Rodríguez Saá och Eduardo Camaño), och 1 januari 2002 fick peronisten Eduardo Duhalde ta över. Landets ekonomi befann sig då i fritt fall och konvertibiliteten övergavs inom några dagar. Sedan dess har alla kurvor pek-

at fel. Regeringen uppskattade i det budgetförslag som lades fram i februari att den argentinska bruttonationalprodukten skulle krympa med 4,9 procent 2002, men det finns ingen annan bedömning som delar en så optimistisk prognos (denna budget kommer säkerligen att gå till historien som en av de mest verklighetsfrämmande som någonsin föreslagits, och redan i mars hade dess beräknade skatteunderlag kollapsat). Samma månad förutspåddes en nedgång på 8,4 procent av *The Economist Intelligence Unit*, och IMF:s bedömning i mars låg på ungefär samma nivå, men ännu mer pessimistiska prognoser har förekommit. I så fall skulle vi stå inför det största ekonomiska debaclet i Argentinas historia, med en förlust per capita på omkring 10 procent eller mer, och en ackumulerad nedgång under de senaste fyra åren på över 20 procent!

Peson devalverades med mer än 100 procent så fort den fasta växelkursen övergavs, och Argentinas värsta mardröm, inflationen, började omedelbart att åter göra sig påmind. Redan i februari hade partipriserna gått upp med 12,1 procent och det är inte svårt att se risken för en förödande kombination av hyperrecession med hyperinflation (en utveckling som skulle tvinga fram en regelrätt dollarisering av landet som enda utväg). Industriproduktion, aktiviteten i byggindustrin, handelsvolymen, exporten, importen och skatteintäkterna har fallit kraftigt, och vissa industrier, med fordonsindustrin som främsta exempel, var helt lamslagna i början av detta år. Dessutom var banksystemets sammanbrott ett faktum vilket kommer att kosta såväl utländska långivare som argentinska sparare och regeringen ansevärd belopp. I februari uppskattade den i Rosario baserade *Fundación Libertad* att Argentina behövde cirka 50 miljarder dollar i externa lån för att på ett mer hållbart sätt kunna ta sig ur sin desperata situation: »Mer än finansiellt stöd är det en Marshallplan som Argentina behöver för att ta sig ur krisen«, var *Fundación Libertads* slutsats.

Så är det kanske i dollar räknat, men förra årets IMF-lån på sammanlagt 28 miljarder dollar hjälpte inte mycket, och själv är jag övertygad om att inte ens en Marshallplan skulle hjälpa om inte mycket annat, som i dag verkar vara högst osannolikt, inträffar. Det finns ingen *quick fix* för Argentina, och landets problem är, som vi har sett, mycket större än enbart ekonomiska. För att komma åt ekonomins enorma problem måste ett nytt politiskt ledarskap växa fram, med det stöd och det förtroende som är nödvändigt för att kunna driva igenom reformer som måste till för att konsolidera och vidareutveckla de stora framsteg som gjordes under första halvan av 1990-talet. Men för närvarande finns inte ens en tillstymmelse till detta. Samtidigt måste man inse att det, utan bestämda insatser för att mildra den mest akuta fattigdomsproblematiken, knappast finns några förutsättningar alls för att uppnå det minimum av social stabilitet som fordras för att föra Argentina ur krisen.

Det är inte lite som i dag står på spel, och det handlar om väsentligt mycket mer än det jag hittills har berört. Det är Argentinas framtid som demokratiskt samhälle som kommer att avgöras under de närmaste åren eller kanske fortare än så. Krisen är så omfattande och mångfasetterad att demokratins dagar kommer att vara räknade om inte en utväg ur eländet hittas. Vi måste förstå att ett militärt ingripande under »normala« argentiniska omständigheter, skulle ha skett för länge sedan. Men militärens dåliga rykte var så totalt efter Falklandskriget, det smutsiga kriget och det ekonomiska sammanbrottet i början av 1980-talet, att statskuppernas tragiska normalitet för en tid upphörde. Samtidigt är det inte svårt att inse att nådatiden en dag kan ta slut, om Argentina fortsätter att falla allt djupare ned i krisens avgrund.

Så synd för Argentina, så synd för Carmencita, hon som satt »där på bänken i mantilj och med en ros vid sin barm« och bara ville dansa tango.

- Arias, Jorge (1995), *Menem : el rescate de la Argentina perdida*. Buenos Aires: Partido Justicialista (Internet).
- Azpiazu, Daniel & Vispo, Adolfo (1994), »Some lessons of the Argentine privatization process«, i *Cepal Review* nr 54. Santiago: United Nations.
- Balze, Felipe A M de la (1995), *Remaking the Argentine economy*. New York: Council on Foreign Relations Press.
- Bethell, Leslie (1998), *Latin America : economy and society since 1930*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bethell, Leslie (1993), *Argentina since independence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bisang, Roberto & Kosacoff, Bernardo (1993), »Las exportaciones industriales en una economía en transformación : las sorpresas del caso argentino 1974/1990«, i Bernardo Kosacoff (red), *El desafío de la competitividad : la industria argentina en transformación*. Buenos Aires: Alianza Editorial.
- Bouzas, Roberto (2001), »El MERCOSUR diez años despues : proceso de apredizaje o déjà vu?«, i *Desarrollo Económico*, vol 41:162. Buenos Aires: Instituto de Desarrollo Económico y Social.
- Braverman, Daniel, Chisari, Omar & Quesada, Lucia (2000), »La industria de las AFJP en la Argentina«, i *Desarrollo Económico*, vol 40:158. Buenos Aires: Instituto de Desarrollo Económico y Social.
- Brenan, James P (1998), *Peronism and Argentina*. Wilmington: Scholarly Resources Inc.

- Bulmer-Thomas, Victor (1998), » The Latin American economies, 1929–1939«, i Leslie Bethell (red), *Latin America : economy and society since 1930*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bureau of Labor Statistics (2002), *Consumer price index : annual percent changes from 1913 to present*. Washington, DC: U S Department of Labor (Internet).
- Business Monitor International (2000), »Argentine 2000«, i *Business Monitor International Guide to the world's major emerging economies : country analysis and forecast reports*. Business Monitor International Ltd.
- Calcagno, Alfredo F (1997), »Convertibility and the banking system in Argentina«, i *Cepal Review* nr 61. Santiago: United Nations.
- Canitrot, Adolfo (1986), »Teoría y práctica del liberalismo : política antiinflacionaria y apertura económica en la Argentina, 1976–1981«, i Sofía Méndez (red), *La crisis internacional y la América Latina*. México: Fondo de Cultura Económica.
- Centro de Economía Internacional (2002), *Argentina : principales indicadores económicos*. Buenos Aires: Cancillería Argentina (Internet).
- CEPAL (1991), *Statistical Yearbook for Latin America and the Caribbean*. Santiago: United Nations
- CEPAL (2001), *Estudio económico de América Latina y el Caribe 2000–2001*. Santiago: Naciones Unidas (Internet).
- CEPAL (2001a), *Balance preliminar de las economías de América Latina y el Caribe 2001*. Santiago: Naciones Unidas (Internet).
- Chudnovsky, Daniel, López, Andrés & Melitsko, Silvana (2000), »Ha contribuido el MERCOSUR al desarrollo económico argentino«, i *Integración y Comercio* vol 4:10. Banco Interamericano de Desarrollo.
- Cortés Conde, Roberto (1993), »The growth of the Argentine economy, c 1870–1914«, i Bethell, Leslie (red), *Argentina since independence*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Diamand, Marcelo & Naszewski, Daniel (1987), »La deuda externa argentina : origen y consecuencias (1976–1983)«, i Miguel Wionczek (red), *La crisis de la deuda externa en América Latina*. México: Fondo de Cultura Económica.
- Díaz Alejandro, Carlos (1970), *Essays on the economic history of the Argentine republic*. New Haven: Yale University Press.
- Di Tella, Torcuato (1996), »El futuro de los partidos políticos en la Argentina«, i *Revista de la CEPAL*, Número extraordinario. Santiago: United Nations.
- Duhalde, Eduardo (2002), *Discurso del Presidente de la Nación Doctor Eduardo Duhalde en la apertura del 120° período ordinario de sesiones del Honorable Congreso de la Nación*. Buenos Aires: Presidencia de la Nación Argentina (Internet).
- ECLAC (1990), *Changing production patterns with social equity*. Santiago: United Nations.
- The Economist (1990), »Letter from Menemland«, i *The Economist*, 6 oktober 1990.
- The Economist (2000), »Argentina«, i *The Economist*, Survey, 6 maj 2000.
- The Economist Intelligence Unit (2002), *Argentina*. London: *The Economist* (februari).
- Erro, Davide G (1993), *Resolving the Argentine paradox*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Europa Publications (2001), »Argentina«, i *South America, Central America and the Caribbean 2002*. London: Europa Publications/Taylor & Francis Group.
- Fajnzylber, Fernando (1983), *La industrialización trunca de América Latina*. México: Centro Editor de América Latina.
- (1990), *Industrialization in Latin America : from the »black box« to the »empty box«*. Santiago: United Nations.
- Falcoff, Mark (2001), *Argentina votes – but for what?* Washington, DC: AEI Press (Latin American Outlook).

- Ferrer, Aldo (1967), *The Argentine economy*. Berkeley: University of California Press.
- (1986), »La economía argentina al comenzar la década de 1980«, i Sofía Méndez (red), *La crisis internacional y la América Latina*. México: Fondo de Cultura Económica.
- Freedman, Lawrence & Gamba-Stonehouse, Virginia (1991), *Signals of war : the Falklands conflict of 1982*. Princeton: Princeton University Press.
- Fundación Libertad (2002), *Agenda de crisis : situación económica argentina*. Rosario: Fundación Libertad (Internet).
- Furtado, Celso (1970), *Economic development of Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Garzón, Juan Manuel & Argañaraz, Nadin (2001), *Por necesidad o conveniencia : déficit cero en provincias*. Córdoba: IERAL/Fundación Mediterránea (Internet).
- Gereffi, Gary & Wyman, Donald L (1990), *Manufacturing miracles : paths of industrialization in Latin America and East Asia*. Princeton: Princeton University Press.
- Hanke, Steve H (2002), »Legalized theft : Argentina's rulers cannot resurrect an economy by ignoring the rule of law and plundering private property«, i *Forbes*, 4 mars 2002.
- & Schuler, Kurt (1999), »A dollarization blueprint for Argentina«, i *Foreign Policy Briefing* nr. 52. Washington, DC: Cato Institute.
- Heymann, Daniel & Navajas, Fernando (1990), »Conflicto distributivo y déficit fiscal : notas sobre la experiencia Argentina«, i José Pablo Arellano (red), *Inflación rebelde en América Latina*. Santiago: CIEPLAN-Hachette.
- Hora, Roy (2000), »Terratenientes, empresarios industriales y crecimiento industrial en la Argentina : los estancieros y el debate sobre el proteccionismo«, i *Desarrollo Económico*, vol 40:159. Buenos Aires: Instituto de Desarrollo Económico y Social.

- (2001), »Terratenientes, industriales y clase dominante en la Argentina : respuesta a una crítica«, i *Desarrollo Económico*, vol 41:161. Buenos Aires: Instituto de Desarrollo Económico y Social.
- IMF (2000), *International Financial Statistics Yearbook*. Washington, DC: International Monetary Fund.
- INDEC (1999), *Industria manufacturera : producción, ocupación y salarios 1990–1999*. Buenos Aires: Instituto Nacional de Estadística y Censos.
- INDEC (2001), *Tasas de actividad, empleo, desocupación y subocupación : total de aglomerados urbanos 1974/2000*. Buenos Aires: Instituto Nacional de Estadística y Censos (Internet).
- INDEC (2002), *Incidencia de la pobreza en los aglomerados urbanos : mayo de 2001*. Buenos Aires: Instituto Nacional de Estadística y Censos (Internet).
- INDEC (2002a), *Incidencia de la pobreza y de la indigencia en el aglomerado Gran Buenos Aires : octubre de 2001*. Buenos Aires: Instituto Nacional de Estadística y Censos (Internet).
- Instituto de Estudios Económicos (1999), *Análisis fiscal y financiero de las provincias Argentinas*. Rosario: Fundación Libertad (Internet).
- Katz, Jorge (1976), *Importación de tecnología, aprendizaje e industrialización dependiente*. México: Fondo de Cultura Económica.
- (1986), *Desarrollo y crisis de la capacidad tecnológica latinoamericana*. Buenos Aires: Estudios sobre desarrollo tecnológico.
- (2000), »Cambios estructurales y productividad en la industria latinoamericana, 1970–1996«, i *Revista de la CEPAL*, 71. Santiago: United Nations.
- & Kosacoff, Bernardo (1989), *El proceso de industrialización en la Argentina : evolución, retroceso y perspectiva*. Buenos Aires: Centro Editor de América Latina.

- & Stumpo, Giovanni (2001), «Regímenes sectoriales, productividad y competitividad internacional», i *Revista de la CEPAL*, 75. Santiago: United Nations.
- Kosacoff, Bernardo (1993), *El desafío de la competitividad : la industria argentina en transformación*. Buenos Aires: Alianza Editorial.
- Levine, Laurence W (2001), *Inside Argentina : from Perón to Menem*. California: Edwin House Publishing Inc.
- Lewis, Daniel K (2001), *The history of Argentina*. London: Greenwood Press.
- Little, Ian, Scitovsky, Tibor & Scott, Maurice (1975), *Industria y comercio en algunos países en desarrollo*. México: Fondo de Cultura Económica.
- McGuire, James W (1996), «Strikes in Argentina», i *Latin American Research Review*, 1996:4.
- Ministerio de Economía (2002), *Información económica*. Buenos Aires: Secretaría de Política Económica (Internet).
- Nogués, Julio (1988), «La economía política del proteccionismo y la liberalización en la Argentina», i *Desarrollo Económico*, vol 28:110. Buenos Aires: Instituto de Desarrollo Económico y Social.
- O'Donell, Guillermo (1988), *Bureaucratic capitalism : Argentina, 1966–1973, in comparative perspective*. Berkeley: University of California Press.
- Page, Joseph (1983), *Perón : a biography*. New York: Random House.
- Pastor, Manuel & Wise, Carol (2001), «From poster child to basket case», i *Foreign Affairs*, november/december 2001.
- Penn World Table (2000), *Penn World Table*. Philadelphia: University of Pennsylvania (Internet).
- Perelman, Laura C (2001), «El empleo no permanente en la Argentina», i *Desarrollo Económico*, vol 41:161. Buenos Aires: Instituto de Desarrollo Económico y Social.

- Randall, Laura (1978), *An economic history of Argentina in the twentieth century*. New York: Columbia University Press.
- Repetto, Fabian (2000), »Gestión pública, actores e institucionalidad : las políticas frente a la pobreza en los '90«, i *Desarrollo Económico*, vol 39:156. Buenos Aires: Instituto de Desarrollo Económico y Social.
- Rock, David (1988), *Argentina 1516–1987: desde la colonización española hasta Alfonsín*. Madrid: Alianza América.
- Rojas, Mauricio (1988), *Latinamerikas sociala och ekonomiska historia*. Lund: Studentlitteratur.
- (1988a), »Reflexiones acerca del debate sobre los orígenes de la industrialización latinoamericana y de su entorno ideológico«, i *Colección Estudios CIEPLAN 23*. Santiago: CIEPLAN.
- & Gunnarsson, Christer (1995), *Tillväxt, stagnation, kaos : en institutionell studie av underutvecklingens orsaker och utvecklingens möjligheter*. Stockholm: SNS.
- Sábato, Jorge F (1988), *La clase dominante en la Argentina moderna*. Buenos Aires: CISEA.
- Schwarzer, Jorge (2001), »Terratenientes, industriales y clase dominante en el ya antiguo debate sobre el desarrollo argentino«, i *Desarrollo Económico*, vol 41:161. Buenos Aires: Instituto de Desarrollo Económico y Social.
- Shachar, Nathan (2001), *Till jaguarernas land*. Stockholm: Atlantis.
- Sirlin, Pablo (1997), »An appraisal of capital goods policy in Argentina«, i *Cepal Review*, nr 61. Santiago: United Nations.
- (1999), »El régimen de especialización industrial argentino«, i *Revista de la CEPAL 68*. Santiago: United Nations.
- Skidmore, Thomas E & Smith, Peter H (2001), *Modern Latin America*. New York: Oxford University Press.
- Sturzenegger, Adolfo C (1990), »Argentina«, i Anne O Krueger (red), *Economía política de las intervenciones de precios agrícolas en América Latina*. San Francisco: Banco Mundial.

- Taccone, Juan José & Nogueira, Uziel (2001), *Informe MERCOSUR : período 2000–2001*. Banco Interamericano de Desarrollo.
- Vitelli, Guillermo (1999), *Los dos siglos de la Argentina : historia económica comparada*. Buenos Aires: Prendergast Editores.
- Wynia, Gary W (1978), *Argentina in the postwar era*. Albuquerque: University of New Mexico Press.